La

LAISVĖ

VYTAUTAS VARDYS:

LIETUVIŠKOJI POLITIKA TREMTYJE

PRANAS JANČAUSKAS

pasakoja, kaip Maskva padarė jį agentu ir pasiuntė į Vakarus

VYTAUTAS VAITIEKŪNAS

pateikia naujų davinių Petrapilio seimo eigai suprasti

ANTANAS MUSTEIKIS

svarsto, ar turėsime intelektualų tarp jaunimo

DOKUMENTŲ ŠVIESOJE

Pasitarimai dėl egzilinės politinės vadovybės

1957 Nr. 13 (50)

Turinys

Šis numeris skiriamas specialiau lietuviškosios politikos tremtyje klausimams. Kitame numeryje numatomi jaunimo pasisakymai iš jaunimo kongreso ir kiti lietuviškosios kultūros klausimai.

Psl.

Vytautas Vardys: Lietuviškosios politikos perspektyvos 1

Juozas Brazaitis: Vienybė, iliuzija, utopija 14

Dokumentų šviesoje: Pasitarimai dėl vieningos egzilinės politinės vadovybės 23

Antanas Musteikis: Intelektualai ir kasdienybė 41

Vytautas Vaitiekūnas: Lietuvos nepriklausomybė revoliucijos paunksmėje. Rusijos lietuvių seimo 40 m. sukaktį minint 48

A. V. D.: Ryšys, jaunosios rezistencijos vaizdai 62

Žilvinas: Karalaitė prie girnų (iš partizanų poezijos) 69

DARBAI IR IDĖJOS: Anapus: Dar viena sovietinio režimo aukų rūšis (Pranas Jančauskas); **Pasauly:** Katelbachas Kaune (S.), Dialogas tarp lenkų ir lietuvių (U.); **Tremtyje:** Lietuvos ministeriui Povilui Žadeikiui mirus (J. B.), Jaunimo kongresas (St. Barzdukas); Pasaulėžiūrų kova ir "nusiginklavimas" (St. Yla), Kai kas apie Vasario 16 gimnaziją; **Idėjos spaudoje:** Spaudos talka vienybei žudyti, Dominavimo pastangos apskaldė vienybę ir su Baltais, Tarp 14 "partijų" rastos gyvos tik 2 "partijos", Jaunimo kongresas senimo akimis, Jaunimas jau dalyvauja laisvinime konkrečiais darbais; **Laiškai** (Dr. J. Sakalausko, dr. Pr. V. Raulinaičio, dr. A. Ramūno Paplausko) 70-96

Į LAISVĘ bendradarbiai: Dr. M. Anysas, dr. K. Ambrozaitis, R. Bačkis, kun. K. Balčys, St. Barzdukas, dr. Z. Brinkis, dr A. Damušis, A. V. Dundzila, dr. J. Grinius, A Grinienė, dr. Z. Ivinskis, V. Jonikas, kun. St. Yla, dr. J. Kazickas, kun. D. Kenstavičius, dr. A. Kučas, K. Kudžma, dr. A. Maceina, A. Mažiulis, dr. A. Musteikis, M. Musteikis, P. Narutis, A. Pocius, L. Prapuolenis, dr. A. Ramūnas Paplauskas, A. Sabalis, V. Sidzikauskas, S. Sužiedėlis, A. Šalčius, R. Šomkaitė, Ed. Turauskas, V. Vaitiekūnas, J. Vidzgiris, V. Vardys, dr. V. Vygantas.

MIELI SKAITYTOJAI,

Į LAISVĘ administracija nori drauge su Jumis pasidžiaugti praėjusiame Į L. numery pasiųstų administracijos vokelių sulauktu skaitytojų dėmesiu. "Jūsų nuostabi kantrybė, — rašo vienas skaitytojas, — išjudino net mane, nebylųjį LFB akmenį. Atleiskite, mea culpa. Su nuoširdžiais sveikinimais prisiunčiu ir dvi dešimtines. Viena "Į Laisvę", antroji — bičiulio įmokoms".

Ar nelinksma? Arba vėl kitas skaitytojas porina: "Aš labai atsiprašau, kad buvau toks netvarkingas. Siunčiu 6 dol. už 1956 ir 1957 m. prenumeratą ir 4 dol. auką".

Panašių pasisakymų grįžę vokeliai gana apsčiai pargabeno. Administracija nuoširdžiai už tą dėmesį dėkoja ir tikisi, kad tie gražūs pavyzdžiai patrauks ir tuos, kurie, be abejo, dėl labai rimtų priežasčių lig šiol dar nespėjo vokelio įmesti pašto dėžėn.

Jūsų

Į LAISVĘ administracija

LAISVĖ

NR. 13 (50)
1957 M. LIEPA

Lietuviškosios politikos perspektyvos

VYTAUTAS VARDYS, Milwaukee, Wisc.

I.

Kalbant apie lietuviškosios politikos perspektyvas, visų pirma reikalinga išsiaiškinti, ar šiuo metu lietuviškoji politika iš viso yra galima. Neturime savos valstybės nei savos valdžios. Neturime nei pagrindinio politinio veikėjo — rinkikų. Jei pačia bendriausiąja prasme politiką nusakome kaip procesą, kuriuo įgyjama ir išlaikoma atsakomybė tvarkyti valstybės reikalus, ištikro mūsuose lietuviškoji politika nėra įmanoma. Tačiau "valstybės reikalų tvarkymas" implikuoja ne tik valstybinių problemų sprendimą, bet ir pačios valstybės suverenumo išlaikymą, gi jį *de jure* ar *de facto* praradus, to suverenumo atstatymą. Didžiųjų pasaulio jėgų akyse Lietuva savo nepriklausomybę yra praradusi tik *de facto*. Kova už Lietuvos valstybės faktinį atstatymą ir jos *de jure* pripažinimo išlaikymą dabartinėje tarptautinėje politikoje todėl ne tik galima, bet ir reikia vadinti politikos vardu. Tiem, kuriem rūpi suvereninės Lietuvos atkūrimas, tad ir įmanoma ir naudinga viešai kalbėti apie lietuviškąją politiką, jos pasisekimus ir nusivylimus, liniją, organizavimą ir administravimą. Reikia tačiau pabrėžti, kad *tik šia siaurąja žodžio prasme lietuviškoji politika ir jos reikalas yra gyvas. Tos politikos tikslas — prisidėti prie Lietuvos valstybės atstatymo ir išlaikyti jos dabartinį teisinį pripažinimą, ne veikti valstybės (ar emigracijos) valdymo atsakomybei įgauti.* Kad ir demokratiškai, t. y. grupiniu, repre-

LIETUVOS NACIONALINĖ M. MAŽVYDO BIBLIOTEKA

zentaciniu būdu, vedama toji politika neturi ir negali turėti demokratinės politikos atributų: įgytos atsakomybės laikinumo, ribotumo ir konkurencinio elemento. Nėra valdžios, dėl kurios būtų galima "kovoti", nėra rinkėjų, kurie tokias kovas galėtų laimėti. Todėl *galvoti apie lietuviškąją politiką 1918-40, net ir ankstesnių metų normomis reiškia gyventi nostalgija ir iliuzija,* reiškia tapatinti troškimus su realybe ir praeitį su dabartim. Naujos sąlygos pakeičia politikos tikslą, naudojamąsias priemones, ir ypač apriboja tokios politikos konkurencinį charakterį. Dirbant Lietuvos atstatymo darbą, naudoti reikalingos ne tik politinės, t. y. tiesioginės įtakos organizavimo, ne tik reprezentacinės, bet ir kultūrinės priemonės. Kultūrinė, religinė ir apskritai intelektualinė veikla mūsų sąlygose labai glaudžiai siejasi su lietuviškąja politika, nes sėkmingai tos politikos tikslams siekti reikia turėti tautiniu ir valstybiniu atžvilgiu susipratusį lietuviškos bendruomenės "užnugarį". Tautinio ir valstybinio tos bendruomenės sąmoningumo ugdymas todėl pasidaro lietuviškajai politikai mūsų sąlygose būtinybė. Jei normaliose aplinkybėse partinis ar grupinis auklėjimas yra suprantamas ir pateisinamas kaip būtinai reikalingas, šiandien visų svarbiausias yra *bendruomeninis* auklėjimas ir tokio auklėjimo priemonės. Jei normaliose sąlygose galima konkurencija pirmenybei laimėti, esamoje padėtyje įmanoma tik konkurencija *geriau* atlikti bendruosius uždavinius. Pagaliau, jei valstybėje tik "rinktinės", t. y. rinkikų išskirtos grupės pagal savo išteklių ir jėgų proporciją gali imtis tiesioginės atsakomybės už krašto valdymą, šiandien visų lietuvių mandatas politinei veiklai vykdyti yra vienodas. Čia negali būti nei "pateptųjų" nei "atmestųjų".

II.

Šitokiai politikai vykdyti reikalingas nuo senesniojo skirtingas politiniame vyksme dalyvaujančiųjų mentalitetas, t. y. skirtinga dvasia, psichologinis persijungimas iš *valstybinio* politikavimo į *tautinio* politikavimo rūšį. Labai dažnai šios dvi plotmės yra sumaišomos, nes, sąlygoms pasikeitus, nenorima ar neįmanoma pasikeisti asmeniniu atžvilgiu. Dabartinės mūsų politikos pavyzdžiai labai ryškiai šią padėtį pailiustruoja. Tie pavyzdžiai rodo, jog

mentalitetui nesikeičiant, esame sumaišę vertybių gradaciją: grupinė ir asmeninė konkurencija padaroma politikavimo turiniu; politinės priemonės suabsoliutinamos prieš kultūrines ir religines; esamojo veiksnių elito situacinis išsilaikymas padaromas politine dogma; vienybė, garantuojanti vieno ar kito jėgos elito dominavimą, tampa tikslu, nebe priemone.

Praradus savą valstybę, atrodo, nepajėgiama persiorientuoti į tautinį politikavimą ir tampama tipingais emigrantais, kurie, kaip priežodis sako, nieko neišmoko ir nieko neužmiršo. Lietuviškosios politikos pasisekimui tačiau persiorientavimas yra būtinas: tik sugebėjimas persiauklėti gali žadėti darbingą ateitį, gali sudaryti *sąlygas* lietuviškajai politikai klestėti.

Kokis ir kokiose srityse persiorientavimas, naujas mentalitetas reikalingas? Kaip jis pasiektinas?

Iš lietuviškojo gyvenimo problemų, prie kurių sprendimo reiktų prieiti su nauja dvasia, išskirtinos yra trys: *kultūrinio ir politinio darbo santykiai, jaunimo ir politikos klausimas, laisvinimo darbo vienybės reikalai.*

III.

Grupinėms varžytynėms paaštrėjus ir spaudos puslapius paskutiniuoju metu okupavus politiniams pokalbiams, daugelis kultūrininkų ėmė kelti klausimą iš viso dėl lietuviškosios politikos prasmės. Politinį darbą dirbantiems priekaištaujama, kad jie skaldo visuomenę kultūriniame veikime, kad jie mažiau rūpinasi Lietuvos laisvinimu kaip savo grupių politinės jėgos didinimu ir pan. Kai kurie gi politikai siūlo kultūrininkams į politinį darbą nesikišti ir dažnai politinės reikšmės įgyjančią akciją laiko politikų prerogatyva, kurios kultūrininkai neturį teisės "uzurpuoti". (Žiūr. geg. 4 d. *Drauge* Baltų Draugijos Vokietijoje veiklos aprašymą.) Yra taipgi žmonių, kurie norėtų kultūrinį sektorių griežtai išjungti iš politinių-rezistencinių sąjūdžių veiklos. (Pav., grupiniai-patrijotiniai kaltinimai Lietuvių Frontui dėl jo lietuviškosios kultūrinės veiklos tam pačiam *Drauge* bei kitoje krikšč. demokratų spaudoje). Šiuos įvairius argumentus dažniausiai vartoja žmonės, kuriems dėl principinių ar politinių motyvų rūpi užakcentuoti kultūros ar politikos kaip tokios pirmumą. Tenka ta-

čiau pasakyti, jog tie, kurie į lietuviškąjį darbą žiūri kaip į visumą ir kurie pasisako už tautinę politiką, ne valstybinę jos imitaciją, į šiuos kultūros ir politikos darbo santykius žiūri nuosaikiai, kaip ir turėtų būti. *Visų, kultūrininkų ir šiuo metu politikų, pastangos turi būti nukreiptos į lietuviškosios bendruomenės organizavimą ir ugdymą, lietuviškumo išlaikymą, lietuviškojo intelekto pasireiškimo galimybių gausinimą,* nes tik lietuviškoji bendruomenė sudaro realią bazę tiek kultūrinei tiek politinei veiklai. Pagrindinę lietuviškosios bendruomenės naštą neša mūsų kultūrininkai. Kiekvienas jų darbo stabdis reiškia kirtimą šakos, ant kurios visi sėdime. Be kultūrininkų, religininkų, auklėtojų pastangų lietuvybės nebus. Jai žuvus, nebus, kas remia laisvės kovą finansiškai ir kitomis priemonėmis. *Kultūrininkus, religininkus, auklėtojus reikia palikti nepriklausomus,* nebandant jų darbo vaisių palenkti grupiniams tikslams. Atvirkščiai, reikalinga jiems sudaryti sąlygas, medžiagines ir moralines, kultūriniam darbui vykdyti ir tęsti, nes tąjį darbą tęsiant pratęsiama tautos gyvybė išeivijoje.

Taikant šį nusistatymą gyvenimo praktikai, reikia *stiprokai pasisakyti prieš grupines pastangas supolitikinti Lietuvių Bendruomenę ir religines bei kultūrines organizacijas.* Būtina taip pat, kad, sekdami senųjų JAV imigrantų pavyzdžiu, nesugriautume kultūrinio darbo vienybės. Senieji imigrantai tosios vienybės sugriovimo kaina pirko politinio darbo vienybę ALT. (Kultūriniai-pasaulėžiūriniai reikalai išjungti iš ALT jurisdikcijos statutu.) Mums šiuo pavyzdžiu nereikėtų sekti, nes turime pakankamai tarpusavio ryšių ir jėgos tajai vienybei išlaikyti.

Iš kitos pusės, idėjiniams kultūrininkams nereiktų politinio darbo nurašyti kaip šiuo metu nereikalingo ar nenaudingo. Nuneigti jo naudą reikštų manyti, kad tik savitarpy straipsnių rašymu ir lietuviškai vaikų mokymu galima atvaduoti Lietuvą. Kita vertus, *be vilties Lietuvą išlaisvinti, vargu ar kokios mūsų kultūrinės pastangos turi daugiau negu asmeninės ir muzėjinės reikšmės.* Kultūrininkams, tiesa, įkyri politinių grupių ginčai, kurie ištikro dažnai neprasmingi. Tačiau reikia neužmiršti, kad konfliktas yra kaina, kuri mokama už bet kokį bendrą darbą, taipgi ir kultūros bare. Pagaliau, kultūrininkų domėjimasis politiniu

veikimu atneša daug naujos dvasios į patį politinį darbą. Valstybinės ir politinės problemos ypač šio pokario metu rado ypatingo dėmesio mūsų filosofų raštuose, mūsų rašytojų kūriniuose. Kitaip ir būti negali. Tai reiškia, jog *kultūrininkams rūpi degančios laikų problemos, jog jie mielai neša indėlį į tautos kūrybinį lobyną ir supranta savo vaidmenį. Ar taip yra su politikais?*

Reikia taipgi pabrėžti, jog *nei kultūriniais nei politiniais sumetimais nerimta būtų drausti politinėms grupėms rūpintis kultūriniais reikalais,* stipendijomis, premijomis ir pan. Kultūrinis darbas, jeigu jisai neuždarytas savoje grupėje (tik *savo* žurnalui rašau, tik *saviškiui* stipendiją duodu) įprasmina politinės grupės darbą, duoda jam gilesnį turinį, tarnauja tautinės politikos tikslams. Prikaišioti, kad politinei grupei kultūriniu darbu rūpintis netinka reiškia tebegyventi iliuzija, jog politikuojame savoje valstybėje. Reiktų taip pat skatinti, kad kai kurių senųjų politinių grupių nariai daugiau savo jėgų atiduotų bendrinei kultūrinei veiklai nei iki šiol.

Šiandieniniame gyvenime veikiame kaip aktoriai, vaidiną kelis vaidmenis. Visi esame lietuviai, vieni labiau kultūrininkai, kiti labiau politikai. Tų vaidmenų vienas nuo kito totaliai išskirti negalime, ypačiai kai emigracijoje darbo daug, o darbininkų maža. Šitose sąlygose ypačiai kultūrinį darbą reikia vertinti, kadangi jisai duoda daugiau progos lietuviui dirbti šalia lietuvio, duoda daugiau galimybės pabrėžti mūsų pagrindiniam *lietuvio* vaidmeniui, nesusikaustant į siaurus grupinius interesus. Rašančiojo nuomone, *kultūrininkų ir politikų "prasimaišymas" yra labai naudingas naujam politiniam mentalitetui susidaryti.* Aktyvus bendradarbiavimas taipgi padėtų labiau susiprasti tarpusavy, tinkamiau pasidalyti darbo lauką, išlaikyti taip būtiną kultūrinio darbo nepriklausomybę ir vienybę.

IV.

Jaunimo ir politikos santykiai kasdien ima darytis aštresnė problema. Tos problemos svarstomos, ginčijamasi dėl jaunimo ir "senimo" vertingumo Lietuvai, diskutuojami "kartų" sugyvenimo klausimai. Diskusijos tačiau pastaruoju metu, kaip ir daugely kitų mūsų gyvenimo sričių, įgauna *negatyvų pobūdį:* labiausiai norima išsi-

aiškinti, kuri "karta" yra geresnė pasaulėžiūrinių ir lietuviškųjų vertybių atžvilgiu. Imamasi kaltinimų. ("Senukai", sako Kavolis; "Ašaruvinis jaunimas" skundžiasi Baronas. Blaivus balsas: kalbininko Dambriūno).

Šitokio pobūdžio diskusijos vargu labai naudingos, išskyrus tulžiai gadinti. Viena, *mūsų vyresnioji karta tebėra pačiame amžiaus pajėgume. Tai kūrybinga karta,* kuriai okupacijos, karas ir emigracija atėmė daug kūrybinio pasireiškimo galimybių. Jinai mielai dirba ir reiškiasi ir su suprantama aistra kartais net nori monopolizuoti labai jau negausias lietuviškojo pasireiškimo galimybes. Kai kurios tos kartos grupės, monopolizavę atsakomybę, jaunesniąją kartą degradavo į "jaunius". Jaunesnioji karta, į kurią reikia mūsų sąlygose įjungti ir Kristaus metų sulaukusius, gyvenimui yra pasiruošusi per karus ir okupacijas ir vyresniesiems neduoda jokio pagrindo skųstis. Tačiau juo šioji karta jaunesnė. juo jinai virsta labiau problema, kaip panašiai, juo vyresnioji karta ilgesnio amžiaus, juo jinai daros taip pat didesne problema. *Problemos, iš esmės, yra ne amžiaus skirtumas ir ne tų kartų savitos charakteristikos, bet emigracijos būvis ir iš jo išeiną faktoriai.* Viena, lietuviškoje kūryboje pasireiškimo galimybės, mokslinės, politinės, ar kitokios, šiuo metu yra ribotos. Jos dar labiau sumažėja dėl nepakankamų pastangų tas galimybes ir jų reikalą organizuoti. Antra, juo toliau, juo labiau iškyla jaunimo lietuviškumo išlaikymo problema. Dėl lietuviškumo "neišlaikymo" vargu ar galima taip totaliai jaunuosius kaltinti, kaip tai dažnai daroma. Savoje tautoje, kad ir skirtingų kultūrų būtų generacijos, lietuviškosios kultūros ir išvis kultūrinio indėlio perdavimo klausimas būtų nereikšmingas, nes tautoje kiekviena karta suranda savo vietą tos pat tautinės kultūros tradicijoje. Šiuo metu taip nėra ir vargu, ar įmanoma senas principas taikyti, nenorint jaunosios kartos prarasti. Dabarties pagrindine problema darosi *lietuviškojo dialogo išlaikymas.* Jos sprendimas negalima palikti laiko tėkmei. Jaunimas palaipsniui yra jungtinas visų pirma į kultūrinį darbą, o dar palaipsniau į politinį. Gražu pasikviesti jauną ir gabų žmogų grupės antrininku Vlike, tačiau šitokios ir panašios priemonės dar nepakankamos. *Jau-*

nimas esmėje nori ne pripažinimo, bet darbo, nes tik per jį ir "pripažinimas" ateina. Baronas skaudžiai klydo, manydamas, jog nusivylę dėl "pripažinimo" jaunieji sugalvojo negražių epitetų vyresniesiems apibūdinti. Reikalinga jaunąsias jėgas įjungti į *darbą:* mobilizuoti ypačiai intelektualines pajėgas studijiniams projektams, žurnalistikai; duoti darbo profesionalams jų srity lietuviškoje veikloje. Šitokiam darbui organizuoti, aišku, reikia atitinkamų institucijų, kurių šiuo metu kaip ir neturime. Kultūros Fondas tik atsiradęs; ALT kultūrine veikla nesidomi; Vlikas neturi tam nei pinigų, nei, atrodo, noro; diplomatinei tarnybai tokios idėjos irgi tolimos. Daug gera Lietuvos kultūros ir politikos istorijai, lietuviškosios reprezentacijos reikalui ir pan. būtų galima atlikti tų jaunų jėgų nepaleidžiant rūpintis tik savo vieta amerikinėje visuomenėje. Esamoje tačiau padėty ne tik kad taikomas "privačios ekonomijos principas" (kiekvienas kas sau), bet kai kur netgi laikoma netinkama, kad jaunimas aiškiai ir drąsiai — kad ir mandagiai — šneka apie daugiau ar mažiau skaudžius lietuviškojo gyvenimo reiškinius.

Pagaliau, nereikia nei kalbėti, kokia nelaimė būtų Lietuvai, jei jaunimas nustotų tautinės sąmonės. Jeigu šitai atsitiks greitai, dar vyresniosios kartos gyvenimo laikotarpy, vyresnioji karta bus nemažiau, net daugiau atsakinga už padėties išsirutuliojimą. Šių žodžių prasmė yra tokia: *vyresniajai kartai būtina aktyviai rūpintis lietuviškojo dialogo tęsimu, naudojant jaunosios kartos profesinį ir intelektualinį pasiruošimą.* Svarbu tai ir lietuviškajai politikai, nes jaunimas — tai ateinantieji visuomenės vadai bei darbų rėmėjai.

Politikai svarbu ir dabartinis jaunimo judėjimas bei ruošimasis. Nesu advokatas studentijos išgraibstymo į politines grupes, tačiau manau, kad palaipsnis jaunųjų (baigiančiųjų) akademikų įsijungimas į tautinės politikos veiklą atneštų daug sveikų rezultatų ir padėtų perkeisti politikavimo būdus, net pačius dabarties tarpgrupinės politikos faktus. Į "Santarą", pavyzdžiui, tebežiūriu kaip į reikšmingą bandymą apjungti liberaliąją studentiją, tebetikėdamas, kad Dievui padedant ir santariečių vadų išminčiai diktuojant, "Santaros" galutinai susiformavęs liberalizmas išsiteks lietuviškojoje

krikščioniškosios kultūros tradicijoje. Santarinis organizavimasis Lietuvoje būtų buvęs (ir gal dar bus) ypačiai reikšmingas, nes lietuviškoji valstybinė politika daug kentėjo nuo libeberalinio sparno susiskaldymo, ir kai kuriais atvejais idėjinio nenuosaikumo. Santarai gal pasiseks šį susitrupinimą laikui bėgant išlyginti emigracijoje, kartu nepasistatant pasaulėžiūrinės kinų sienos tarp liberalų ir likusios visuomenės. Ateitininkiškasis jaunimas turi ypatingos svarbos katalikų politiniam išsivystymui: ne politikavimu, bet atvirkščiai, atsiribojimu nuo grupių (kartais net ir perdaug skrupulingai). Reiktų tikėti (yra tam daug davinių), kad politiniu atžvilgiu ateitininkų jaunimas neiškas kovos kirvio savo tarpe kaip jų vyresnieji, bet naujų sąlygų ir naujų idėjų aplinkoje įsigis nuosaikias, krikščioniškas politines pažiūras ir sugebėjimą savos politinės grupės organizacijoje dirbti ir į tą darbą įjungti nekatalikus ir nekatalikiškos pasaulėžiūros žmones. Kantriai dirbdama, jaunoji ateitininkija turi dideles galimybes eventualiai "sutaikyti" politiškai išsiskyrusius vyresniuosius ir politiniame darbe išvengti pasaulėžiūros ir politikos identifikacijos.

Džiuginantis taip pat yra ir akademikų skautų pozityvumas, nuosaikumas ir politinių grupių įtakos vengimas. Šis populiarus, nors idėjiškai ir mažiau nei kiti ryškus sąjūdis, teikia daug vilčių, kad eventualiai jo ugdyti žmonės atneš blaivumo ir nuosaikumo į kultūrinį darbą ir tautinės politikos barus.

Reikia taipgi pastebėti, kad *grupiniame pasiskirstyme,* iš kurio iš dalies auga ir dabartinė lietuviškosios politikos krizė, *jaunimas yra padaręs didelę pažangą.* Politinių grupių J. Alaušius "Aiduose" suskaičiavo 14. Jaunimo grupių tėra tik trys, o ir tų pačių tarpusavio santykiai nepalyginti geresni nei vyresniųjų tarpe.

V.

Politinės vienybės klausimas paprastai yra laikomas vienu labiausiai degančių ir aktualų. Negali būti abejonės, jog mūsuose vieningas laisvinimo darbas naudingas ir pageidautinas. "Kai du stos," rašė Jakštas, "visados daugiau padarys." Klausimas tik kyla, kokia vienybė reikalinga, kokia esamose sąlygose galima ir kaip ji atsiektina.

LIETUVIŠKOSIOS POLITIKOS PERSPEKTYVOS

Vienybės klausimas yra komplikuotas. Tokis jis yra dėl kelių priežasčių, kurių svarbiausios dvi. Pirma, turime net keturiolika grupių, pasišovusių dirbti laisvinimo darbą, ir antra, turime net kelis laisvinimo centrus — židinius. Daug politinių grupių yra fiktyvių ir dirbtiniu būdu sudarytų. Laisvinimo darbo centrai yra realūs. Iš jų, žinoma, pats realiausias yra Amerikos Lietuvių Taryba, o taipgi Lietuvos Laisvės Komitetas. Atskirą statusą turi Diplomatinė Tarnyba, ir pagaliau Vlikas ir Talka. Šitokiame pasiskirstyme vienybė pasiekiama nelengvai, bet jame kaip tik tam tikras *modus vivendi* tarp šių įvairių grupių yra būtinas, kad laisvinimo veikla nebūtų vedama vėžio, gulbės ir lydekos principais ir kad įvairios institucijos, užuot viena kitai padėję, viena kitai nekenktų, kaip kartais yra buvę.

Iki šiol vienybininkai siūlė sudaryti vieną bendrinę organizaciją (Vliką), kuri vadovautų visiems veiksniams, įimant ir diplomatiją. Buvo suprasta ALT skirtinga padėtis, ir ilgainiui ALT pasidarė šitos rūšies vienybininkų šalininkas, rėmėjas ir finansuotojas. Toji vienybė buvo laikoma dogmatiniu principu ir ypač pastaraisiais metais jos per kai kuriuos laikraščius buvo reikalauta metafiziniais ir grupiniais-patrijotiniais sumetimais. Pats grupių buvimas kartu buvo padarytas tikslu. Kad toji vienybė, kuriama, kaip žinoma, Vlike, kartu kelių partijų koalicijai, pasitelkusiai kelias fiktyvias grupes, suteiktų dominavimą prieš kitus, gyvus ir kūrybingus vienetus, nebuvo viešai skelbiama. Šitai "vienybei" vadovaujančios grupės skelbėsi turį mandatą dominuoti net 1926 m. seimo rinkimų daviniais. Šitokios vienybės kūrimas, aišku, yra bandymas imituoti valstybinę politiką, kuri, kaip matėme, mūsų sąlygose nėra įmanoma.

Vienybė nėra tautinės politikos tikslas, bet tik priemonė, nes tikslas yra laisvinimo darbas, ne grupių ir grupelių akomodacija. Naudingą Lietuvai darbą dirba kiekvienas sąjūdis, kuris remia lietuviškąją kultūrą, tos kultūros reprezentaciją svetimtaučiuose, d a l y v a u j a tarptautiniuose junginiuose ir pan. Tokiam darbui dirbti vienybė nebūtina. Jinai yra priemonė laisvinimo darbui suefektyvinti, nes paskirų grupių ištekliai yra riboti, gi juos sujungus galima tikėtis padaryti daugiau naudos. Vienybė tačiau

eo ipso dar negarantuoja darbingumo, kuriuo visų labiausiai reikia rūpintis. Reikia atsisakyti noro vienybę suabsoliutinti. Tiesiog gēda, kad kai kurie lietuviški dienraščiai leisdavo savo puslapius naudoti autoriams, kurie Vlike nedalyvaujančius ar krikšč. demokratų-liaudininkų-socialdemokr. koalicijai nepritariančius vadindavo kone komunistais. Tomis koalicijomis nesirūpino ir Lietuvos diplomatai. Ar ir jie toki pat?

Atsisakant noro suabsoliutinti vienybēs reikalą (suabsoliutinimas politikoje paprastai visada slepia kokį savanaudį grupinį ar asmeninį interesą), netikslinga yra norēti sukurti vienetą, sakysim, kad ir perorganizuoti Vliką, kurio paslēptoji funkcija būtų vyriausybinē. Jei būtų įmanomas egzilinēs vyriausybēs pripažinimas, būtų tikslinga tokią vyriausybę organizuoti. Pripažinimo šiuo metu negalint gauti, reikia tenkintis kuklesniais vienybēs norais, vienybēs, kuri siektų koordinavimo, ne dominacijos. Kitaip tariant, šiuo metu mums reikia tokios politinių veiksnių vienybēs, kokia įmanoma ir kokią diktuoja realūs politiniai faktai. Visų pirma, neįmanoma konkuruoti ar dominuoti nei ALT nei Lietuvos Laisvēs Komitetui. Su šiais vienetais, kurie abudu išlaikomi Amerikos piliečių pinigais, galima tik darbo koordinacija. Antra, neįmanoma siekti dominavimo ir diplomatinei tarnybai, nes kaip pavyzdžiai rodo, pripažintos egzilinēs vyriausybēs nesant, diplomatų santykiai su akreditutomis vyriausybēmis yra jų vidaus reikalas, ir jokia mūsų institucija nesugebēs šiuo metu diplomatijos kontroliuoti. Nelaimingą klaidą padarē Vlikas, o su juo ir ALT, išeidami į "mūšius" su diplomatais. Vliko politikos rezultatas buvo dipl. šefo min. Lozoraičio, kaip diplomatų atstovo ekspozitūra ir dar labiau — min. Lozoraičio "pastūmimas" bazuotis labiau viena grupe nei didesniu grupių junginiu.

Yra tačiau įmanoma sukurti ar atgaivinti centrinį komitetą, jei vartosim Vliko vardą, kaip vienetą, koordinuojantį politinių grupių veiklą ir dirbantį kaip tų grupių reprezentantą. Tokie norai kuklūs, bet realesni. Tačiau ir tokia institucija sēkmingai perorganizuoti nebus lengva, o perorganizavimas turi vykti *in capite et membris*. Viena, jinai turētų atsisakyti ambicijų kontroliuoti diplomatiją. Su diplomatija reika-

linga kooperuoti, pasidalinant jurisdikcija (pav. kad ir naujų diplomatų skyrimo reikalu aiškiai suprantant jų "suverenines" teises). Šitokiu būdu, reiktų manyti, diplomatija atsisakytų remti kai kuriuos kitus jų atstovo daromus reikalavimus Vlikui, kurie praktiškai reiškia min. Lozoraičio norą vadovauti *visai* laisvinimo kovai. Šiandieninėse sąlygose negalime tų vadovavimo klausimų išspręsti ir reiktų tenkintis todėl norais koordinuoti, kooperuoti, ne "valdyti".

Antra, pačių grupių ir židinių, "Talkos", Vliko, Lietuvių Fronto susijungimas į vienetą vykdytinas ne mosykuojant vienybės vėliavomis, bet visų pirma stengiantis išspręsti atskirų grupių tarpusavius konfliktus, nes tie konfliktai yra pirminė šiandieninio atskirumo priežastis. Kad ir pritardamas vienybės idėjai, šių eilučių autorius netiki, kad jinai atsiras, jei įvairiuose pasitarimuose bus kalbama apie Vliko taisykles, procedūrą, jurisdikciją ir pan., bet pagrindinių grupių satisfakcijai nebus išspręsti pagrindiniai tarpgrupiniai konfliktai.

Trečia, vienybei sudaryti yra būtina realesnė grupinė reprezentacija. Fiktyviosios grupės turėtų įsijungti į partijas ar sąjungas, kurių valiai jos faktiškai priklauso. Neturėtų atveju jų dalyvavimas Vlike reiškė tik pridėtinį neoficialų balsą didesnei grupei, kurios padaras ar satelitas fiktyvioji buvo.

Pagaliau, šalia šių sąlygų (jos — tik komplekso dalis) organizacinei vienybei atsiekti gal net labiau reikia rūpintis sudaryti viešosios opinijos sąlygas. Mūsuose perdaug linkstama į vienybę žiūrėti kaip į mechaninę sąvoką, kaip į formalią organizaciją. Tikroji vienybė yra daug gilesnė. Ji reiškia visuomenės vieningumą. Norint formalinės vienybės, reikalinga ugdyti visuomeninę vienybę. Tik jinai sudarys sąlygas formalioms organizacijoms susikurti.

Šitos visuomeninės vienybės bejieškant ypačiai didelį vaidmenį vaidina bendrinės kultūrinės organizacijos: jose žmonės pažįsta vieni kitus ir išmoksta vieni kitais pasitikėti; jaunimo organizacijos, — tiek grupinės tiek bendrinės: jos neša viltį ateičiai; lietuviškoji spauda: jinai gali ugdyti arba žlugdyti, kaip neretai darė iki šiol. Ypačiai reikia atkreipti dėmesys į spaudą.

VYTAUTAS VARDYS

Istorinėms aplinkybėms verčiant, didžiuma mūsų spaudos yra grupinė. Tradiciškai politikoje jinai interesavosi labiausiai savo grupės idėjas išdėstyti ir jas ginti. Laikraščių bendradarbių tinklas iki šiol dar vis atsitiktinai organizuojamas. Redakcijos skirdavo (ir tebeskiria) daug vietos karštiems politiniams straipsniams, daugeliu atvejų rašytiems žmonių, kurie savo grupėse neturėjo įtakos, taigi, negalėjo kalbėti autoritetingai. Kiti "įsileisti" rašytojai iš vis apie politinį gyvenimą daug nežinojo. Treti ėjo savo asmeninių interesų ginti ar parodyti. Reti dienraštinės spaudos straipsniai būdavo rašyti atsakingų žmonių. To rezultate įsivyravo be galo nuobodus ir labai neatsakingas politikavimas ir polemika per laikraščius. Prie viso to, laikraščiai retai kuris leisdavo per savo skiltis pasisakyti baramoms grupėms. Išvadoje, mūsų dienraščiai (kartais ir savaitraščiai) prisidėjo prie labai nesveikos ir drumstos atmosferos susidarymo, kuri nieko bendra neturėjo su visuomenės vienybės ugdymu, nors apie tą vienybę labiausiai buvo kalbama.

Yra atėjęs laikas, kad mūsiškiai dienraščiai keistų savo žurnalistinę politiką. Visų pirma, kad ir palikdami grupiniais laikraščiais, jie privalo atidaryti savo skiltis įvairių pažiūrų žmonėms ir politikai. Laikraščių daug neturime. Per didelis liuksusas juos padaryti tik grupiniais, nors tai ir yra jų savininkų teisė. Visi lietuviai turi turėti progos pasisakyti, nes išsisakymu ne tik galima racionaliai apspręsti rūpimas problemas, bet išsisakymu taipgi laimimas psichologinis palengvėjimas nevienoj širdy, kuris politikoj atsiliepia blaivesniu ir nuosaikesniu veikimu. Mūsų spaudai būtina suprasti šisai demokratinės spaudos charakteris esamose aplinkybėse. Tos spaudos yda iki šiol buvo perdidelės pastangos įdoktrinuoti, permažos informuoti.

Antra, savo puslapius laikraščiai turėtų atidaryti tik atsakingiems žmonėms, kurie šneka atsakinga kalba. Politinis mūsų žodynas yra labai smukęs. Kaip galima tikėtis bendro darbo, jei neįmanoma mandagiai kalbėti? Redakcijų išmintis šiuo metu taipgi turėtų diktuoti grupinių aistrų apmaldymą laikraščių skiltyse. Savotišką pavyzdį šiuo atžvilgiu yra parodęs "Draugas". Prieš pereitų metų Lietuvių Fronto ir Krikščionių Demokratų Partijos konferencijas to dienraščio veda-

masis šaukė katalikus į vienybę, gi beveik greta buvo atspausdintas piktas straipsnis, puolantis Lietuvių Frontą. Ar galima tikėti vedamojo nuoširdumu? Ar šitaip padedama taip trokštamai vienybei?

Lietuviškųjų veiksnių vienybė nesugriuvo per naktį, jos nebus įmanoma atstatyti jau per dieną. Reikia stengtis sudaryti tai vienybei sąlygas, pašalinant nesusipratimus, dirbant bendrą darbą kitur, jei politikoj neišsitenkama, padarant lietuviškąją spaudą lietuviškosios visuomenės rūpesčių ir reikalų veidrodžiu, ne grupiniu įrankiu grupiniams tikslams siekti. Visam šitam procese iškyla asmeninio integralumo, atsakomybės ir realistinio mintijimo svarba. Nenorima pasakyti, jog mūsų politikai to integralumo neturi. Norima tačiau pabrėžti, jog jų dauguma tebegyvena senomis kategorijomis, konkurencinį politinio proceso elementą pervertindami ir formalinę vienybę suabsoliutindami. Labai reiktų, kad būtų suprasta, jog nors politiniame veikime savi interesai motyvuoja politinius darbus, dažniausiai, o ypač šiose aplinkybėse, "savi interesai" diktuoja atsisakyti totalių laimėjimų. Žinoma, nuo tradicijos vargiai toli pabėgsime. "Totalių laimėjimų" siekimas buvo jaunos Lietuvos demokratijos ir jos grupių yda. Tačiau ypačiai šiandien, kai jau nebėra valstybės ir vesti reikalinga tautinė, ne valstybinė politika, būtinas labai didelis persiorientavimas. Vienybės gi reikia, tačiau tik tokios, kuri nesiektų dominavimo, bet koordinavimo, ne tik formalaus grupių apjungimo, bet labiau visuomeninės vienybės, ne susitarimų dėl procedūros, bet darbingumo.

Tiek šitam, tiek kitiems lietuviškosios politikos uždaviniams vykdyti reikalingas naujas, skirtingas jose dalyvaujančių mentalitetas, nes naujų darbų negalima atlikinėti sena dvasia ir senomis priemonėmis.

YRA TIESA... KAD SOCIALINĖ IR POLITINĖ TAIKA PIRMIAUSIA YRA MORALINIS KLAUSIMAS; JOKIOS REFORMOS NEBUS VAISINGOS, JOKIS SUSITARIMAS NEBUS PATVARUS, BE ŠIRDŽIŲ PASIKEITIMO IR IŠVALYMO.

PIJUS XII

VIENYBĖ, ILIUZIJA, UTOPIJA

JUOZAS BRAZAITIS, New Yorkas

VIENYBĖS reikalu lietuvių kalbama dabar tiek pat gausiai, kaip Rytų-Vakarų politikų apie pasaulio taiką ir nusiginklavimą. Ir kalbų rezultatai panašūs: juo daugiau minima taika, juo labiau rūpinamasi saugumą sustiprinti ginklu; juo garsesnė yra vienybė lūpose, juo ji yra tylesnė darbuose.

Tokis vienybės likimas skatina daryti prielaidą, kad vienybės siekimo pagrinduose ir pastangose gali būti klaida, kurios vykdymas negali privesti prie vienybės. Klaida veda į priešingą rezultatą. Tik rezultatuose ji duodasi praregima akivaizdžiai, kada atveda į akligatvį, iš kurio kelias atgal jau sunkus. Klaida, įvilkta į blizgančias žavias iliuzijas, gali būti ar vienybės supratime, ar jos vykdymo priemonėse.

Prileidžiant klaidos galimybę, tektų vienybės klausimą patikrinti, kad ji nevestų dar giliau iki katastrofos, kurioje nukrinta jau visokios iliuzijos ir žmogus išsiblaivo. Vienybės iliuzijos gali vesti tiek pat į nesusipratimus kaip anos žvakelės apsvaigusį nuveda į pelkes, kemsynus, ten nelaboji dvasia apdovanoja jį auksiniais, kurie, iliuzijoms dingus, pasirodo, tesą supuvę rudeniniai lapai ar dar menkesnės vertės turtai.

1. Vienybė vienybės jieškotojų tarpe

Tiriantį žvilgsnį pirmiausia kreipiam į tuos, kurie vienybės jieško, jos trokšta, apie ją kalba. Netenka abejoti, kad kiekvienas tardamas apie vienybę, jos nori nuoširdžiais ir patriotiniais sumetimais. Teisingas yra jų galvojimas: vienybė šiandien pademonstruoja mūsų jėgą; vienybė stiprina mus pačius; vienybė daro įspūdį mūsų rėmėjams, vienybė krikdo mūsų siekimų priešus.

Vienybės visi nori. Tik jos pasigenda vieni daugiau, kiti mažiau. Ir kalba apie ją nevie-

nodais sumetimais... Žmoguje yra sąmoningų veiksmų, kuriuos jis nori ir mėgsta manifestuoti. Yra ir pasąmoninių, kurių jis nenori net pats matyti. Dvejopa žmogaus prigimtis pasireiškia ir kalbose apie vienybę. Dėmesio vertas faktas, kad apie ją mėgsta kalbėti ir jos nebuvimą apgailestauti, jos tariamo nebuvimo kaltininkus smerkti ypačiai tie, kurie patys visuomeniniu veikimu nesireiškia. Vieni jų garsiai kalba apie vienybės nebuvimą dėl to, kad nori pridengti ir prieš save pačius savo abejingumą visuomeninei pareigai (anot vieno iš tokių, parašiusio Balfui: kol Vlikas nesusitars su Lozoraičiu, aukų Balfui neduosiu!). Kiti labai nuoširdžiai nori matyti vienybę, nes nori gyventi iliuzijoje, jog yra žmonės, kurie sutartinai rūpinasi Lietuvos likimu; jog viskas yra saulėta ir Lietuvos laisvinimas eina į happy end. Belieka tik aplankyti Vasario 16 minėjimą, primesti porą dolerių aukų, kad jaustumeisi savo sąžinėje atpalaiduotas nuo visokių kitokių visuomeninių pareigų ir rūpesčių. O jei to jausmo nėra, tai žmogus neturi vidaus ramybės. Ir dėl tos ramybės jis nenori girdėti, kas yra iš tikrųjų ta vienybė, kodėl jos pritrūksta, kaip ji siektina. Svarbiausia jam, kad dingtų šaltinis, kuris nevienybes kelia ir rūpesčius gamina.

Toki vienybės siekėjai lietuviškoje plotmėje yra panašūs į tuos gausius vakariečius, kurie ausis užsiims, kad tik nereiktų klausytis apie pavergtų tautų likimą; jiems geriau užmiršti visas skriaudas, padarytas (kitiems — ne sau) prieš 15 metų ir tebetęsiamas, ir jieškoti taip pat vienybės, platesnio masto vienybės — tarp Rytų ir Vakarų. Jei bus tokia vienybė, tai nebus drumsčiama jų ramybė.

Šveicarų "Die Tat" korespondentas iš Paryžiaus šių metų sausyje rašė apie prancūzų nuotaikas, prasiveržusias spaudoje. Jas taip apibūdino: "Prancūzijos sunykimo didžiausiais kaltininkais čia laikomi tie, kurie pranašavo artėjančias katastrofas ir tokiu būdu buvo jas prišaukę". O Nobelio premijos laureatas Francois Mauriac, vienas iš tokių "juodųjų pranašų", kurie savo tautą įspėdinėjo apie galimas nelaimes, su rezignacija pareiškė: "Šioje šalyje katastrofų kaltininkai išteisinami sąskaiton tų, kurie katastrofas pramatė, ir pirmiesiems pasiseka net triukas — tautos akyse padaryti pastaruosius įtartinus"... Prancūzų gen.

JUOZAS BRAZAITIS

Navarre šiemet pasirodžiusioje knygoje apie Indokinijos karą tarp kito rašė: "Nuo pradžios iki galo mūsų valdantieji nežinojo, ko jie norėjo, o jeigu jie žinojo, tai jie nesakė. Ir jie nedrįso kraštui pasakyti, kad mes Indokinijoje esam karo padėtyje... Jie niekad neturėjo drąsos pasirinkti arba kolonialinį režimą, kurį jie skelbė atgyvenus, bet kurio materialinę naudą jie norėjo pasilaikyti kitu vardu, arba laisvų tautų sąjungą, kurią jie žodžiais skelbė, bet kurios vykdomų praktikoje jie nuolatos delsė"...

Navarre skelbiamos tiesos prancūzai bijojo parodyti ir dabar savo visuomenei — knygos platinimas buvo sulaikytas.

Prancūzų pavyzdys ragina susimąstyti ir pripažinti, kad ir tarp lietuvių tremtyje, kurie skelbiasi esą kovojančios dvasios, tos dvasios gelmėje yra noro pridengti tikrąją dalykų padėtį nuo kitų ir nuo savęs. Tarp "valdančiųjų", kurie skelbia vienybės reikalą, yra panašių į tuos, kurie indokinijoje kalbėjo apie garbingą laisvų tautų sąjungą, o praktiškai stengėsi išlaikyti kolonialinę naudą. Tarp "valdomųjų", kalbančių apie vienybę, yra panašių į tuos, kuriuos Mauriac randa prancūzų tautoje. Ir vieni ir kiti mėgsta gyventi iliuzijomis, kad tik nereiktų atsistoti ant kieto realybės pagrindo. Jų lūpose vienybės kalbos nereiškia bendros kovos už Lietuvą, o tik bendros tylos siekimą, plaukiantį iš pasitenkinimo ir dvasinio sotumo. To pasitenkinimo ir sotumo, kurį taip mikliai mokėjo papiršti Antikristas, pasisiūlydamas žmogui atimti rūpesčius (tai meistriškai yra demaskuota prof. A. Maceinos knygose "Didysis Inkvizitorius ir "Das Geheimnis der Bosheit").

Tenka atvirai ir tiesiai pasisakyti, kad tokia vienybė tai tik žalinga iliuzija, nes ji reiškia kelią į kapų ramybę.

JIEŠKANTIEJI PASITENKINIMO:

... Atsisakę laisvės, žmonės pasijuto ir laisvi ir laimingi, nes jiems nebereikėjo toliau apsispręsti ir už šitą apsisprendimą kovoti. Juos apsprendė kiti ir kiti rūpinosi šį apsprendimą įvykdyti. Kiti jiems nurodė, kas gera ir kas bloga; kiti jiems liepė tikėti ir netikėti; kiti jiems pasakė į ką tikėti; kiti juos sujungė į bendruomenę; kiti juos maitino, linksmino ir leido — net nusidėti, nes prie laimės... priklauso ne tik sąžinės ramybė, bet ir turtas, ir moterys, ir vaikai ir garbė, ir pasilinksminimai (A. Maceina, Didysis Inkvizitorius, 108p.).

2. *Vienybė vertybių eilėje*

Analizuojanti mintis perkyla nuo vienybės jieškotojo į pačią vienybę ir žiūri jos vietos kitų vertybių eilėje...

"Vardan tos Lietuvos vienybė težydi" — baigiami iškilmingi atsišaukimai. Tame pasakyme svoris dedamas į galą — vienybė težydi. Betgi Kudirka pradžioje prašneko "Vardan tos Lietuvos". Netiesiogiai tai sako, jog vienybė nėra dėl vienybės, o tik dėl Lietuvos. Lietuva yra tas objektas, kurio gerovei yra nukreiptos pastangos, o vienybė yra tik priemonė tai Lietuvos gerovei. Vienybė pati nei gera nei bloga. Ji priklauso nuo to, kam ji tarnauja. Gangsterių ir raketierių vienybė yra visuomenės pabaisa. Tėvynės mylėtojų vienybė yra pozityvus reiškinys. Yra pati didžiausia klaida ir iliuzija, kad vienybė palaikoma tikslu.

Tos pačios rūšies yra kita iliuzija, kada galvojama: visas jėgas skirsim vienybei suorganizuoti, o tada kad laisvinsim, tai laisvinsim. Tikrasis kelias būtų eiti abiem barais: dirbti Lietuvai ir jieškoti vienybės. Jei tai negalima sykiu, pagrindinės pajėgos turi tekti tikslui, ne priemonei. Ne laukti, iki bus vienybė įvykdyta, bet dirbti pačiam tai, kas galima ir kas Lietuvai būtų naudinga... Kas būtų buvę, jeigu Petrapilio seime, kurį dabar minime su'aukus 40 metų, priemonė būtų pastatyta augščiau už tikslą. Jei norėdami vienybę išlaikyti, būtų seimo nariai atsisakę nuo nepriklausomybės Lietuvai reikalavimo.

Yra vertybių, kurios tenka labiau branginti už vienybę — netgi vienybės kaina. Tarp jų yra ir laisvė, ir teisė, ir teisingumas, ir moralė, ir žmoniškumas ir t.t.

3. *Vienybė totalistiniu ir demokratiniu keliu*

Vienybės vertė priklauso nuo to, kaip ją kas supranta. O vienybė kaip ir demokratija, lais-

---

JIEŠKANTIEJI SĄŽINĖS RAMUMO:

... Inkvizitorius ... pripažįsta, kad sąžinės nerimą žmogus skaudžiau pergyvena negu gyvybinį alkį. Žmogus sutinka išsižadėti net duonos, kad tik galėtų būti savyje ramus. Inkvizitorius teisingai pastebi, kad žmogus "paliks Tave ir eis paskui tą, kuris apgauna sąžinę". Apgauna sąžinę — posakis nepaprastai prasmingas, nes iš tikro sąžinę tegalima tik apgauti, ne sunaikinti ar pašalinti; apgauti ta prasme, kad priešais žmogų esti pastatomi neva dieviški dalykai, kuriems jis nusilenkia, kurie tačiau savo esmėje yra melagingi žmogaus padarai (Ib. 169p.).

LIETUVOS NACIONALINĖ M. MAŽVYDO BIBLIOTEKA

vē, taika, skirtingai suprantama. Du jos supratimo ašigaliai yra totalistinis ir demokratinis. Totalistinis vienybės supratimas reikalauja, kad visi elgtųsi ir galvotų taip, kaip įsakoma iš viršaus. Demokratinis vienybės supratimas vieningą sprendimą prieina susipratimo ir susitarimo keliu. Totalistinė vienybė siekiama smurtu: kas kitaip galvoja, nutildomas cenzūros, grasinimo, materialiniais, tarnybiniais nuostoliais; svetimą nuomonę priimti gundomas ir materialinių gėrybių perspektyvomis. Demokratinė vienybė pasiekiama argumentacijos, įtikinėjimo keliu, iki bus pasiektas kompromisas kaip laisvų žmonių laisvas susitarimas.

Tai du kraštutinumai. Gyvenime žmonės tarp jų svyruoja. Tačiau žmonės, kurie save laiko demokratais, ne visada pataiko elgtis demokratiškai, kaip katalikas ne visada elgias katalikiškai. Oficialiai manifestuodamas savo priklausymą demokratijai, žmogus savo veiksmuose vienybės jieškodamas gali reikštis su stipriu totalistiniu pamušalu. Fizinės prievartos vartoti jis negali, kad primestų kitam savo nuomonę, bet vartoja moralinę prievartą. Pagrindinė iš tokių moralinės prievartos priemonių yra demagogija viešojoj opinijoj. Ja norima paveikti savo politinį partnerį, įbauginti, kad jis savo nuomonės atsisakytų ir nutiltų, kad visuomenėje jis ir jo idėjos būtų sudiskredituotos. Kita vienybei primesti moralinio smurto priemonė — tai brovimasis į svetimos organizacijos vidų ir jos sprogdinimas, pastangos įkalbėti kitos organizacijos narius, kad jie priverstų savo organizacijos vadovus ar atstovus pakeisti savo nuomones, o jei nuomonių nepakeičia, tai, kad jie patys būtų pakeisti kitais.

Tokios priemonės vienybei siekti savo esme yra totalistinės. Totalistų pati mėgstamiausia ir labiausiai išbandyta priemonė yra sufabrikuoti krašte "liaudies vyriausybes" ir sudaryti "paleckinį" ar "kvislinginį" ar "kadarinį" atstovavimą.

Totalistinės priemonės, vartojamos demokratinio žmogaus, parodo jo dvasinį suskilimą, kurį jo sąžinė pakenčia, suskilimą tarp žodžių ir darbų, suskilimą tarp demokratijos ir totalizmo. Savo priemonėmis jie gali pasiekti tam tikro trumpalaikio laimėjimo. Tačiau didesnėje distancijoje pasirodo tokių priemonių vartojimo žala; įsiveisia visuomeninė votis, kuri,

jei nebus radikaliai ir nuoširdžiai gydoma, ims pūliuoti vis skaudžiau ir vis labiau tolins nuo vienybės. Pats gyvenimas demaskuoja vienybei siekti metodo klaidingumą arba neteisingą vienybės supratimą.

Tremtis turi dar savo specialias sąlygas, kurios pagreitina demaskuoti demagogiją ir kitas nedemokratines priemones vienybei siekti. Demagogijai palankesnės sąlygos yra masėje, kuri lengviau apgaunama. O tremties žmogus yra augštesnio intelektualinio lygio, nei demagogijos vartotojai mano. Antra, jei ir būtų čia tokios masės kaip nepriklausomoje valstybėje, tai ji neturėtų čia tos įtakos, kuri pareiškiama rinkimų, balsavimo keliu. Tremtyje kiekviena grupė turi savo tikrus ištikimus šalininkus, kurie demagogijai nepasiduoda. Demagogija tik priešingai juos veikia, nuteikia prieš vienybę su tais, kurie atstovauja demagogijai ir tos rūšies kitoms priemonėms. Trečia, gyvename tokį tremties laikotarpį, kad nedaug kas nori "valdžios". Reikia su žiburiu jieškoti žmonių, kurie sutiktų eiti į valdybas ir kitokias visuomenines pareigas, o ypačiai toms pareigoms tinkamų žmonių. Demagogija prieš asmenį bei grupę paskatina tik pamoti ranka ir tarti: žinokitės sau vieni; ką galėsiu, padarysiu taip pat vienas... Ir tokiu būdu vienybės jieškotojų pastangos, gal būt ir labai nuoširdžios, bet vykdomos totalistiniais metodais, pasiekia kitokią vienybę — veikimą vienas sau ir kas sau.

4. *Išvados politinei vienybei tremties sąlygomis*

Politinei vienybei tremtyje išlaikyti ar laimėti reikalingas pirmiausia moralinis nusiteikimas — demokratinis vienybės supratimas ir demokratinis jos vykdymas, t. y. aiškinimosi, susipratimo ir pagaliau kompromiso dvasia. Tokia dvasia reikalauja vienas kito nusistatymą suprasti ir respektuoti (moralinio nusiteikimo trūkumas buvo pademonstruotas iš naujo Naujienų ir Draugo pradėjus pasikalbėjimus apie politinės vienybės atstatymą).

Antra politinei vienybei pasiekti sąlyga — tai intelektualinis suvokimas tikslo, kuriam ta vienybė turi tarnauti; tikslo, kuriam turi būti sutelktos jėgos, darbai ir mintys. Laikom, kad mūsų politinės vienybės tikslas yra Lietuvos laisvė, uždavinys — daryti visa, kas garsintų Lietuvos vardą ir bylą, demaskuotų ir diskredituo-

tų Lietuvos okupantą, didintų Lietuvos draugų ir rėmėjų skaičių, gelbėtų Lietuvos žmones.

Tikslo akivaizda įgalina atsiriboti nuo daugelio pašalinių "tikslų", kurie prisiplaka kaip vijokliai prie medelio ir čiulpia energiją, graužia pačią vienybę. Tikslo akivaizda įgalina atsiriboti, sakysim, nuo beprasmės iliuzijos, kad reikia kovoti dėl valdžios laisvinimo organizacijoje, dėl partinės aritmetikos, dėl dominavimo, dėl įgaliojimų ir subordinacijos. Lietuvai vistiek, kurios partijos žmogus kur stovės, kas kokius įgaliojimus turės, kas bus aukštesnis ir kas žemesnis. Bet ne vistiek, ar tas žmogus tenkinasi reprezentavimu, ar jis norės ir sugebės dirbti Lietuvos laisvei reikalingą darbą.

Tikslo akivaizdoje daros beprasmės pertvaros, kuriomis dirbtiniu būdu provokuojami skirtumai, sakysim, skelbiant save tikrais demokratais, o ties politiniu partneriu statant jį įžeidžiantį klaustuką; monopolizuojant sau tautos atstovavimą, o kitiems tai paneigiant. Tėra tik iliuzijos, kad tie pašaliniai tikslai ir tiksleliai yra reikalingi Lietuvos laisvei. O vardan jų daugiausia ir laužomos jėtys. Juos vadinti laisvinimu yra to žodžio piktnaudojimas ir paties laisvinimo trukdymas.

Tikslo, kuriam tarnauja vienybė, prisiminimas demaskuoja iliuzijas kaip saulė miglas ir leidžia pamatyti iš vienos pusės saulę, iš kitos pajusti žemę po kojomis. Pajusti žemę po kojomis dabartiniu metu reiškia žinoti, kad esam nutolinti nuo gimtosios žemės daugelio mylių ir daugelio metų, o daugelis nutrūkęs ir pilietybės ryšį su savo valstybe. Esam nebe tie, kurie iš Lietuvos išėjom. Paregėti saulę tai reiškia įžiūrėti, kad yra tam tikri principai, kurių laikymas ir kurių vykdymas artina į laisvinimo tikslą. Tokie principai yra — išlaikyti savyje kovos dvasią; palaikyti savyje gyvą pajautimą teisės bei teisingumo, kuriuos grąžinti tautai ir asmeniui yra visas mūsų laisvinimo kovos tikslas; kiek begalint palaikyti vienybę su Lietuvos valstybinėmis apraiškomis, kurių liekanos tebėra valstybinės įstaigos ir pilietybė; eiti taip pat su tautoje tvirtai gyva vieningos Lietuvos valstybine linkme.

Tikslo ir principų respektavimas apsaugoja nuo pasidavimo dienos oportunistiniams interesams. Klausimo sprendimas, atsižvelgiant tik į dienos intere-

są tuo momentu gali atrodyti tikslingas ir patogus, tačiau tolimesnėje laiko eigoje jis gali atvesti į akligatvį ir visas laisvinimo pastangas bei jo organizaciją užmesti ant uolos. Tik atsižvelgiant į principus įmanomi kompromisai su realaus gyvenimo naujomis galimybėmis.

Dienos reikalus jungti su principų reikalavimais yra realus pagrindas ir politinei vienybei. Ne mechaniškai vienybei, bet organiškai, išplaukiančiai iš bendro intereso supratimo ir pergyvenimo.

5. *Politinės vienybės utopija*

Skeptikai turi pagrindo manydami, kad tokiai vienybei laikas dar neatėjęs, esą dirva per kieta ir erškėčiuota. Tačiau Thomas Moorus, turėdamas prieš akis kitas generacijas, kūrė valstybės viziją, kurią jis pavadino "Utopija". Utopija galim vadinti ir savą viziją dėl politinės vienybės. Tokią viziją rastume išreikštą, jei vieną dieną kuklioj laikraščių vietoj ir paprastais žodžiais, be atsišaukimo ar dekliaracijos patoso, išvystume "pranešimą visuomenei". Pranešimą, kuriame tarp kitų gerų naujienų būtų kalbama:

★

... Tokią ir tokią dieną lietuvių politinės grupės ir rezistencinės kovos organizacijos, esančios tremtyje, svarstė užtrukusios okupacijos ir tėvynės vadavimo reikalus.

Su didele pagarba žvelgė į savo tautą, kuri persekiojama ir naikinama, tebereiškia tautinę gyvybę jai prieinamomis formomis ir tebepalaiko savy laisvės viltį. Žvelgė į laisvajame pasaulyje pasireiškusias ir tebesireiškiančias organizuotas ir individualines jėgas, kurios dirba Lietuvos laisvei. Apgailestavo, kad nevisada tos jėgos suderintos ir kad dėl to atskiros kovos sritys yra užleistos.

Jos apgailestavo ir atitaisė negeroves laisvinimo organizacijoje, kurios buvo suskaldžiusios jėgas ir susilpninusios bendrą kovą.

Jos pakartojo įsipareigojimus kovoti už Lietuvą suderintomis jėgomis. Jos susitarė sudaryti egzilinę politinę vadovybę ir sutelkti joje jėgas, turinčias visuomenėje atramos, veiklumo ir siekiančias to paties kovos už laisvę tikslo.

Jos sutarė, kad egzilinė politinė vadovybė prisiima pareigą organizuoti ir derinti planingą kovą už laisvę, paremti kitų veiksnių ir asmenų darbą, jau dirbamą kuriame tos planingos kovos bare; paskatinti kitus, galinčius tame plane dirbti; organizuoti savomis lėšomis ir

savomis pastangomis darbą tuose baruose, kurie nėra susilaukę darbininkų ir kovotojų.

Egzilinė politinė vadovybė su dėkingumu sutinka kitų talką — politinę, moralinę, materialinę pagalbą tų vyriausybių ir visuomenių, kurios su simpatija žiūri į tautų išsilaisvinimo pastangas.

Egzilinė politinė vadovybė nekalba apie savo įgaliojimus, tačiau kol lietuvių tauta negali pareikšti savo valios, egzilinė politinė vadovybė kalbės už kalbėti negalinčią lietuvių tautą.

Egzilinė politinė vadovybė nekalba apie kitų veiksnių subordinaciją. Ji tesiekia sutelkti galimai pajėgesnius protus, kurie laiku ir tiksliai surastų tinkamiausią sprendimą Lietuvą liečiantiems klausimams. Ji tesiekia savo veikime respektuoti Lietuvos valstybinį kontinuitetą, derintis prie tautos valstybinio vieningumo evoliucijos, saugoti teisės ir teisingumo principus. Egzilinė politinė vadovybė tiki, kad darbo kompetencija, gyvas ryšys su tauta ir moralinis bendradarbiavimo lygis susilauks visuomenės palankumo, pripažinimo ir paramos...

✶

"Pranešimas visuomenei" baigiamas prašymu, kad ir ji ir jos spauda vengtų diskriminacinės tendencijos asmenims ir grupėms; kad tas, kuris naudojasi žodžio laisve, yra įpareigotas kontroliuoti save, idant jo žodžio laisvė nevirstų kitam žmogui skriauda, o visuomenei klaidinimu ir kiršinimu...

Tai utopiniai norai. Utopija gali virsti realybe tada, kai ji ima įsigyventi atskirų žmonių protuose, pergyvenimuose ir pagaliau, kai ji virsta visuotiniu pasiilgimu...

Kol tai dvasiose pribręs, galimi ir kiti "vienybės" pavidalai. Jei ir neįmanoma susirinkti po "vienu stogu", tai liekantis kiekvienam po savo stogu įmanomas funkcionalinis bendradarbiavimas — kada reikia nustatyti ir viešai pareikšti bendrus nusistatymus Lietuvą liečiančiais klausimais, galimas būtų dabar besitariančių grupių bendras pareiškimas ir bendras žygis. Jis tada apimtų žymiai platesnius sluoksnius ir juos angažuotų įsipareigojimams.

Tačiau ir tokia funkcionalinė "vienybės" forma tegalima tada, jei yra pribrendusi dvasia susiprasti, ne dominuoti.

DOKUMENTŲ ŠVIESOJE

PASITARIMAI DĖL VIENINGOS EGZILINĖS POLITINĖS VADOVYBĖS

Kovo 16 liaudininkų pradėti pasitarimai su LNT grupėmis ir kovo 20 krikščionių demokratų atstovų su LFB pirmininku, kaip žinia, buvo tik Nojaus bandomieji balandžiai į dabartinio Vliko visų grupių kovo 30 nutartus pasitarimus dėl vieningos egzilinės politinės vadovybės.

Pasitarimams vlikinės grupės sudarė komisiją iš pirm. K. Škirpos ir narių J. Kaminsko ir P. Vainausko. K. Škirpa raštu paprašė LNT grupes ir LFB Valdybą paskirti savo atstovus pasitarimams. LNT grupės į savo delegaciją pasitarimams paskyrė pirm. V. Rastenį ir nariais V. Alksninį ir B. Bieliūką. LFB Valdyba pasitarimų klausimą aptarė bendrai su LDF ir pasitarimams paskyrė bendrą LFB-LDF delegaciją: pirm. J. Brazaitį ir nariais J. Šlepetį ir V. Vaitiekūną.

I

Pirmasis Vliko grupių komisijos pasitarimas su LNT ir LFB-LDF delegacijomis įvyko gegužės 5 d. Pasitarimą Vliko grupių komisija pradėjo šiais rašytais pareiškimais:

1. KAIP VLIKO GRUPIŲ KOMISIJA SUPRANTA PASITARIMUS

New York'as, 1957 geg. 5 d.

Talkos grupių ir Lietuvių Fronto Delegacijoms

Didž. Gerb. Pasitarimo Dalyviai!

Prieš pereinant prie klausimų, kurių aptarimui esame čia susiėję, laikau reikalinga Vliką sudarančių grupių Komisijos vardu padaryti sekantį padėties paryškinimą:

Mūsų Komisija buvo Vliką sudarančių 9 grupių vienbalsiai išrinkta ir jai pavesta išsiaiškinti su visomis kitomis lietuvių politinėmis grupėmis šiuo metu Vlike nedalyvaujančiomis, būtent, Lietuvių Tautiniu Sąjūdžiu, Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga, Lietuvos Atgimimo Sąjūdžiu, Lietuvių Rezistencine Santarve ir Lietuvių Frontu, ir išsiaiškinti ne kuriais konjunktūrinio pobūdžio klausimais, o vykdant vieną iš pagrindinių Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvini-

mo Komiteto įsipareigojimų lietuvių tautai, pareikšto 1944 m. vasario 16 dienos deklaracijoje, Str. 7, būtent, kad Vlikas:

a) "vykdys kuo plačiausiai visuomenės konsolidaciją",

pusavio nesusipratimus".

Be to, sakytos deklaracijos baigiamoje pastraipoje Vlikas pareiškė, jog "kviečia visų politinių nusistatymų geros valios lietuvius nusiteikti tarpusavio bendradarbiavimo ir vienybės dvasia kovoje dėl Lietuvos".

b) "lygins politinių grupių tar-

Kaip žinoma, po kalbamos deklaracijos įpareigojimais yra ir parašai kai kurių grupių dalyvaujančių šiame mūsų pasitarime.

Tad šioje dvasioje norėtumėm ir vesti šiuos pasikalbėjimus, siekiant pilno susitarimo su Jūsų atstovaujamomis grupėmis ir vienybės su jomis kovoje už Lietuvos išlaisvinimą ir atkūrimą jos valstybinės nepriklausomybės.

(Pas.) K. Škirpa, Vliko Grupių Komisijos Pirmininkas

2. VLIKO GRUPIŲ KOMISIJA UŽSIMERKIA PRIEŠ VLIKO 1952 ĮSIKIŠIMĄ Į LDF REIKALUS

1957 m. gegužės 5 d.

PAREIŠKIMAS

VLIKą sudarančiųjų grupių atstovų pasitarimas 1957 m. kovo 30 d. nutarė kviesti L. Tautinį Sąjūdį, L. Laisvės Kovotojų Sąjunga, L. Atgimimo Sąjūdį, L. Rezistencinę Santarvę ir Lietuvių Frontą dėtis į bendrą Lietuvos laisvinimo darbą, įeinant į Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą.

Susižinoti su nurodytų grupių vadovybėmis ir sutarti su jomis į VLIKą grįžimo-įėjimo kelią, VLIKą sudarančiųjų grupių atstovų pasitarimas išrinko trijų asmenų čia esančią komisiją.

Komisijos vardu š. m. balandžio 4 d. raštu kreipiaus į L. Tautinio Sąjūdžio, L. Laisvės Kovotojų Sąjungos, L. Atgimimo Sąjūdžio, L. Rezistencinės Santarvės ir L. Fronto vadovybes, prašydamas pritarti komisijos su tų grupių įgaliotiniais pasitarimo reikalui ir pranešti pavardes asmenų, kuriuos atitinkama grupė bus įgaliojusi kalbėtis.

Ponas J. Brazaitis š. m. balandžio 17 d. raštu man pranešė, kad su mano balandžio 4 d. rašyto rašto turiniu "... supažindinau LFB valdybą, o taip pat Darbo Federacijos centro valdybą ir esu jų įgaliotas atsakyti:... Pasitarimams su Jūsų pirmininkaujama komisija LFB ir Darbo Federacijos valdyba provizoriškai yra įgalioję Juozą Brazaitį, Joną Šlepetį ir Vytautą Vaitiekūną".

Toks p. J. Brazaičio pareiškimas jo paties gegužės 2 d. raštu pakartotinai patvirtintas.

Dėl šio p. J. Brazaičio pranešimo VLIKą sudarančiųjų grupių komisijos vardu turiu pareikšti:

1. VLIKą sudarančiųjų grupių atstovų pasitarimas išrinko komisiją ir jai pavedė kalbėtis su VLIKe nedalyvaujančių grupių vadovybėmis ar jų įgaliotais asmenimis, kviečiant jas įeiti į VLIKą ir įsijungti į visiems lietuviams bendrą Lietuvos laisvinimo kovą.

2. Pono J. Brazaičio pranešime Darbo Federacijos įtraukimas rodo, kad toje organizacijoje yra savų nesusipratimų, kuriuos išspręsti dera tai pačiai grupei.

3. Darbo Federacija yra VLIKą sudarančiųjų grupių skaičiuje, todėl komisija dėl jos į VLIKą įėjimo nėra įgaliota tartis. Tačiau, kadangi LF vadovybė, nors komisijos buvo kviečiama pasitarimams pati viena, stato DF atstovo dalyvavimą kaipo būtiną sąlygą, VLIKe dalyavujančiųjų grupių komisija, nenorėdama sudaryti bet kurių sunkumų bendriems esminiams klausimams svarstyti, sutinka išklausyti Lietuvių Fronto delegacijos pareiškimą D. F. klausimu,

kad jį referuotų VLIKą sudarančiųjų grupių atstovų pasitarimui.

(pas.) K. Škirpa, Komisijos Pirmininkas

3. VLIKO GRUPIŲ KOMISIJOS "7 DĖSNIAI" VIENINGAI EGZILINEI POLITINEI VADOVYBEI SUDARYTI

Siekdamos visiškos mūsų jėgų konsolidacijos vyriausiam mūsų tikslui siekti, apjungiant Lietuvos laisvinimo veiklos vadovavimą Vlike, jį sudarančios grupės susitarimo pagrindan deda sekančius pagrindinius dėsnius:

1. Mums atrodo, jog betkokiems neaiškumams išsklaidyti, o taip pat ir požiūriu santykių su demokratiniais kitų kraštų sluogsniais, būtų tikslinga, kad tos grupės, kurios Vlike dar nebuvo dalyvavusios, įstodamos į jį, atatinkama forma pareikštų, jog yra apsisprendusios siekti atkūrimo nepriklausomos Lietuvos valstybės, sutvarkytos demokratiniais valdymosi pagrindais.

2. Visos grupės, tiek grįžtančios į Vliką, tiek į jį naujai įstojančios, laikosi 1944 metų vasario 16 dienos deklaracijos, kaip pagrindinio Vliko uždavinių akto.

3. Visos 2 p. suminėtos grupės įsipareigoja, nuo momento sugrįžimo ar įstojimo į Vliką, susilaikyti nuo betkokios separatistinės veiklos ir remti jį, kaip vieningą lietuvių tautos politinę vadovybę.

4. Visos 2 p. suminėtos grupės naudojasi visomis Vliką sudarančių grupių teisėmis ir prisiima ant savęs Vliko nuostatuose numatytas pareigas bei atsakomybę už jo veiklą.

5. Likusios užsieny Lietuvos diplomatijos tarpusaviams santykiams tvarkyti ir jos veiklai koordinuoti diplomatinių misijų funkcijų apimties ribose, pripažįstama likusios užsieny Lietuvos Diplomatijos Šefo institucija.

Vliko santykiai su Lietuvos pasiuntiniais grindžiami darnaus bendradarbiavimo principu, kiekvienam organui veikiant jam priklausomoje srityje. Tų sričių apimties ribos ir bendradarbiavimo tvarka nustatomi abipusišku susitarimu su likusia užsienyje Lietuvos diplomatija.

6. Visi buvę nesusipratimai tarp Vliko ir paskirų iš jo pasitraukusių grupių, jei kuri iš jų dar turėtų kokių specifinių klausimų, išlyginami Vliką sudarančių grupių komisijos individualiai su tokia grupe.

7. Bendrai atmosferai atslūginti ir lietuvių visuomenei politiniai konsoliduoti visos grupės, tai yra, tiek tos, kurios dabar sudaro Vliką, tiek ir tos, kurios į jį grįžta arba į jį naujai įstoja, įsipareigoja laikytis prideramo santūrumo bei rimties pasisakymuose spaudoje, vengiant viso to, kas galėtų būti nenaudinga mūsų politikos veiksnių autoritetui palaikyti, tiek kitų akyse, tiek lietuvių visuomenėje.

II

Vliko grupių komisijos iniciatyva įstumtos į popierinių pareiškimų kelią LNT ir LFB-LDF delegacijos savo nusistatymus dėl vieningos Lietuvos laisvinimo organizacijos Vliko grupių komisijai taip pat išdėstė raštu.

4. KAIP LNT SUPRANTA LIETUVOS LAISVINIMO ORGANIZACIJĄ

Lietuvos Nepriklausomybės Talkos Delegacijos pareiškimas dėl Vlike dalyvaujančių grupių komisijos sąlygų bendros veiklos organo reikalu.

Gegužės 5 d. pradėtieji pasitarimai pateisintų į juos dedamas viltis,

jeigu juose būtų surasta ir sutarta įgyvendinti dabarties ir bent artimos ateities reikalavimus atitinkanti organizacinė forma, taikytina tam tikram Lietuvos nepriklausomybės siekiančios veiklos barui.

Klaidintume save ir kitus, jei dėtumės šiuose pasitarimuose bebandą sutvarkyti ar pertvarkyti visą Lietuvos nepriklausomybės reikalu vykstančią veiklą.

Gyvendami ir veikdami ne Lietuvoje ir, be to, netgi neturėdami nuo priešų įsikišimo gerai apsaugoto ryšio su Lietuvoje esančiaisiais, negalime lemti, kaip turėtų būti organizuota ir vykdoma tam tikslui skirtoji veikla Tėvynėje.

Ir už Lietuvos ribų toji veikla negali būti visa įsprausta į vienos organizacijos rėmus.

Šiai veiklai išimtinai ar tik iš dalies skirtų įvairaus pobūdžio organizacijų bei institucijų yra daug: Lietuvos Diplomatinė Tarnyba; Amerikos Lietuvių Taryba, įvairių kraštų lietuvių bendruomenės ir panašios organizacijos; daugybė kultūrinių, profesinių, studentijos, šiaip jaunimo organizacijų, kurių vienos išplitusios daugelyje kraštų, kitos veikia tik vienam kuriam krašte ar vienoj vietovėj, bet kurios, šalia ar net priekyje savo specifinių uždavinių, stato sau ir Lietuvos nepriklausomybės siekimo uždavinį; Lietuvos Laisvės Komitetas ir visa Laisvos Europos organizacija imtinai su Pavergtųjų Europos Tautų Sambūriu; Pavergtųjų Europos tautų bičiulių organizacijos Amerikoje ir kituose kraštuose; Pabaltijo ar Lietuvos bičiulių draugijos kaikuriuose kraštuose; Baltų Draugija Vokietijoje; Europos Federacijos Sąjūdžio lietuvių sekcija; Vidurio ir Rytų Europos politinių išeivių komitetas Londone; Socialistų, krikščionių demokratų, liberalų, valstiečių internacionalai bei Europos politinių išeivių sekcijos juose; Tarptautinė Laisvų Žurnalistų Federacija; Politinių Išeivių profesinių sąjungų bei jaunimo sambūriai; Antibolševikinis Tautų Blokas; Amerikos Balso ir kitų ašlių radijo informacijos Lietuvos reikalui skirtieji vienetai; JAV Kongreso Bibliotekos bei kitų mokslinių įstaigų Lietuvos reikalui skirti skyriai; laikraščių bei knygų leidyklos ir jų bendradarbiai; pagaliau, ir pasitarimuose dalyvaujantieji politiniai sambūriai bei jų susigrupavimai, kaip Vlikas, LNT ir kt. Be to, įskaitytina ir eilė paskirų asmenų, lietuvių ir nelietuvių, nuolatos ar atsitiktinai savo iniciatyva ką nors padarančių Lietuvos nepriklausomybės reikalui ginti.

Net ir šis ilgas sąrašas dar neapima visų taškų, iš kurių kyla ar gali kilti kalbamosios veiklos dalis. Jų negalima nei kesintis sujungti vienoje sistemoje, vadovaujamoje iš vieno centro. Juos jungia ir jų pasireiškimus koordinuoja tik vienas veiksnys — **tas pats tikslas.** Joki išvedžiojimai apie vieno, visą veiklą diriguojančio centro naudingumą šios realybės pakeisti negali.

Tad pasitarimus pradėjusieji maždaug vienodos prigimties politiniai sambūriai gali tartis dėl sukūrimo tinkamesnės organizacinės sistemos **tik savo pačių veiklai.**

Bet ir čia, remdamiesi turima patirtim, manome, kad būtų visai nerealu ir nepakankama vadovautis tolokoje **praeityje ir visai kitokiose sąlygose sudaryta veikimo programa.**

Lygiai taip pat nerealu ir nereikalinga paskiriems politiniams sambūriams ar net ir jų sudėtiniams organams dėtis bei skelbtis **politine tautos vadovybe,** kada jiems tėra įmanoma apimti tik ribotą veiklos sritį.

Politinių-visuomeninių ir diplomatinių-konsuliarinių institucijų veikla tegali veikti skirtingose plotmėse, kurios nustatomos objektyvinių są-

lygų, nepareinančių nuo tų institucijų savitarpinių susitarimų. Todėl jų derybos dėl kompetencijos pasiskirstymo ne tik nereikalingos, bet neturėtų ir prasmės, nes jos negalėtų turėti praktinės įtakos faktinių sąlygų sudarytajai padėčiai.

Taigi, — mažesnės reikšmės, nors ir nemažiau kritikuotinų reikalavimų nei neliesdami, — manome, kad Vliko grupių gegužės 5 dieną pareikštieji reikalavimai, kalbantieji tik apie grįžimą į nepasisekimu pasibaigusią sistemą, neatitinka šio meto aplinkybių ir reikia jieškoti realesnės išeities.

Visi pasitarimuose atstovaujamieji sambūriai — nors kai kuriuose iš jų yra Lietuvos politiniame gyvenime nedalyvavusių ir net Lietuvoje negyvenusių lietuvių — turi jiems visiems būdingą požymį, būtent: **jie yra kilę iš Lietuvoje vykusios politinės ar rezistencinės veiklos ir jų idėjų objektas yra ateities Lietuva.**

Tačiau reikia skaitytis ir su tuo, kad Lietuvos nepriklausomybės kova gali ilgiau trukti ir šie sambūriai gali fiziškai išsekti. Todėl būtina jų uždavinių vykdymą palaipsniui perleisti į jaunesnės kartos rankas.

Išeivijoje lietuviškam susipratime bebręstančio jaunimo tarpe yra pajėgų, gyvai ir kūrybingai besidominčių Lietuvos ateitimi, taigi ir kultūriniu bei politiniu jo veidu. Bet šis jaunimas, palyginti, mažai teįsilieja į išeivijoje atsidūrusius Lietuvos politinius sambūrius. Jaunimas spiečiasi savuose sambūriuose, kurie nors ir nėra grynai politiniai, bet kurie — dėl skiriamo dėmesio būsimojo Lietuvos politinio gyvenimo vizijai — turi bendrą požymį su esamaisiais išeivijoje Lietuvos politiniais sambūriais. Todėl, organizuojant Lietuvos politinių sambūrių organizacinę sistemą užsieniuose, **būtina atverti plačiausias galimybes įsijungti į ją ir atitinkamiems jaunimo sambūriams, kad jie turėtų progos lygiomis toje specifinėje politinėje veikloje dalyvauti ir savo laiku perimti vadovavimą jai.**

Šiai specifinei Lietuvos politinių sambūrių veiklai vieningoje sistemoje suorganizuoti šiandien nebepakanka ligi šiol vartotų, tegu ir perredaguotų, dėsnių. Tam reikia atitinkamo naujo organizacinio plano. Mūsų įsitikinimu, tokio plano pagrindiniai bruožai turėtų būti šie:

1. Sudarytinas užsieniuose veikiančių Lietuvos politinių sambūrių Lietuvos nepriklausomybei atstatyti vedamos akcijos derinimo ir tvarkymo organas.

2. Tokio organo paskirtis būtų:

(a) derinti ir sutarta tvarka formuluoti, motyvuoti, skelbti bei ginti Lietuvos politinių sambūrių išeivijoje nusistatymus su Lietuvos nepriklausomybės atstatymu susijusiais klausimais;

(b) organizuoti duomenų apie okupuotos Lietuvos padėtį rinkimą, tyrimą ir naudojimą akcijoje dėl Lietuvos nepriklausomybės;

(c) politinės lietuvių išeivijos vardu dalyvauti Lietuvos nepriklausomybės siekimui pritariančiose tarptautinėse organizacijose arba santykiauti su tokiomis visuomeniškomis tarptautinėmis ar paskirų tautų organizacijomis ir institucijomis.

3. Uždavinius vykdydamas, toks organas bendradarbiautų su Lietuvos Diplomatine Tarnyba, kaip su kompetentinga institucija Lietuvos respublikos vardu santykiauti su kitų valstybių vyriausybiniais organais bei jų agentūromis.

Pažiūrų, sumanymų bei patarimų pasikeitimo būdu šis organas bendradarbiautų ir su kitomis lietuvių organizacijomis ar institucijomis, veikiančiomis Lietuvos nepriklausomybės labui.

4. Toks organas galėtų būti sudarytas iš lietuvių išeivijos rinktų at-

stovų tuo būdu, kad kandidatus siūlytų išeivijoje veikią Lietuvos politiniai-rezistenciniai sambūriai (įskaitant ir jaunimo atitinkamus sambūrius), o rinktų visi to organo veiklą remti pasiryžusieji lietuviai.

Kitas būdas tam organui sudaryti galėtų būti toks, kad jame būtų atstovaujami tik visi dabar vykstančiuose pasitarimuose atstovaujamieji sambūriai ir atitinkamos jaunimo organizacijos. Tačiau vietoj paritetinio atstovavimo turėtų būti įvestas proporcinis atstovavimas, pagal kiekvieno sambūrio įrodytą narių skaičių.

Kiekvienas išrinktas atstovas turėtų bendrajame organe sprendžiamą balsą, naudojamą individualiai.

5. Vykdomąjį personalą toks organas turėtų skirti atsižvelgdamas tik atitinkamam darbui reikiamų kvalifikacijų, nepareinamai nuo plenume sambūrių turimų atstovų proporcijos.

Esame giliai įsitikinę, kad politiškai veiklios arba politine akcija besidominčios bei ją remiančios visuomenės nusiteikimai reikalauja kaip tik tokiais pagrindais perorganizuoti išeivinių Lietuvos politinių sambūrių veiklą, jei norima, kad išnyktų ginčus bei nesantaiką kėlusios priežastys ir nuo tikrovės atitrūkęs veikimo stilius.

Suprantama, prie šių pagrindinių plano bruožų reikia daugelio technikinio pobūdžio nuostatų, dėl kurių esame pasirengę iš savo pusės patiekti atitinkamus pasiūlymus, kai bus susitarta dėl pagrindų.

Kviečiame pasitarimuose dalyvaujančiuosius ryžtis pasukti į realų kelią, kuriuo einant dar galėtų būti pateisintas Lietuvos politinių sambūrių užsieniuose egzistavimas ir atlikta likimo jiems skirta misija.

1957. VI. 8.

5. LFB-LDF PAŽIŪROS:

netinkamas pasitarimams metodas, *klaidinantieji Vliko grupių komisijos* teigimai, nuo realybės atitrūkę "7 punktai", ketveriopos vienybės principai.

New Yorkas, 1957. 6. 6.

Ponui K. Škirpai, Vliko Grupių Komisijos Pirmininkui.

Pone Pirmininke. LFB valdybos ir LDF centro valdybos delegacija turi garbę pareikšti savo pažiūras dėl raštų, kuriuos Jūs š. m. gegužio 5 įteikėte dalyviams pasitarimo dėl vieningos egzilinės politinės vadovybės.

I

Mums neatrodo tikslingas Vliko grupių komisijos pasirinktas pasitarimams kelias — užuot tiesiogiai pasiaiškinus, ar egzilinės politinės vadovybės vieningumą kliudančios priežastys yra galimos pašalinti ir ar siekiamų apjungti veiksnių nusistatymai dėl egzilinės politinės vadovybės organizacijos bei ateities veikimo yra suartėję, — imtis kaitaliotis raštais. Tokie raštai galbūt žada lanksčią galimybę pasitarimus galimai ilgiau nutęsti ir galimai imantriau savo poziciją dokumentuoti viešajai opinijai. Jie betgi yra abejotinos vertės pasitarimų nuoširdumui bei pasitariančiųjų tarpusavio pasitikėjimui sukelti.

Vliko grupių pasirinktas rašytais pareiškimais aiškinimosi kelias atrodo juo labiau savotiškas po to, kai Vliko grupių komisijos pirmininkas ir nariai žodžiu tarėsi su atskiromis grupėmis ir aiškiai žino, kurios sąlygos įgalintų sudaryti vieningą egzilinę politinę vadovybę. Patys Vliko grupių surašyti raštai taip, lyg prieš tai nebūtų buvę tartasi ir lyg nebūtų buvę pakankamai aiškiai pasisakyta dėl egzilinės politinės vadovybės sudarymo sąlygų.

PASITARIMAI DĖL POLITINĖS VADOVYBĖS

Tačiau įstumta į popierinių pareiškimų kelią, LFB ir LDF delegacija norėtų dėl Vliko grupių komisijos raštų esmės pasisakyti dviem atžvilgiais:

(a) kiek tuose raštuose ženklu, kad Vliko grupių komisijos atstovaujamos grupės atsisako nuo egzilinės politinės vadovybės vieningumą ardančios dvasios bei metodų;

(b) kiek jų reiškiamos mintys dėl politinės vadovybės organizacijos bei veikimo yra atremtos realiu gyvenimu.

II

Vliko grupių komisijos rašte "Delegacijoms" tenka pozityviai priimti komisijos prisimintą Vliko įsipareigojimą 1944 m. dekliaracijoje vykdyti visuomenės konsolidaciją ir lyginti tarpgrupinius nesutarimus.

Tenka betgi apgailestauti komisijos antro rašto "Pareiškimo" klaidinantį teigimą, jog

"Pono J. Brazaičio pranešime Darbo Federacijos įtraukimas rodo, kad toje organizacijoje yra savų nesusipratimų, kuriuos išspręsti dera tai pačiai grupei".

Tas teigimas prasilenkia su tiesa, nes Brazaičio pranešimas neduoda jokio logiško pagrindo išvadai apie DF "savus nesusipratimus". Nei Brazaičio rašte nekalbama, nei pasitarimuose su Vliko grupių komisija negali būti kalbama apie DF savus nesusipratimus, nes tai būtų kartojimas Vliko įsikišimo į DF reikalus. Kalba buvo, yra ir turi būti tik apie Vliko nesusipratimus su DF, apie Vliko įsikišimo į DF reikalus padarinių pašalinimą, apie neteisės, į kurią 1952 m. Vlikas įstojo, pašalinimą ir grįžimą į teisės atstatymą ir tuo būdu Vliko nesusipratimo su DF likvidavimą.

Tai buvo pakankamai išsiaiškinta su Vliko grupių komisijos pirmininku ir nariais. O jei Vliko grupių "pareiškimą" šiuo klausimu reiktų suprasti kaip tų grupių nusistatymą ir toliau pasilikti neteisės kelyje, tai toks nusistatymas būtų ženklas, kad jos nenori atsisakyti nuo vieningą egzilinę politinę vadovybę bei veikimą ardančių metodų, nenori sukurti būtinų bendram susipratimui ir darbui moralinių bei teisinių sąlygų. Tokiu atveju LFB ir LDF negalėtų neteisėje bendrininkauti. (Dokumentacija LDF reikalu jungiama atskiru priedu).

III

Vliko grupių komisijos raštuose, nutylint vieningumą kliudančias priežastis ir joms pašalinti galimybes, arba Vliko nutarimais sudarytą padėtį vaizduojant, kaip grupės "savą nesusipratimą", trečiuoju raštu teikiami "7 punktai" vieningos egzilinės politinės vadovybės pagrindu.

Pirmasis siūlo, kad naujai į politinę vadovybę įsijungiančios grupės įsakmiai pareikštų kovojančios už demokratinę Lietuvą... Neteko girdėti, kad tokia sąlyga būtų buvusi Mažosios Lietuovs ar Vilniaus krašto atstovus į Vliką priimant. Savo esme šis reikalavimas tegali tik įžeisti LRS demokratinius nusistatymus (nes praktiškai tik ją vieną teliestų šis reikalavimas).

Antrasis punktas vieningos politinės vadovybės uždavinių pagrindiniu aktu teikia Vliko 1944 m. dekliaraciją, nors tos dekliaracijos uždavinių eilėje yra implikuotas valdžios vienatijos atstatymas, ir jau 1945 m. liaudininkų, socialdemokratų, ūkininkų partijos ir laisvės kovotojų laikyta atgyvenus ir tų grupių reikalavimu buvo papildyta specialiu protokolu. Nuo to laiko per 12 metų kai kuriais savo punktais toji dekliaracija egzilinei politinei vadovybei juo labiau nereali. Pvz. kad ir nuostatas dėl laikinosios vyriausybės sudarymo. Jie ir egzilinė vadovybė teigtų, kad laikui atėjus joje sudaroma laikinoji vyriausybė, tai

tokią pretenziją tektų slėpti, kad nebūtų nugirsta okupuotoje Lietuvoje...

Trečiasis punktas neaiškus tiek savo apimtimi (kodėl taikomas tik daliai egzilinės politinės vadovybės narių?), tiek savo turiniu (ką reiškia "separatinė veikla"?). Be to, jis yra nerealus, egzilinę politinę vadovybę laikydamas lietuvių tautos politine vadovybe, nors tai nėra tolygūs dalykai.

Ketvirtas punktas nesuprantamas.

Penktasis pirmąja pastraipa be tikslingo pagrindo braujasi į tebeveikiančių Lietuvos diplomatų organizaciją, kuri vieningos egzilinės politinės vadovybės sudarymo tiesiogiai neliečia. Šio punkto antroji pastraipa tebevartoja tik tuos pačius nekonkretaus turinio pažadus pasiekti abipusį susitarimą su diplomatine tarnyba, kurių vykdymas per eilę metų pasirodė nesėkmingas.

Šeštasis punktas yra prejudicialus. Kol neišlyginti grupių santykiai, kalbos apie vieningos egzilinės politinės vadovybės sudarymą būtų neprasmingos Pirmiau turi būti "nuvalytas stalas", kad būtų galima sėstis ir tartis dėl bendro darbo organizavimo. Nuo šio punkto tad vieningos politinės vadovybės sudarymo pasitarimai ir tektų pradėti.

Septintasis punktas teisingai siūlo visoms grupėms laikytis tam tikro santūrumo bei rimties pasisakymuose. Tik be pagrindo iš tos taisyklės daro išimtį pariai egzilinei politinei vadovybei, kuriai juo labiau privalomas santūrumas, rimtis, garbingumas autoritetui išlaikyti ir darbui organizuoti.

Vliko grupių komisijos "7 punktai" egzilinę politinę vadovybę grindžia 1944, nebe 1926 metų politine struktūra. Vis dėlto savo didele dalimi jie dar neprilygsta dabartinės realybės, mūsų įsitikinimu.

IV

Norint žengti dar 13 metų iki dabarties ir prie jos derinti politinės vadovybės organizaciją ir veikimą, mūsų įsitikinimu, reiktų politinės vadovybės organizaciją ir jos veikimą pagrįsti ketveriopos vienybės principu.

(1) **Pirmoji vienybė yra valstybinės nepriklausomybės tęstinumo ir valstybinės linkmės vienybė.** — Okupuotos Lietuvos valstybinės nepriklausomybės tąsa tebėra Lietuvos diplomatinės bei konsularinės įstaigos ir patys Lietuvos piliečiai. Valstybinės nepriklausomybės tąsa įpareigoja egzilinę politinę vadovybę saugoti ir respektuoti ne tik Lietuvos diplomatines konsuliarines įstaigas, bet ir pačią Lietuvos pilietybę, nes ir pilietybė yra valstybinio tolydumo išraiška. Svetimą pilietybę priėmęs, lietuvis praranda turėtąjį Lietuvos valstybinės nepriklausomybės liudijimą ir dėl to praranda mandatą kalbėti ir veikti egzilinės politinės vadovybės vardu.

Lygiai svarbi egzilinei politinei vadovygei vienybė su krašto valstybine linkme. Jei okupuotoji Lietuva yra ištisinė nuo Nidos, Šilutės, Pagėgių iki Drukšių, Dieveniškių, Eišiškių, tai egzilinė politinė vadovybė negali tos valstybinės linkmės ignoruoti, negali savo organizacijoje manifestuoti atskirų Lietuvos sričių buvusius specifiškumus, nes tai būtų okupuotosios Lietuvos valstybinės linkmės, tautiniu atžvilgiu pozityvios, evoliucijos nepaisymas ir atitrūkimas nuo krašto gyvenimo.

(2) **Antroji vienybė yra egzilinės politinės vadovybės vienybė su teise ir morale.** Šią vienybę diktuoja pats egzilinės politinės vadovybės pagrindinis uždavinys — tautos ir asmens teisių atstatymas okupuotoje Lietuvoje. Šis uždavinys implikuoja egzilinės politinės vadovybės jautrumą teisės ir moralės pažeidimams ne tik

PASITARIMAI DĖL POLITINĖS VADOVYBĖS

tarptautinėje plotmėje, ne tik Sovietų Sąjungos — Lietuvos santykiuose, bet ir pačios šios vadovybės santykiuose su asmenimis ar organizacijomis.

(3) **Trečioji vienybė yra egzilinės politinės vadovybės bendradarbiavimo vienybė su kitais tautiniais ar valstybiniais veiksniais.** Egzilinės politinės vadovybės ir kitų nepriklausomai veikiančių Lietuvos laisvės kovos bare valstybinių ar tautinių veiksnių — Lietuvos diplomatų ir konsulų, Lietuvos Laisvės Komiteto, Lietuvos Delegacijos Pavergtosiose Jungtinėse Tautuose, Amerikos Lietuvių Tarybos, pasaulio lietuvių bendruomenės oragnų jaunimo ir kt. organizacijų bei įstaigų — bendradarbiavimo vienybė yra pagrindinė sąlyga jų visų vaidmens ir veiklos sėkmei. Vienybė budėjime dėl Lietuvos, vienybė organizuojant išeivijos talką laisvės kovai, vienybė telkiant ir perteikiant informacijas, vienybė betkurią iniciatyvą reiškiant.

(4) **Pagaliau, ketvirtoji vienybė yra pačios egzilinės politinės vadovybės vidinė vienybė.** Ji reiškia ne tik sutelkimą po vienu stogu galimai visų Lietuvoje veikusių ir tremty susikūrusių, lietuvių visuomenėje atramos turinčių ir Lietuvos išlaisvinimu tiesiogiai besirūpinančių politinių ar rezistencinės kovos organizacijų, bet ir sutelktųjų organizacijų nusistatymų vienybę tiek dėl egzilinės politinės vadovybės pobūdžio bei organizacijos, tiek dėl uždavinių ir jų vykdymo.

LFB ir LDF delegacijos įsitikinimu, šios ketveriopos vienybės principai ir praktinės iš jų išvados turėtų sudaryti vieningos egzilinės politinės vadovybės sudarymo pasitarimams pagrindą.

6. Priedas prie LFB ir LDF delegacijos 1957. VI. 6. rašto Vliko Grupių Komisijos pirmininkui dėl vieningos egzilinės politinės vadovybės.

DARBO FEDERACIJA — KRIKŠČIONYS DEMOKRATAI — VLIKAS

(Pagrindiniai dokumentai)

(1) **Darbo Federacija virsta Krikščionių Darbininkų Sąjunga.**

"Kauno Apskrities Viršininkas skelbia, kad komisijos klausimams iš įstatymo apie draugijas spręsti nutarimais įregistruoti sekančių organizacijų įstatai:

— — — — — — — — — — — —

6. Lietuvos darbo federacijos pakeistas statutas ir pavadinimas į — Lietuvos krikščionių darbininkų sąjungą. Dr. rej. Nr. 23 (VŽ Nr. 17, 42, 50, 179)". (Žr. V. Ž. II dalis Nr. 372, 1935. 4. 27.).

(2) **Dr. J. Griniaus pranešimas kan. Kapočiui, Tautiniam Delegatui prie Pontifikalinės Misijos 1948. XII. 29.**

"Kaip Jūsų Prakilnybei žinoma, Lietuvos vyriausybei, vadovaujamai tautininkų, uždarinėjant politinius susigrupavimus, buvo į pavojų atsidūrusi ir Liet. Darbo Federacija, kuri demokratiniame laikotarpy (1919-1926 m.) atstovavo lietuvių krikščionių darbininkų reikalus. Kad jie (reikalai) nepatektų į bolševikinę įtaką, 1934 m. Darbo Federacija viešai atsisakė politinio pobūdžio, pasilikdama darbininkų kultūrinius, socialinius ir profesinius reikalus, ir grįžo prie ankstesnio krikščionių darbininkų sąjungos vardo, kuriuo ji vadinosi iki 1919 m. Krikščionių darbininkų s-ga veikė iki 1940 m. vidurio vasaros, kada bolševikai ją drauge su kitomis organizacijomis uždarė. Ligi to laiko Krikščionių darbininkų sąjungos valdyba leido ir Darbo Federacijos laikraštį "Darbininką" ir tęsė Darbo Federacijos

veiklą kiek to laiko aplinkybės leido.

"Vokiečių okupacijos metais, kylant visuotiniam lietuvių pasipriešinimui prieš okupantus, Liet. Krikščionių Darbininkų S-gos valdyba vėl ėmė reikštis politiškai ir jos valdybos narys Vyriausiame Lietuvos Išlaisvinimo Komitete veikė ir tebeveikia Darbo Federacijos vardu. Jis veikia laikas nuo laiko pasitardamas su Liet. Krikščionių Darbininkų paskutinės valdybos nariais, kurių dauguma yra atsidūrusi tremtyje. Ir lig šiol niekas nekėlė klausimo dėl atstovavimo neteisėtumo arba kad L. krikščionių darbininkų sąjunga ir darbo federacija nėra tas pats.

"Ginčas iškilo šių metų gruodžio 19 d. Fellbache, kur p. P. Jočys, kuris nuo krikščionių darbininkų judėjimo buvo pasitraukęs nuo 1932 m., savo iniciatyva be Darbo Federacijos resp. Krikščionių Darbininkų S-gos Valdybos ir jos atstovo Vlike pritarimo sušaukė neva Darbo Federacijos suvažiavimą. Nors jame Darbo Federacijos nariais teprisipažino tik penki asmenys, tačiau keturi, vienam protestuojant dėl suvažiavimo neteisėtumo, ir be kita ko priminus, kad pagal įstatus tik Darbo Federacijos skyriui sudaryti jau reikia dešimties žmonių, visdėlto jie sudarė komitetą, kuris turėtų kalbėti Darbo Federacijos vardu. Nors rašąs šį pranešimą aiškino, kad toks veiksmas įneš į krikščionių visuomenininkų ir politikų tarpą naujų nesusipratimų, tačiau Krikščionių Demokratų Partijos atstovo p. Pr. Vainausko ir "Tėvynės Sargo" reikalų vedėjo p. Vl. Šimaičio remiamas susirinkimas aiškinimų ir protestų nepaisė.

"Tie keturi nariai, ypač p. P. Jočys ir Vl. Šimaitis, ypač puolė ilgametį Darbo Federacijos ir krikščionių darbininkų veikėją, kuris dabar Darbo Federaciją atstovauja Vlike, kaltindami jį susidėjus su Lietuvių Frontu ir pasiryžus Darbo Federaciją sufrontinti. Iš tų jų kalbų atrodė, kad neva suvažiavimo ir naujo centrinio organo sudarymo tikslas buvo pašalinti iš Vliko dabartinį Darbo Federacijos atstovą ir jį pakeisti kitu, nes susirinkimas jokių esminių problemų, liečiančių darbininkų judėjimą, ir apskritai jokių socialinių klausimų nekėlė ir nesvarstė. Diskusijose dėl Darbo Federacijos atstovo veiklos Vlike dalyvavo ir oficialus Krikščionių Demokratų Centro Komiteto atstovas p. Pr. Vainauskas, kuris įrodinėjo p. Vaitiekūno netinkamą elgesį, pakeičiant Darbo Federacijos antrininką Vlike. Tuo jis sustiprino su tiesa prasilenkiantį p. Vl. Šimaičio aiškinimąsi, kad jis iš Darbo Federacijos antrininkų esąs pašalintas todėl, kad nesilaikąs Lietuvių Fronto linijos. J. Grinius susirinkusiems įrodinėjo, kad netinka smerkti žmogaus, neišklausius net jo paaiškinimų, ypač kad p. Vaitiekūnas ir Vlike ir šalia jo, ypač ieškodamas naujų politinio veikimo formų ir savo socialinių minčių pažangumu, pasireiškia tikrai pozityviai. Svečias gyd. Radzivanas, išklausęs puolimų, nukreiptų prieš p. Vaitiekūną, gavęs žodį, stebėjosi ir statė klausimą: kas čia atsitiko, kad p. Vaitiekūno veikla Vlike dar Lietuvoj ir per dvejus su viršum metus tremtyje buvo gera ir Darbo Federacijos veikėjų aprobuojama, o dabar dėl jos pasisakoma prieš? Reikia manyti, kad šių dviejų kalbėtojų įtakoje susirinkusiųjų dauguma nebeišdrįso priimti p. Vaitiekūną peikiančios rezoliucijos ir pasitenkino paprasta p. Valaičio pasiūlyta formule, kad, išklausius diskusijų einama kitų dienotvarkės punktų svarstyti.

"Tariamame suvažiavime ypač keista atrodė krikščionių demokratų laikysena su jų oficialiuoju atstovu p. P. Vainausku priešaky. Jis ne tik

nepalankiai vertino p. Vaitiekūną, bet vienas iš pirmųjų, kada iškilo diskusijos dėl darbų tvarkos priėmimo, net nelaukęs įprastinių sveikinimų, įsijungė į diskusijas, pasisakydamas prieš Darbo Federacijos resp. Krikščionių Darbininkų Sąjungos valdybos narių protestą dėl suvažiavimo neteisėtumo ir siūlydamas rinkti naują centro komitetą. O tai reiškė krikščionių darbininkų sąjungos nepripažinimą teisėta Darbo Federacijos paveldėtoja ir jos veiklos tęsėja. Iš krikščionių demokratų, ypač iš p. P. Vainausko laikysenos galima daryti išvadą, kad tariamas Darbo Federacijos suvažiavimo šaukimas faktiškai išėjo iš Krikščionių Demokratų Partijos vadovybės iniciatyvos, ypač kad pasirašiusis kvietimus p. P. Jočys yra neturtingas, o tuo tarpu kalbamo suvažiavimo nariams ir net svečiams kelionė buvo apmokama iš šalies.

"Į Darbo Federacijos neva Centro Komitetą keturi susirinkimo nariai (dr. Micuta, p. Valaitis, Vl. Šimaitis ir P. Jočys) sutarė įtraukti šiuos asmenis: P. Jočį, Vl. Šimaitį ir p. Kairį.

"Susirinkimui pirmininkavo dr. Micuta, o sekretoriavo Vl. Šimaitis.

"Kadangi Jūsų Prakilnybės iniciatyva yra sudaryta vadinamoji taikinamoji komisija, randu reikalinga, kaip dalyvis to susirinkimo, kuris gali įnešti į katalikų politikų tarpą naujų nesusipratimų ir kivirčų, painformuoti Tamstą apie Fellbacho susirinkimo kalbas ir ginčus.

"Ta pačia proga prašyčiau priimti, Jūsų Prakilnybę, mano pagarbos patikinimą. (Pas.) Jonas Grinius, Schwaeb. Gmuend, 1948. XII. 29".

(3) V. Vaitiekūno promemo apie Fellbacho "suvažiavimą" 1949. II. 27.

"1948 m. lapkričio 27 d. atvyko pas mane į Pfullingeną Petras Jočys iš Schw. Gmuend ir pareiškė, kad senokai norįs išsikalbėti Darbo Federacijos reikalais, nes girdįs, kad esama tarp katalikų nesantarmės ir kad Viatiekūnas esąs frontininkas. Jis, Jočys, manąs, kad reiktų sukviesti Darbo Federacijos žmonių suvažiavimas ir neaiškumus išaiškinti. Jam pareiškiau, kad aš pats principe suvažiavimo sumanymui nesu priešingas, tik reikia žinoti jo tikslas, ir kad tam klausimui spręsti yra kompetentinga organizacijos vadovybė, kurios didžioji dalis yra čia, tremtyje. Tik jai reikalą aptarus, aš galėsiu pranešti jam, Jočiui, prieitas išvadas. Pastebėjau, kad Jočys tuo mano paaiškinimu nebuvo patenkintas ir pastebėjo, kad ta vadovybė esą vienų frontininkų. Ta proga jam pastebėjau, kad tam tikra prasme, rezistencinės kovos prasme, ir aš esu frontininkas, bet kad tai nesudaro jokios kontraversos būnant federantu sykiu dalyvauti rezistencinės kovos organizacijoje. Kalbant apie darbo federacijos suvažiavimą ir iš kalbos išėjus apie eventualius jo dalyvius, Jočys man pareiškė, kad tokių eventualių dalyvių sąrašą jis jau turįs gatavą ir jį man parodė. Sąraše buvo apie 20 pavardžių. Jų tarpe dr. Raulinaitis (nuo 1927 m. iš krikščionių darbininkų sąjūdžio išsijungęs), dr. Šimaitis (tik čia, tremty, kurį laiką buvęs LDF antrininku Vlike, šiaip nieko bendra su krikščionių darbininkų sąjūdžiu neturįs), Vaitiekūnas, J. Valaitis, P. Jočys, du Sabaliauskai, katrų vienas Ūkininkų Sąjungos veikėjas, nieko bendra su krikščionių darbininkų sąjūdžiu neturįs, J. Kuras, kun. Žiūraitis (niekad krikščionių darbininkų sąjūdy nedalyvavęs), kun. Gasiūnas, K. Mockus, P. Būtėnas (nuo 1926 metų išsijungęs), J. Kairys, P. Mačiulis (nuo 1919 m. išsijungęs), A. Milčius (nuo 1934 m. išsijungęs), D. Micuta (nuo 1919 m. išsijungęs) ir dar keli. Aš Jočiui pareiškiau, kad man jo sąrašas nepriimtinas, nes yra seniai su krikščionių darbinin-

kų sąjūdžiu nieko bendra neturinčių, o nėra paskutinių laisvos Lietuvos metų sąjūdžio veikėjų, net čia, tremtyje, esančių vadovybės narių. Į tai Jočys man nieko nepaaiškino, tik akcentavo, kad suvažiavimas turėtų įvykti gruodžio 19 d. Fellbache. Į tai aš pastebėjau, kad suvažiavimo vietą ir laiką turės nutart vadovybė, kurios nusistatymą aš jam, Jočiui, pranešiu. Man palietus lėšų reikalą, nes šiais laikais tokie suvažiavimai kaštuoja, Jočys paaiškino, kad lėšos nesudaro klausimo. Supratau, kad jų yra. Atsiskiriant, atrodė, drauginga nuotaika, aš dar Jočiui pastebėjau, kad per porą dienų turiu išvykti į Hannoverį ir ten sutruksiu kelias dienas. Į tai jis man pareiškė, kad lauksiąs mano pranešimo.

"Lapkričio 29 d. aš išvykau į Hannoverį. Iš britų zonos grįžau gruodžio 3 d. Gruodžio 10 d. vėl teko vykti į Kaselį į VT pasitarimą su M. L. Tarybos žmonėmis. Iš ten grįžau gruodžio 13 d. Gruodžio 17 d. dr. Karvelis pranešė, kad turįs kvietimą į Darbo Federacijos suvažiavimą gruodžio 19 d. Fellbache. Jam pareiškiau, kad nieko apie tai nežinau. Gruodžio 18 atnešė man iš Schloss-Pfullingen Jočio pasirašytą kvietimą dalyvauti "suvažiavime". Laiškas dėl klaidingo adreso buvo nuklydęs į Pfullingen-Schloss lietuvių stovyklą. Kadangi buvo aišku, kad "suvažiavimas" organizuojamas neatsižvelgiant mudviejų su Jočiu lapkričio 27 d. pasikalbėjime mano iškeltų momentų, taigi be vadovybės iniciatyvos ir pritarimo, tad nuo dalyvavimo jame teko susilaikyti.

"Gruodžio 20 d. atvyko pas mane vadovybės narys dr. J. Grinius. Jis pareiškė, kad Schw. Gmuende pasklidus gandui apie Darbo Federacijos vardu organizuojamą "suvažiavimą", jis, Grinius, gruodžio 17 d. nuvykęs pas Jočį, kuris pareiškęs jam, kad frontininkų kaip Maceina ir kt. jis suvažiaviman nekvies. Tatai pranešęs Maceinai, kuris parašė tam "suvažiavimui" protestą, prie kurio prisijungęs ir dr. Grinius, kuris dėl informacijos nusprendęs "suvažiavime" dalyvauti. Į "suvažiavimą" iš Schw. Gmuendo be dr. Griniaus ir Jočio vyko dar krikščionių demokratų partijos veikėjai Kliorys ir Daniusevičius. Fellbache Bahnhofshotel susirinko Jočys, Šimaitis, Valaitis, Micuta, Grinius, Daniusevičius, Kliorys, du Valiūnai, Vaidelys ir Vainauskas. "Suvažiavimą" pradėjo Jočys, pasiūlęs pirmininku Micutą, sekretorium — Šimaitį. Griniui paskaičius Maceinos protestą, paneigiantį "suvažiavimui" teisę kalbėti Darbo Federacijos vardu, suvažiavimo kompetentingumą, aiškinosi Jočys ir jį rėmė Vainauskas. Tik Griniui iškėlus klausimą, kas yra tikri dalyviai, kas svečiai, buvo paskelbta, kad tikri dalyviai yra Jočys, Micuta, Šimaitis, Valaitis ir Girnius. "Suvažiavimą" sveikino Vainauskas krikščionių demokratų vardu ir K. Valiūnas ūkininkų sąjungos vardu. Šimaičiui pranešus apie jo kaip LDF antrininko Vlike pakeitimą ir pareiškus, kad Vaitiekūnas jam pasakęs, kadangi jo, Šimaičio, nusistatymas nesutampąs su frontininkų, tai jis turįs iš antrininkų pasitraukti. (Tai Šimaičio prasimanymas. Jis pats man kaip tik tą mintį kėlė, tačiau aš jam įsakmiai pabrėžiau, kad jam esant krikščionių demokratų partijos reikalų vedėju ir "Tėvynės Sarbo" administratorium susidaro taktinių nepatogumų būti LDF antrininku. Jam betgi nesusipratus padaryti išvadų, turėjau jas padaryti savo iniciatyva (pagal Vliko statuto numatytą tvarką). Dėl to ir kilo jo nepasitenkinimas. Šimaičio priekaištus Vaitiekūnas dėl jo "frontiškumo" palaikė ne tik Jočys, Valaitis, bet ir krikščionių demokratų partijos antrininkas Vlike Vainauskas. "Suvažiavimas" keturiais balsais iš penkių "pilnateisių"

dalyvių priėmė keletą rezoliucijų, kurių tekstai buvo iš anksto Šimaičio mašinėle parašyti ir "suvažiavimui" pasiūlyti. "Suvažiavimas" nutarė ir Darbo Federacijos Centro Komitetą išrinkti, į kurį Micuta, Valaitis, Jočys ir Šimaitis "išrinko" Jočį, Šimaitį ir nedalyvavusį Kairį.

"Iš to, kas pasakyta, eina šios išvados: 1. "Suvažiavimas" buvo inspiruotas ir palaikomas krikščionių demokratų partijos žmonių; 2. "Suvažiavimas" buvo reikalingas krikščionių demokratų partijai paspausti o veikiausiai ir pakeisti LDF atstovui Vlike; 3. "Suvažiavimui" reikalingų lėšų Jočys pats neturėjo, bet gavo iš šalies (Daniusevičius ir Kliorys gyrėsi, kad kelionė atlyginta); 4. "Suvažiavimas" turėjo paneigti dabartinei krikščionių darbininkų sąjūdžio vadovybei kalbėti Darbo Federacijos vardu (tatai ypač akcentavo krikščionių demokratų antrininkas Vlike Vainauskas).

"Ryšium su šita krikščionių demokratų "veikla" LDF atstovas Vlike 1948 m. gruodžio 20 d. penkių grupių posėdyje, pareiškė toliau su krikščionių demokratų partijos atstovais bendruose koordinaciniuose posėdžiuose dalyvauti negalįs ir iš posėdžio išėjo. Tik bendrai tarpgrupinių santykių raidai Vlike ypatingai paaštrėjus, 1948 m. gruodžio 29 d. LDF atstovas vėl grįžo į penkių grupių koordinacinį posėdį, pareikšdamas, kad nesusipratimą su krikščionimis demokratais dėl Fellbacho "suvažiavimo" perduoda šių grupių koordinacinei komisijai".

"(Pas.) V. Vaitiekūnas.

Pfullingenas, 1949. II. 27".

(4) Koordinacinės komisijos nutarimas

"Koordinacinė Komisija savo š. m. (1949) gegužės 4 d., birželio 1 d. ir liepos 5 d. posėdžiuose apsvarsčiusi L. Darbo Federacijos atstovo Vlike p. V. Vaitiekūno pro memoria dėl Lietuvos Darbo Federacijos vardu 1948 m. gruodžio 19 d. Fellbache prie Stuttgarto sušaukto suvažiavimo ir išklausiusi suinteresuotų asmenų pareiškimus bei paaiškinimus:

1. konstatuoja, kad Darbo Federacijos vardu 1948 m. gruodžio 19 dieną įvykęs suvažiavimas sukėlė nesklandumų tarp Darbo Federacijos ir Krikščionių demokratų partijos atstovų Vlike ir pakenkė jų politiniam bendradarbiavimui;

2. laiko suvažiavimo faktu pasireiškusį metodą iš vidaus sprogdinti katalikų politinį vieningumą katalikams principiškai nepriimtiną;

3. nutaria: 1. prašyti Darbo Federacijos ir Krikščionių Demokratų atstovus Vlike laikyti ryšium su augščiau minėtu suvažiavimu kilusius nesusipratimus baigtais, nes Krikščionių Demokratų partijos pirmininkas prel. M. Krupavičius partijos vardu atsiribojo nuo prisidėjimo prie to suvažiavimo rengimo, p. Pr. Vainausko pareiškimai suvažiavime, sukėlę nesusipratimus tarp Darbo Federacijos ir Krikščionių Demokratų atstovų Vlike, laikytini jo asmeninio pobūdžio pareiškimais; 2. Amerikos lietuvių "Darbininke" tilpusią korespondenciją apie augščiau minėtą suvažiavimą laikyti neteisingai santykius tarp krikščionių demokratų ir Lietuvių Fronto nušviečiančia ir juos aštrinančia; 3. šias išvadas bei nutarimą visumoje pranešti Darbo Federacijos atstovui Vlike p. V. Vaitiekūnui ir Krikščionių Demokratų bei Lietuvių Fronto vadovybėms, gi nutarimo p. 2 "Darbininko" redakcijai".

"(Pas.) Ant. Šidlauskas, Koordinacinės Komisijos Pirmininkas".

(5) KD atnaujinots pastangos prieš LDF per Vliką

"LDF Centro Komitetas (Chicago), So. Maplewood Ave 4241 rugpjūčio 24 d., 1952 m.

Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo

DOKUMENTŲ ŠVIESOJE

Komiteto Pirmininkui **Pfullingenas, Vokietijoje.**

"Lietuvos Darbo Federacijos Centro Komitetas jau ilgą laiką su dideliu nepasitenkinimu stebėjęs jos atstovo Vlike d-ro Jono Griniaus veiklą, nesiderinančią su bendra LDF linija bei jo vedamą politiką, neparemtą Centro Komiteto pritarimu bei jo, J. Griniaus, visišku nebojimu į pakartotinus įspėjimus laikytis Liet. Darbo Federacijos Konferencijos Fellbache priimtų nutarimų, be to, turėdamas galvoje d-ro Jono Griniaus pareiškimą iš š. m. rugpjūčio 4 d., įteiktą Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto vardu ir, remdamasis Liet. Darbo Federacijos Centro Komiteto protokolo punktu Nr. 4 šiuomi praneša Vyriausiajam Lietuvos Išlaisvinimo Komitetui, kad jis nutarė atšaukti d-rą Joną Grinių iš Vliko ir jo vietai užimti pakvietė Lietuvos Darbo Federaciją Vlike atstovauti p. J. Kairį, Postlagernd Muenchen 46.

"Šio LDF Centro Komiteto nutarimo nuorašus gauna: p. d-ras Jonas Grinius ir p. J. Kairys.

"C. K. Pirmininkas (pas.) P. Jočys, Sekretorius dr. jur. V. Šimaitis".

(6) LDF Centro Valdybos protestas

"Lietuvos Darbo Federacija, Centro Valdyba, Muenchen-Feldmoching Regierungslager Bl. 70/12, 1952 m. rugsėjo 9 d.

"Vyriausiajam Lietuvos Išlaisvinimo Komitetui.

"Lietuvos Darbo Federacijos atstovas Vlike dr. Jonas Grinius gavo nuorašą Vliko pirmininkui adresuoto rašto, pasirašyto P. Jočio ir dr. jur. Šimaičio, pasivadinusių LDF Centro Komiteto pirmininku ir sekretorium ir pranešančių, kad LDF retorium ir pranešančių, kad LDF Centro Komitetas nutaręs atšaukti iš Vliko dr. J. Grinių ir jo vietoń LDF atstovu paskirti J. Kairį.

"Protestuodama prieš šitokį neteisėtą LDF vardo naudojimą, Liet. Darbo Federacijos Centro Valdyba Vlikui praneša, kad nei Jočys, nei dr. V. Šimaitis nėra LDF Centro Valdybos nariai ir neturi teisės jos vardu kalbėti ir veikti.

"Ryšium su šia smerktina privatinių asmenų pastanga LDF Centro Valdyba randa reikalinga Vlikui pareikšti:

"1. Lietuvos Darbo Federacija, skirtingai nuo kitų tautininkiškojo režimo uždarytų politinių partijų, veikė Lietuvoje visą laiką, pasivadinusi, tautininkų vyriausybei reikalaujant, Lietuvos Krikščionių Darbininkų Sąjunga (LKDS) ir tiktai laikinai suspendavusi politinės savo veiklos momentą, išryškindama daugiau socialinius bei profesinius savo uždavinius.

"2. Pastaroji LKDS Centro Valdyba buvo išrinkta Vilniuje atstovų suvažiavimo 1940 m. gegužės 9 d. Ją sudarė: pirmininkas — prof. Pr. Dovydaitis, vicepirmininkas — dr. Pr. Dielininkaitis, sekretorius — dr. A. Maceina, iždininkas — adv. Juozas Katilius, J. E. Kauno arkiv. metropolito skirtas dvasios vadas kun. Juoz. Baltramonaitis; pirmasis kandidatas buvo dr. Jon. Grinius. Valdybos pirmininkas prof. Pr. Dovydaitis bolševikų išvežtas; vicepirmininkas dr. Pr. Dielininkaitis mirė, išėjęs iš bolševikų kalėjimo 1942 m. ir į jo vietą atėjo dr. J. Grinius, užimdamas vicepirmininko vietą, kurią jis turi ir šiandien. Gerbdama nepaprastus prof. Pr. Dovydaičio nuopelnus Lietuvos darbininkijai ir turėdama žinių, kad jis tebėra gyvas, Centro aVldyba jį laikė ir tebelaiko pirmininku, nors ir sukliudytu eiti savo pareigas.

"3. Jau 1941 m .rudenį, LKDS vicepirmininkui dr. P. Dielininkaičiui

PASITARIMAI DĖL POLITINĖS VADOVYBĖS

išėjus iš kalėjimo ir sekretoriui dr. Ant. Maceinai parvykus iš Vokietijos, Centro Valdyba nutarė grįžti prie kadaise uždraustos politinės veiklos ir atstatyti senąjį Lietuvos Darbo Federacijos vardą. Šiuo vardu ji 1943 rudenį pasiuntė į besiformuojantį Vliką LDF atstovą V. Vaitiekūną, kuris 1944 m. pavasarį kaip tik dėl šio atstovavimo buvo su kitais Vliko nariais vokiečių suimtas ir išėjo į laisvę tiktai karui pasibaigus.

'"4. P. Jočys yra pasitraukęs iš LDF ir iš Lietuvos krikščionių darvininkų veiklos jau nuo 1930 metų, kada jis nuėjo bendradarbiauti su partija, kaip tiktai kliudžiusią politinei LDF veiklai.

"5. Tremtyje (Vokietijoje) P. Jočys mėgino, susikvietęs šešetą asmenų, tarp jų du žinomus tautininkų žmones, kurti kažkokią organizaciją, pasivadindamas Liet. Darbo Federacijos vardą. Tačiau jam buvo pareikštas iš LDF Centro Valdybos griežtas protestas, įteiktas P. Jočiui paties LDF Centro Valdybos vicepirmininko 1948 m. rguodžio 19 d. Po to P. Jočys nutilo.

"6. Šiemetinis P. Jočio pasivadinimas Amerikoje LDF pirmininku yra tik atnaujinta pastanga pirmesnio neteisėto jo žingsnio, kuriam jis neturi jokio nei juridinio, nei moralinio pagrindo. P. Jočio bandoma organizuoti "LDF" neturi nieko bendro su tikrąja Lietuvos Darbo Federacija, atstovaujama Vlike jau nuo 1943 metų.

"Pranešdama visa tai Vliko dėmesiui, LDF Centro Valdyba prašo P. Jočio ir dr. V. Šimaičio pasirašytam raštui neskirti jokios reikšmės, kadangi jis yra kilęs iš nusikalstamo svetimos organizacijos vardo pasisavinimo.

"Dr. Jonas Grinius, LDF Vicepirmininkas, einąs pirmininko pareigas. Dr. Antanas Maceina, LDF Sekretorius".

(7) Vliko pirmininko pavaduotojas įsikiša neteisėtai

"Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas Tuebingen, 1952. IX. 15. Christophstr. 15.

"Gerb. p. Dr. Griniui, Muenchen.

"Atsakydamas į Tamstos ir Dr. A. Maceinos raštą iš š. mėn. 9 d., kuriuo reiškiamas protestas dėl Tamstos, kaip Lietuvos Darbo Federacijos atstovo atšaukimo iš Vliko, turiu garbės pranešti, kad einant Darbo Federacijos Centro Komiteto tiekimu iš š. m. rugpjūčio 24 d. ir Vliko pirmininko rezoliucija iš rugsėjo 1 d., Lietuvos Darbo Federacijos atstovu Vlike yra p. Kairys.

"Yra notoriniai visiems žinoma, kas Lietuvos Darbo Federacijai nuo pat jos įsikūrimo atstovavo seimuose ir kam tuo būdu iš tęstinumo išeinant priklauso teisė Lietuvos Darbo Federacijai vadovauti. Lygiai žinoma ir nekelia jokių abejonių, kad Lietuvos Darbo Federacijos vardu pasirašę asmenys tikrai yra Lietuvos Darbo Federacijos vadovybė ir šiai pastarajai atstovauja Krikščionių Darbininkų Profesinių Sąjungų Centro Europos Federacijoje.

"Su augšta pagarba Dr. P. Karvelis, Vliko Pirmininko Pavaduotojas".

(8) LDF atstovo dr. Griniaus protestas

"Vyriausiajam Lietuvos Išlaisvinimo Komitetui Dr. J. Griniaus, Liet. Darbo Federacijos atstovo Vlike pareiškimas.

"Š. m. rugsėjo 15 d. raštu Vliko pirmininko pavaduotojas dr. P. Karvelis man pranešė, kad neva Darbo Federacijos Centro Komiteto tiekimu ir Vliko Pirmininko rezoliucija iš š. m. rugsėjo 1 d. Lietuvos Darbo Federacijos atstovu Vlike esąs p. Kairys.

"Protestuodamas prieš šitokį Vliko pirmininko ir jo pavaduotojo dr. P. Karvelio elgesį, kuriuo jiedu savinasi jiems nepriklausančias teises,

laikau reikalinga atkreipti Vliko dėmesį į tai, kas seka:

"1. Dr. P. Karvelis, kaip L. Ūkininkų S-gos atstovas su savo grupės atstovavimu Vlike lig šiol elgėsi, kaip su savo asmeniniu ūkiu, nuolat keisdamas antrininkus pagal dienos ūpą. Šitokiu būdu dr. P. Karvelio skirtais antrininkais Vlike nuo 1951 metų pradžios buvo p.p. Valiūnas, Krivickas, Liutkus, Totoraitis. Šitoks antrininkų kaitaliojimas kėlė kaikurių narių nusistebėjimą ir abejones, ar dr. P. Karvelis tuos pakeitimus atlieka su L. Ūkininkų S-gos pritarimu arba bent žinia. Todėl š. m. birželio 26 d., kai dr. P. Karvelis buvo pristatęs naują L. Ūkininkų S-gos antrininką, Vliko nepasitenkinimas pasireiškė diskusijomis. Ta proga, kad atstovų skyrimas būtų tvarkingas ir kad Vlikui būtų žinoma, kur yra teisėti grupių centrai, Vlikas nutarė, kad grupės praneša Vlikui savo centrų buveinių adresus.

"2. Vykdydamas šį Vliko nutarimą Liet. Darbo Federacijos Centro Valdybos vardu, kaip jos vicepirmininkas einąs pirmininko pareigas, š. m. rugpjūčio 23 d. raštu, pranešdamas Vlikui DF atstovą antrininką, drauge pranešiau Vliko pirmininkui ir jo l. e. p. sekretoriui Lietuvos darbo federacijos buveinės adresą. Taigi, vien formaliniu atžvilgiu žiūrint, Vlikas tegali skaitytis tik su tais Liet. Darbo Federacijos raštais, kurie išeina iš centro, kurio adresas Vlikui iš anksto žinomas. Ir todėl jokie privačių ar disidentinių asmenų raštai, tokie, kaip P. Jočio ir V. Šimaičio, negali būti imami dėmesin ir jiems negali suteikti teisinės galios tokios Vliko pirmininko rezoliucijos, kurios reikštų kišimąsi į Liet. Darbo Federacijos vidaus reikalus. Taigi ir 1952 m. rugsėjo 1 d. Vliko pirmininko rezoliucija ant P. Jočio ir V. Šimaičio rašto reikia laikyti prasižengimu ri su Vliko pirmininko kompetencija ir su Vliko 1952 m. birželio 26 dienos nutarimu.

"3. Kadangi Vliko pirmininkas bei jo pavaduotojas su grupių raštais elgiasi pagal savo asmeninį skonį, visai galimas daiktas, kad L. Darbo Federacijos Centro Valdybos š. m. rugsėjo 9 d. raštas Vlikui gali likti nežinomas. Šitam eventualumui išvengti randu reikalinga čia pridėti LDF Centro Valdybos š. m. rugsėjo 9 d. rašto nuorašą ir jį siųsti kitiems Vliko nariams drauge su šio rašto nuorašu.

"4. Šita proga noriu dar kartą pabrėžti, kad P. Jočys ir V. Šimaitis neturi teisės kalbėti ir veikti L. Darbo Federacijos vardu, nes jiedu tėra tik privatūs asmens. Ir jeigu Vlikas pakeistų savo 1952 m. birželio 26 dienos nutarimą ir duotų eigą P. Jočio ir V. Šimaičio raštui, jis įvestų labai blogą precedentą, būtent, jis pastatytų kiekvieną Vliko grupę į susprogdinimo ir chaoso pavojų, kuris neigiamai atsilieptų Vlikui, nes tremty, kur nėra draugijų ir partijų valdinės registracijos, visada gali atsirasti du ar keli asmens, kuriems užeina neleistinas noras pasisavinti teisėto organizacijos centro teises ir mulkinti kitus, nežinančius teisinės padėties, kaip bį kartą daro P. Jočys ir V. Šimaitis Amerikoj.

"J. Grinius, LDF atstovas, Strasbourgas, 1952 m. rugsėjo 18 d."

(9) LDF atstovo Vlike dr. Griniaus protestas Vlikui.

"Vyriausiajam Lietuvos Išlaisvinimo Komitetui Jono Griniaus, Lietuvos Darbo Federacijos atstovo pareiškimas.

"Gavau įsitikinti, kad Vliko pirmininko pavaduotojas dr. Karvelis sąmoningai man nėra pasiuntęs pakvietimo į Vliko posėdį, įvykusį š. m. rugsėjo mėn. 23 d. Prieš šitokį Vliko pirmininko pavaduotojo elgesį negaliu neprotestuoti. Tą protestą esu verčiamas juo labiau pabrėžti todėl, kad pasitvirtino įtarimas, kad Vliko

PASITARIMAI DĖL POLITINĖS VADOVYBĖS

pirmininko pavaduotojas dr. P. Karvelis jau š. m. rugpjūčio mėn pradžioje, svečiuodamasis ir važinėdamas drauge su dr. A. Trimaku, jieškojo kandidatų, kurie sutiktų būti Liet. Darbo Federacijos atstovais Vlike. Šis faktas dar kartą įrodo Vliko pirmininko pavaduotojo šališkumą ir kišimąsi į grupių reikalus, kaip tai esu Vlikui nurodęs savo š. m. rugsėjo 18 d. rašte. Šiandien aišku, kad Vliko pirmininko pavaduotojo neleistinas elgesys paskatino P. Jočį ir V. Šimaitį plėtoti skaldomąją akciją iki Vliko sferų ir parašyti š. m. rugpjūčio 24 d. raštą, kuriam jie neturėjo teisės.

"J. Grinius, LDF atstovas Vlike, Strasbourgas, 1952 m. spalių 20 d."

(10) Kaip Vlikas paskyrė LDF atstovą.

"Dr. J. Griniui, Strasburge.

"Pranešu Tamstai, kad pereitų metų gruodžio 18 dieną pranešiau Vliko plenumui apie gavimą Tamstos dviejų raštų, kurių vienas rašytas spalių 20 d. ir pasirašytas Tamstos, o antras rašytas spalių 25 d. ir pasirašytas Tamstos ir dr. A. Maceinos. Iškeltu reikalu buvo du pasiūlymai — atiduoti klausimą komisijai ištirti ir referuoti Vlikui, ir antras — patvirtinti J. Kairio kandidatūrą. Pirmas pasiūlymas gavo vieną balsą iš aštuonių, o antras — šešis.

"(Pas.) M. Krupavičius, Vliko Pirmininkas, 1953. I. 9."

(11) LDF valdybos protestas dėl Vliko kišimosi į grupės reikalus

"Lietuvos Darbo Federacijos Centro Valdyba (13b) Muenchen-Feldmoching, Regierungslager, Bl. 70/12, 1953 m. sausio 18 d.

"Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto Ponui Pirmininkui.

"Iš "ELTOS" biuletenio ir iš Tamstos š. m. sausio 9 d. rašto adresuoto dr. Griniui, patyrėme, kad Vlikas savo posėdy 1952 m. gruodžio 18 d. atmetė Liet. Darbo Federacijos Centro Valdybos protestą ir Liet. Darbo Federacijos atstovu nutarė patvirtinti J. Kairį.

"Liet. Darbo Federacijos Centro Valdyba negali dar kartą neprotestuoti prieš šitokį Vliko elgesį, nes ne jo kompetencijoj yra atstovų skyrimas ar tvirtinimas. Liet. Darbo Federacija, kuri yra į Vliką įstojusi dar Lietuvoj ir savo atstovą Vlike turi, niekada J. Kairio nėra skyrusi atstovu ar prašiusi jį patvirtinti. J. Kairys tėra neva deleguojamas tik tremty susibūrusių kelių žmonių, kurie neteisėtai savinasi Liet. Darbo Federacijos vardą ir teises, taigi geriausiu atveju naujai besiformuojančios grupės. Tačiau naujos grupės ir jos atstovo priėmimas priklauso grupių susitarimui, bet ne Vliko kompetencijai.

"Liet. Darbo Federacijos Valdyba negali neapgailestauti, kad Vlikas nutarė nesudaryti nešališkos komisijos neteisėtoms J. Kairio pretenzijoms ištirti. Todėl LDF Valdyba prašo Tamstą, Pone Pirmininke, neteisėto Vliko nutarimo nevykdyti, o J. Kairio bei jo "grupės" pretenzijas perduoti artimiausaim grupių susirinkimui, kuriame būtų pakviesti dalyvauti ir teisėti Liet. Darbo Federacijos atstovai.

"Drauge prašome Tamstą su šiuo raštu supažindinti kitų Vliko grupių centrus ir Vliką.

"Dr. J. Grinius, Vicepirmininkas, e. pirmininko p. Dr. A. Maceina, sekretorius".

(12) Ištrauka iš LDF C. Valdybos 1952. X. 25. rašto Vlikui

"...4. Šia proga LDF Centro Valdyba Vlikui dar kartą primena, kad Vliko pirmininko rezoliucija iš rugsėjo 1 d., pagal kurią "Lietuvos Darbo Federacijos atstovu yra p. Kairys" (kaip rašo dr. J. Griniui Vliko pirmininko pavaduotojas dr. P. Karvelis š. m. rugsėjo 15 d.) yra neteisėta, nes: (a) ne Vliko pirmininko

ar jo pavaduotojo teisė yra nuspręsti, ką grupė siunčia atstovu; (b) P. Jočio veikla nėra LDF vidaus konfliktas, nes P. Jočys kaip jau buvo sakyta LDF Centro Valdybos raište š. m. rugsėjo 9 d. (4 punktas), nuo 1930 m. nebėra LDF narys; (c) konflikto atveju, jeigu toks būtų (LDF jo nėra), galioja sena padėtis, kol konfliktas vyksta.

"Jeigu visdėlto Vliko pirmininko rugsėjo 1 d. rezoliucija būtų Vliko vykdoma, ji būtų tik įrodymas, kad iš tikro Vlike praktikuojamos nemoralios ir neteisėtos priemonės, kurias viešai Vlikui kaip tik prikiša išstojusios iš jo grupės.

"Kad ne Vliko reikalas yra mėginti įteisinti nusikalstamą P. Jočio ir jo talkininko veiklą, sako ir prof. Kaminskas, buvęs Vliko pirmininkas ir tebesąs jo nariu, kuris LDF vicepirmininkui dr. J. Griniui rašo: 'Iš Tamstos man prisiųstos medžiagos ir padėties pavaizdavimo taip pat manyčiau, kad sprendimas pakeisti DF atstovą Vlike nėra all right; bent taip man matos iš dr. Karvelio laiško... Bent pačiam Vlikui ar jo pirmininkui sprendėjo vaidmuo netektų skirti' (š. m. spalių 7 d.).

"Todėl LDF Centro Valdyba randa reikalinga dar kartą priminti, kad Lietuvos Darbo Federacijos teisėtu atstovu Vlike yra dr. Jonas Grinius, o jo antrininku yra Jonas Juodvalkis, nes tik juodu yra Centro Valdybos toms pareigoms deleguoti. Pastangos jų atstovavimą paneigti ar apeiti prievartinis aktas, prieš kurį LDF Centr. Valdyba protestavo ir protestuoja, nes į Vliko posėdį, įvykusį š. m. rugsėjo 23 d. nė vienas LDF atstovų negavo pakvietimo".

VIENYBĖ IR VIENYBĖ

"Reikalas sujungti pasaulį į vieną visumą, — teigia Inkvizitorius, — yra trečiasis ir paskutinis dalykas, dėl kurio žmnės kankinasi".

Žmonija, inkvizitoriaus nuomone, visada yra siekusi vienybės... Todėl inkvizitorius ir sako Kristui: "Jeigu Tu būtum priėmęs cezarių purpurą, būtum įsteigęs pasaulinę imperiją ir visam pasauliui būtum atnešęs taiką"... Dykumų dvasia siūlė Jam sujungti pasaulį jėgos keliu... Kardas būtų buvęs toji pagrindinė priemonė, kuria pasinaudodamas Kristus būtų sukūręs pasauly vienybę... Bet Kristus, gindamas laisvą klusnumą ir apsisprendimą, negalėjo panaudoti prievartos žmonijos vienybei sukurti... Pasaulinė vienybė turėjo Kristui būti vidinės meilės karalystė... Dykumų dvasia Jam siūlė kardą, vadinasi, vienybę, sukurtą jėgos būdu. Tuo tarpu Jis pasiėmė taiką, vadinasi, vienybę, sukurtą meilės keliu. (A. Maceina, Didysis Inkvizitorius).

INTELEKTUALAI IR KASDIENYBĖ

ANTANAS MUSTEIKIS,
Buffalo, N. Y.

INTELEKTUALO KELIAS IŠ PRAEITIES

Visose civilizacijose intelektualai sudarė bendruomenės dalį, kurios vaidmuo nebuvo vienodas. Dvejopa pažiūra į juos išsikristalizavo amžių raidoj. Nuo senovės laikų jie žinomi kaip visuomenės vadovai ir kaip jos kiršintojai. Pagarba ir panieka juos nuolat lydėjo. Platono suvoktas ir išpopuliarintas graikų valdovo idealas — karalius-filosofas yra aptemdomas jo pastabos, jog "daugybė žmonių rodo blogą valią filosofijai". O dar pora tūkstančių metų prieš Platoną egiptiečių liaudies išmintis porino: "Nebūk arogantas, kad turi žinių, ir nebūk pasipūtęs, kad esi mokytas!" Sokratas, kaip žinia, buvo pasmerktas mirti, kadangi "gadinęs jaunosios kartos mintis".

Vakarų civilizacijoje intelektualai iškyla nuo XII šimtmečio, kai atgyja romėnų teisės studijos ir mokomuoju dalyku universitetuose tampa graikų bei Aristotelio filosofija. Medicinos ir teologijos sričių intelektualai pasidarė populiarūs ir įgijo sekėjų būrį masėse, o kita dalis intelektualų — humanistai bei filosofai masių nebuvo priimti ištisus šimtmečius. Krikščioniškojo intelektualo mąstytojo tipas tęsė graikų filosofo — tiesos mylėtojo — tradicijas, vedančias į antgamtinius žmogaus sielos tikslus. O humanistinis intelektualo tipas ilgainiui tiek pakito ir susiaurėjo, kad vieninteliai galiojančiu tyrinėjimo metodu pripažino tik empirizmą bei pozityvizmą su pragmatizmu. Esmėje šis tipas priartėjo prie graikų sofistų, mokančių pasisekimo surasti šiame gyvenime, gi kraštutinę savo išraišką rasdamas vadinamoje machiavelizmo doktrinoje. Pastarajam tipui visi gyvenimo faktai yra lygūs: ir augalų, ir gyvulių, ir žmonių bei jų moralės ar pasaulėžiūros dalykai yra tuo pačiu būdu ne tik aprašomi ir klasifikuojami, bet ir interpretuojami. Šiuos tipus šiuo metu mes užtinkame visame pasaulyje. Bet jų reikšmė ne vienodai įvertinama: vienur jie pripažįstami, proteguojami ir stengiamasi juos padaryti savo idė-

jų nešėjais, kitur jie susilaukia maža palankumo.

2. *EUROPA IR AMERIKA (JAV)*

Jean Sarrailh, Paryžiaus universiteto rektorius ir tarptautinės universitetų draugijos pirmininkas, sakė, kad augštoji mokykla turi trejopą paskirtį: 1) *paruošia žmones profesijai,* 2) *išmoko moksliškai tyrinėti* ir 3) *atskleidžia pilnutinę asmenybę — moralinę, dvasinę bei intelektualinę.* Atrodo, kad Europoje visos trys sritys: profesija, mokslas ir humanitarinis auklėjimas yra lygiai vertinamos; ypatingai grynieji intelektualai — humanitarinių dalykų specialistai išsilaiko visuomenės viršūnėse. Kitas dalykas Amerikoje. Čia trečioji sritis yra nustelbta, kai dvi pirmosios yra aiškiai favorizuojamos ir pasiekusios augštybes. Pagaliau ir tie dalykai, kurie Amerikoje yra laikomi humanitariniais, yra daugiau formaliniai ir techninės rūšies, jie nesiekia toliau už akivaizdžius praktinius reikalavimus ir stokoja gilesnių proto ir vaizduotės šaltinių, būtinų pilnutinei asmenybei formuoti. (Čia neturima galvoje Amerikos mažumų augštoji mokykla, pvz. katalikiškoji, kuri skiriasi nuo daugumos mokyklų.)

Lygiagrečiai Europos ir Amerikos eiliniai žmonės yra skirtingų laikysenų intelektualų atžvilgiu. Pasak Merle Curti, vienas universiteto dekanas šiaip apibūdino tas laikysenas: *"Senajame pasauly paprastas mirtingasis, pamatęs profesorių, nusiima savo skrybėlę, o naujajame pasauly jis patakšnoja savo galvą"* (sugestionuodamas, kad profesorius turįs silpną protą).

Europoje yra valstybių, kaip pvz. Švedija, kur profesoriaus titulas yra paties karaliaus suteikiamas. Vokietijoje ir daugely kitų kraštų ir profesoriaus ir mokytojo vardas yra ištariamas su didžia pagarba, net pietizmu. Heidelbergas ten yra žinomas ne tiek kaip gražių apylinkių miestas, kiek garsaus universiteto vietovė, kur jaunuolis "savo širdį prarado". Tuo tarpu Amerikoje neigiama pažiūra į intelektualus yra susijusi ir su nepasitikėjimu universitetais, kur profesoriai yra laikomi pavyzdiniais nevykėliais, pajuokiami kaip "smegenų trestai", išsiblaškėliai, o kartais ir "kiškiapročiai". Juose pagaliau randa nemaža ir vadinamo subversyvaus elemento.

Praeity yra lengva pastebėti daugelis šio reiškinio priežasčių. Kai Europa savo kultūrą

matavo rinktinio skonio dalykais, susijusiais su filosofija, klasine muzika, mokslu ir menu, tai ištisos amerikiečių kartos, susidėjusios iš naujakurių imigrantų, neturėjo laiko rūpintis kuo nors kitu kaip kasdiene duona, jei iš viso tie ateiviai buvo pasiruošę bei imlūs augštojo tono kultūrai. Amerikoje pasigendama intelektualizmo tradicijų, kurių Europoje apstu.

Europoje intelektualai sudarė atskirą visuomenės klodą, sąmoningai palaikantį savo augštą reputaciją. Vadinamoji inteligentijos klasė yra ypatingai ryški rytų Europoje, kur sąlygos jai išsiskirti nuo masių buvo palankesnės, nors jos elementų esama ir Švedijoj, Olandijoj ar Prancūzijoj. Intelektualinis sluogsnis Europoj užėmė nykstančios aristokratijos pozicijas ir vaidino naujojo elito vaidmenį. Amerikoje gi intelektualai nesudaro atskiros klasės, kaip čia nėra nė karininkų klasės, nei valdininkų klasės. Demokratinė Amerikos tvarka nėra linkusi kam nors priskirti daugiau privilegijų. Prancūzo de Tocqueville amerikiečių kultūros nagrinėjimas, atliktas prieš šimtą dvidešimt metų, tebėra aktualus ir dabar: žmonės Amerikoje nerodo neapykantos augštesnėms visuomenės klasėms, bet jų nevertina; jie nebijo pasižymėjusių talentų, bet retai juos mėgsta; aplamai kiekvienas, pakilęs be jų pagalbos, retai gali tikėtis jų palankumo.

Europoje įvairios filosofinės mokyklos visą laiką klestėjo, dažnai teoriniai samprotavimai dominavo praktinius, o utopija — tikrovę. Amerikoje gi gyvenimo būdas bei stilius ilgą laiką išplaukė iš pasienio, kintančių "krašto ribų" patirties, vėliau — iš pramonininkų ir prekybininkų interesų plotmės. Utilitarizmas Amerikoje tapo svaresnis nei religija, veiksmas pirmesnis nei refleksinė mintis. Biznieriaus prestižas čia neturėjo europinio konkurento iš privilegijuotos aristokratijos pusės, kuri su panieka būtų žiūrėjusi į amatą. Visuomenės herojais čia tapo ne mokytojai, ne savamoksliai, kiek "pasidarę" (self-made) žmonės. Jie pasiekdavo augščiausių socialinio gyvenimo pakopų, nors dažnas jų gal vargiai pasirašyti sugebėdavo. Tad "nepraktinis" mokslas čia neturėjo sau vietos. Ir jei savo ruožtu pradinis ir augštesnis mokslas buvo laikomas reikalingu, tai kolegijos bei universitetai — tik laikui eikvoti. Pagaliau turėjo didelės

reikšmės ir tai, jog didžioji mokytojų dalis buvo moterys.

3. *AMERIKOS KATALIKAI IR INTELEKTUALAI*

Antiintelektualines nuotaikas sukėlė ir patys intelektualai, suabejodami savo siekimų galimybėmis aplamai daugely kraštų, ypatingai Amerikoje. Intelektualizmas, suplaktas su ateizmu, atsuko prieš save religinių žmonių mases. Krizės metu eiliniai žmonės, jieškodami atpirkimo ožių, visuomet nuplaks intelektualus, prikišdami, jog pastarieji klydę arba priešingai — laikęsi nuošalėje nuo visuomenės kovų. Antra vertus, ir patys intelektualai yra reikalingi kasdienės duonos, kurią dažnai tenka užsidirbti tarnaujant idealui, prieš kurį jie būtų linkę kovoti. Čia vėl europietis intelektualas galėjo išlikti savarankiškesnis, nepriklausomingesnis nei amerikietis. Vokietijoje pvz. katalikas mokslininkas, mažumos atstovas, atrodo, lengviau galėjo užimti profesoriaus katedrą liberaliniame (ar protestantiniame) universitete nei amerikietis katalikas savo krašte. Prisiminkime ta proga, kad dalis naivių amerikiečių intelektualų, siekdami radikalių sako krašto formų, buvo apžavėti apgaulingos komunistinės utopijos šūkių iš tolo (nepamirškime, kad ir mes turėjome "kultūrbolševikų" nepriklausomybės laikais), ir suprasime, kodėl eilinis amerikietis nėra palankus "ilgaplaukei išminčiai".

Amerikos katalikų visuomenė mažai kuo skiriasi nuo krašto dominuojančios visuomenės šiuo antiintelektualizmo atžvilgiu. Ir tas skirtumas yra katalikų nenaudai. Kad katalikų intelektualų skaičius yra žymiai mažesnis nei pvz. episkopalų ar presbiterijonų (nežiūrint to, kad katalikų gyventojų yra žymiai daugiau nei augščiau minėtų protestantų drauge), negalima paaiškinti vien tuo, kad protestantiški intelektualizmo matuotojai Amerikoje yra, galimas dalykas, šališki katalikų atžvilgiu. Dvi priežastys čia yra ypatingai svarios. Pirma, masės katalikų imigrantų buvo kilusios iš neturtingiausių visuomenės sluogsnių, ir katalikų bažnyčia Amerikoje privalėjo pirmiausia rūpintis tikinčiųjų kasdieniais reikalais. Antra, raidiški Šventojo Rašto aiškintojai ne kartą pabrėžė elementarų moralinį ugdymą, negližuodami intelektualinį ir tai nelieka be pėdsakų.

Amerikos katalikai intelektualų stoką seniai pajuto. Kai 1899 m. Vašingtone buvo įkurtas Amerikos katalikų univer-

sitetas, pirmasis jo rektorius John J. Keane buvo priverstas sudaryti savo fakultetą iš aštuonių narių; iš jų šeši profesoriai buvo užsienyje gimę, o du — Amerikoje gimę konvertitai, nes atitinkamų vietinių nebuvo.

Nors per porą pastarųjų dešimtmečių pastebime naujų ženklų, rodančių, jog Amerikos klimatas darosi palankesnis intelektualams, tačiau dirva dar toli gražu neparuošta.

4. *VADOVAI IR MASĖS*

Gyvenant demokratinėse sąlygose, vadovavimo problema, atrodo, yra savaime išsprendžiama: tautos balsas (ypač balsavimuose) yra lemiąs balsas. Filosofai beveik visą laiką turėjo teisę kritikuoti valdžias. Eiliniams žmonėms praeityje tai buvo privilegija, netaip dosniai teikiama. Dabar gi ir eiliniai žmonės turi teisę apspręsti valdžias bei intelektualus. Modernioje visuomenėje kyla kita problema: ko reikia daugiau paisyti, masės viešosios nuomonės ar intelektualų? Parlamentarai gali savo sprendimuose vadovautis vien savo atstovaujamų žmonių (dažniausiai trumpalaikiais, egotistiniais) interesais, atsispindinčiais viešojoje nuomonėje, ir tuo tikėtis savo mandatų pratęsimo. Arba — jie gali nepaisyti tos nuomonės ir patys bandyti ją formuoti ir gyvenimą kreipti pagal jų pačių suvoktas gilesnes ir pranašesnes ateities gyvenimo vizijas, ligi kurių dabarties masės dar nebūtų priaugusios. Pastarasis reformų kelias nėra saugus politikams, nes masės dažnai atmeta šios rūšies vadovus. Jos nori būti vadovaujamos savo kalibro vadovų, bet ne perdaug iškilių. Štai kodėl modernioji visuomenė yra masės visuomenė, kurios reiškimąsi ir žymusis ispanų filosofas Ortega y Gasset pavadino "masių sukilimu". Šie žodžiai tinka europinei visuomenei, o ypatingai — amerikinei visuomenei charakterizuoti. Demokratija čia yra nuolatinis krašto epitetas, kurio prasmė apima kultūrinį lyginimą (niveliavimą). Beje, daugelis stebėtojų tame lyginimo vyksme įžiūri kelią pakalnėn, t. y. augštesnio skonio kultūros bruožus, prisitaikančius prie žemesnio skonio bruožų. Štai kodėl tikrųjų intelektualų vaidmuo — ypatingai Amerikoje — yra labai aprėžtas ir tragiškas. Net jeigu retais atvejais jų žygiai yra palydimi garbės ir pripažinimo, tai apie jų socialinę ekonominę padėtį to negalima

pasakyti. Yra faktas, kad pripažintas laikraštininkas, parašęs populiarų straipsnį į standartinį laikraštį (gal pasivogdamas intelektualo idėjų), gaus dešimt kartų didesnį atlyginimą nei intelektualas, savo originalias ilgo darbo vaisiaus mintis atspausdindamas moksliniame žurnale.

Šios apgailėtinos sąlygos ir išdavos kelia mumyse abejonę, ar reikalingas ir pateisinamas intelektualo buvimas dabarties kasdienybėje. Atsakymas yra senas, taikąs visiems amžiams. Sokratas bus jį gražiausiai apsprendęs. Žinojimas esąs dorybė (nors jis gali būti ir piktnaudojamas). O tai, kad dorybė nevisada apmokama materialiomis gėrybėmis, nereiškia, jog ji nereikalinga. Žinojimas yra ne tik dorybė, bet, kaip Bacon pasakė, ir jėga. Jeigu mes norime, kad gyvenimas taptų nę toks, koks jis yra, bet toks, koks jis turėtų būti, privalome vadovybės, kuri neįmanoma be intelektualo išminties.

5. *SAVAJAME DARŽE*

Atkilęs į šį kraštą drauge su didžiąja tremtinių* banga, buvau vaišingai priimtas mane pasikvietusių ankstyvesnės emigracijos lietuvių, kurių kilmės apylinkė buvo kaimyninė mano gimtinei. Kai aš keletą kartų pasiteiravau, ką vienas ar kitas retesnis angliškas žodis reiškia ir iš ko jis yra kilęs, mano kaimynai sausai atsakė, kad man to nereikėsią žinoti, nes "iš to duonos nevalgysi". Buvau nustebintas tokiu atsakymu, nes mano kaimynai buvo baigę vietines kolegijas, ir man atrodė, kad mokslo jie aplamai nevertina. Tik vėliau aš supratau, kad čia žmonės rečiau linkę kvaršinti savo galvas "nepraktiškais" klausimais. Kas nežino, kad daugelis mūsų tetų dar ir dabar su pasididžiavimu kalba apie savo čiagimius brolvaikius, kurie turį gerą "miesto džiabą". Pasiteiravus, kas tai per darbai, sužinai, jog tetos giminės yra policininkai ar gatvių valytojai ("steady")... Šio tipo praktiškumas yra ryškus ir kitoje plotmėje. Kai viename Amerikos mieste sugužėjo visi lietuviai studentai į savo susirinkimą, paaiškėjo, jog devyni iš dešimties studijuoja inžineriją (Į mediciną gi sunku patekti!), o "atsilikęs"

*) Žodis tremtinys čia vartojamas plačiąja prasme: tremtinys yra ne tik tas, kuris ištikrųjų buvo ištremtas iš tėvynės, bet ir tas kuris dėl trėmimo ar kalėjimo grėsmės yra priverstas atsisakyti grįžti į okupuotą tėvynę ir save laiko tremtiniu. — A. M,

vienas "nepraktiškų" mokslų atstovas neilgai išsilaikė: kitais metais jis perėjo į inžinerijos fakultetą. Net ir moteriškasis jaunimas, atrodo, krypsta dažnai į "praktiškiausias" specialybes, tegu sau ir į gailestingas seseris, kai mokytojų profesija nemadoje. Nors yra išimčių ir vyrų tarpe, Amerikos kultūros klimatas jau yra paveikęs mūsų jaunąją kartą.

Žvilgsnis į mūsų praeitį tėvynėje yra skaidresnis. Mes turėjome Šalkauskį, Čepinskį, Jakštą-Dambrauską ir eilę kitų šviesių intelektualų. Kad ir svetimoje aplinkoje, ši tradicija teberusena, drįsčiau sakyti, vadovaujančioje tremties kartoje, kurios ryškiausi atstovai, mano nuomone, yra Maceina, Damušis, Girnius. Norėčiau, kad būčiau suklydęs, įvertindamas dabarties tremtinių jaunąją kartą ir nerasdamas joje ryškesnių intelektualinių daigų (viena kregždė neskelbia pavasario), vertų būti vyresniosios kartos įpėdiniais. Bijau, kad nebūsiu suklydęs. Kaip matėme, naujojo krašto kultūra yra susijusi su perstipria antiintelektualizmo srove, kad hibridinėje dviejų kultūrų sankryžoje lietuviškosios intelektualizmo tradicijos išliktų įstangios. Pripažįstant abiejų kartų, vyresniosios — vienalytės lietuviškos kultūros ir jaunesniosios — hibridinės amerikoniškai lietuviškos kultūros, buvimą ir pateisinant esamą status quo, tektų nurašyti išsimokslinusią jaunąją kartą iš lietuvių kultūros vadovų tarpo, tuo pačiu lietuvių mases tremtyje paliekant be pagrindinio savos kultūros ramsčio. O nepateisinant dabartinės padėties, reikėtų dėti visas pastangas, kad pakreiptume ir sugrąžintume mūsų jaunimą prie intelektualizmo lobių, kurie yra lietuvių kultūrinės tradicijos tąsa ir laidas.

PASTABA. Teisingas ir įžvalgus autoriaus paskatinimas, kad jaunesnioji generacija neužleistų intelektualizmo lobių. Stebint tos generacijos žmonių pasireiškimus viešumoj, dėmesys nukrypsta į eilę vardų — Vygantas, A. Sužiedėlis, Čeginskas (Europoje), V. Kleiza, J. ir V. Šoliūnai, Barzdukas, Kudžma, Zaranka, Gečiauskas, o taip pat Mieželis, Kavolis, Sabaliūnas, Adamkavičius, ar Dundzila, Vaškelis, Šilbajoris, Repečka ir kt. Reikia laukti, tarp jų bus ir tokių, kurie neužmes tų intelektualinių lobių bei jų tradicijų. (J. B.).

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖ REVOLIU

Rusijos lietuvių seimo 40 m. sukaktį minint

VYTAUTAS VAITIEKŪNAS, New Yorkas

Patirtis rodo, kad neseną praeitį nušviesti siekdamas, dažnas autorius deda į praeities vaizdą savo asmenines dabartines nuotaikas ir idėjas. Tai jau istorijos iškreipimas.

Nušviesti betgi reikia, kad žmonių atminime ryšiai tarp dabarties ir praeities įvykių nenutrūktų. Tad vaizdui šio lietuvių seimo Petrapily, kuris tremtyje sukėlė kontraversinių aiškinimų, čia duodam galimai daugiau ano meto pareiškimų ir kitų dokumentų.

★

1. *NEPRIKLAUSOMYBĖS GAIRĖ*

CARINĖ RUSIJA, kaip kad ir dabartinė Sovietų Sąjunga, visuotinai buvo žinoma kaip tautų kalėjimas. Jį sugriauti siekė ne tik pavergtosios tautos, kad atgautų sau laisvę, bet ir pačių rusų demokratinė, ypač socialistinė visuomenė, kad savo valstybei suteiktų demokratinę sąrangą. Todėl 1917 kovo revoliucijos pasisekimai — caro nuvertimas ir valdžios perėjimas į demokratinių partijų rankas — sukėlė gražių vilčių tiek patiems rusams, tiek Rusijos pavergtoms tautoms. Svarbu buvo tas Rusijos valstybinio gyvenimo lūžis ir revoliucinis entuziazmas išnaudoti pavergtųjų tautų laisvės reikalui. Lietuva tada jau buvo iš Rusijos valdžios iškritusi, nuo revoliucijos tiesioginio poveikio atskirta vokiečių fronto. Už Lietuvą tegalėjo kalbėti Rusijos lietuviai. Karo tremtinių lietuvių tuo metu Rusijoje buvo nemaža, ypač nemaža buvo lietuvių šviesuomenės.

Bendroji visų lietuvių laikysenos gairė Lietuvos ateities klausimu buvo aiški — *Lietuvos nepriklausomybė*. Ši gairė ir pačiais tamsiaisiais caro priespaudos metais iš mūsų tautos politinės sąmonės nebuvo išnykusi, o 1917 ji buvo jau visuotinai ryški. Jau 1914 Amerikos

CIJOS PAUNKSNĖJE

★

lietuvių seimas, savo rezoliucijoje konstatavęs, kad *"kiekviena tauta turi teisę spręsti apie savo likimą"*, pareiškia, kad *"Lietuvai... mes geidžiame, kad ji nusikratytų svetimųjų despotų jungu ir kad įsitaisytų tvarką, kurioje visi gyventojai laisvi ir lygūs piliečiai galėtų be kliūčių žengti kultūros ir progreso keliu."* 1916 kovo 1-5 įvykusi lietuvių konferencija Berne (Šveicarijoje) ir tų pat metų birželio 30 - liepos 4 antra lietuvių konferencija Lozanoje (Šveicarijoje) taip pat aiškiai pasisakė už Lietuvos valstybinės nepriklausomybės atstatymą. 1917 sausio mėn. Amerikos Lietuvių Taryba įteikė JAV prezidentui Wilsonui deklaraciją, reikalaudama, *"kad suvienytai Lietuvai būtų suteikta visiška politiška nepriklausomybė"*.

Bet kaip tik dėl to, kad nepriklausomybės gairė buvo visuotinai ryški, tai Rusijos lietuvių tremtinių socialistinės visuomenės šiai gairei priešiškas nusistatymas ir yra įėjęs į Lietuvos naująją istoriją vienu iš dramatiškiausių epizodų, pasireiškusių Rusijos lietuvių seimo skilimu ir dviem rezoliucijom dėl Lietuvos ateities.

Tuoj carą nuvertus Rusijos lietuviai sudarė Lietuvių Tautos Tarybą, kuri, siekdama savo veikimui daugiau svorio, 1917 gegužės 27 sukvietė dabartiniame Leningrade Rusijos lietuvių seimą. Demokratiniu būdu renkant vieną atstovą nuo 200 tremtinių, į seimą buvo išrinkti 336 atstovai. Jie priklausė įvairioms, jau spėjusioms po revoliucijos pasirodyti lietuvių visuomeninėms grupėms: katalikų liaudies sąjungai (32), komunistams (1), krikščionims demokratams (39), nepartiniams (51), socialdemokratams (39), socialistams liaudininkams (90), tautinės laisvės santarai (dabar sidzikauskinė ūkininkų partija) (30), tautos pažangos partijai (tautininkams) (20), nenustatytoms grupėms (34).

Pagrindinis seimo uždavinys buvo pasisakyti Lietuvos ateities klausimu. Diskusijos buvo labai spalvingos ir truko kelias

dienas. Kuo reiškėsi pažiūrų nesutaikomi skirtumai, matyt iš diskusijų dalyvio didžiojo mūsų rašytojo kun. J. Tumo-Vaižganto kalbos.

2. *VISKAS SUKOSI UŽ, AR PRIEŠ NEPRIKLAUSOMYBĘ*

Lietuvos atstovui Dūmoje (Rusijos parlamente) M. Januškevičiui referavus seimui Lietuvos ateities klausimą, kun. J. Tumas-Vaižgantas pirmasis pradėjo diskusijas. Štai jo kalbos pagrindiniai punktai jo paties žodžiais:

★

"Vyručiai, bent dabar nurimkime. Dabar įtempkime visas savo pajėgas... ir ko šalčiausiai išdėstykime kits kitam visus mūsų arsenale esamuosius išrodymus **už ar prieš nepriklausomybę, už ar prieš tiktai jos apsisprendimo teisę.** (pabraukė Vt. Vt.) Juk tai pamatinis dalykas. Juk tai visų mūsų ilgų metų svajonė. Juk dėl to viena verta buvo, kad 336 teisiškai ir teisėtai parinkti tremtinių atstovai iš visų Rusijos kraštų čia susirinktų; su tuo vienu bagažu nebus gėdos ir namo grįžti... Rusijos revoliucinei demokratijai be reikalavimų iš šalies pripažinus visoms tautoms apsisprendimo teisę, jau atėjo metas pasisakyti, kaipgi ir Rusijos lietuviai tremtiniai apsisprendžia savo dabar visos vokiečių pavergtos tėvynės Lietuvos ateitį. Aš, lygiai kaip ir mano vienaminčiai Tautos Pažangos Partijos nariai, esame šventai įsitikinę, jog kaip tik dabar atėjo metas visiems ir visur pasisakyti, jog visų mūsų Rusijos lietuvių valia ir noras, kad Lietuva būtų nepriklausoma, suverenė, o ne kitų vergė. (Balsas iš vietos: Apsisprendimo teisė turi savyje ir nepriklausomybės galimumą). Ne, vyrai. Tą Rusijos lietuvių seimo valią mes turime paskelbti ne migloto "apsisprendimo" pavidalu idant "Lietuvos nepriklausomybė" pavirstų mūsų politikos obalsiu. Obalsis turi būti aiškus; nėr vietos ir laiko dėti prie jo paaiškinimai. Kai aš matau nešiojamose vėliavose parašus: "Žemės ir laisvės", "Demokratinės respublikos" ir t.t., man ir be aiškinimų aišku, jog trokštama žemės ir laisvės, demokratinės respublikos, o ne ko kita... Ir aš pasiryžęs esu kalbėti apie nepriklausomą Lietuvą, kaip obalsį, kad visi tai išgirstų ir įsidėmėtų; visų pirma, mes patys, plačiosios mūsų minios, idant rengtųsi pačios išreikšti savo valią; daugiau, mūsų netekusi rusų demokratija, mus užgrobusi Vokia ir, pagaliau, Europa, idant tai turėtų omenyje, ruošdamosi į taikos konferenciją... Amerikos išeiviai valstybėms memorialą teikė, — mūsų šviesuomenė būtinumu Lietuvos nepriklausomybės jau susipratusi; tad švenčiausia jos pareiga visa dabar daryti, kad ir mūsų minios tai suprastų. Demokratais dėdamies ir būdami, visokiais tikslais rengiamės eiti į liaudį visokiems dalykams jos valios pasiklaustų. Tik ji neprisirengus duoti išmintingą, tikrai savo, atsaką į tokius dalykus, kurių ji nebuvo ilgai gromulojusi. Duokime jai tą gramą, jei norime plebiscito keliu iškvosti, kas tikrai jos širdžių gelmėse glūdi; mėtykime visur miniose Lietuvos nepriklausomybės obalsį. To nedarę, ir teisin-

giausiu, tiksliausiu plebiscito keliu gausime tokį pat atsaką, kaip gydytojas, ūmai sumanęs anketos būdu sužinoti, ar dera ar nedera grįčioje kiaulės šerti. Esu tikras, jog higienos neišmaną gudų kaimynai vienu balsu atsakytų: "dera; nes kai pastalėje smirda, tai ant stalo kvepia"... Gal baimė ima aiškiai pasisakyti, jog Rusijos lietuviai lemia tėvynei Lietuvai nepriklausomybę, idant nepakenktume rusų demokratijai ir nepelnytumės jos neapykantos?... Anaiptol, bus patenkinta, kad padedame jai išrišti vieną tautinių problemų. Ji dabar taip pat svyruoja dėl Lietuvos ateities, kaip ir 1905 m... Kągi dabar matome vadovaujančioje rusų demokratijoje? Liaudies Laisvės Partija, kuriai įteiktas Lietuvos autonomijos projektas, nė žiūrėti jo nenori. Bijodama Rusijos skaldymo, ji teikiasi tautoms tepripažinti laisvių šešėlį. Taip, kad net iš tos partijos gavo išeiti į ją priderėję mūsiškiai. Tuo pat žygiu Socialistų Revoliucionierių Partija ruošia "Federuotąją Rusijos tautų Respubliką". Federuotis tegali laisvos šalys ir jų tautos; pirma reikia tapti tikrai nepriklausoma, kad galėtumei tartis apie susifederavimo sąlygas, kaip lygūs su lygiais. Tai kam, kuriai demokratijos šakai mes eisime į talką? Atsargiai skelbdamies tenorį kol kas apsisprendimo teisių, mes eisime talkon berūgščiams kadetams. Aiškiai skelbdamies tapsią nepriklausomais, mes einame į talką atviraširdžiams eserams. Katrur geriau, tinkamiau? Katrie didesni demokratai? Kam lemta imt viršus ir Rusų Steigiamajame Susirinkime? Tik jau ne kadetams?... Su rusų demokratija, nebetekusia Lietuvos krašto, mes lygsimės teorija. Su vokiečiais, kurie tą mūsų kraštą faktiškai valdo, prisieina kalbėtis praktika... Vokiečiai dabar galingi ir išdidę. Gal ir jie mūsų valios nesiklaus. Tad iš Lietuvos turime padaryti iridentų kraštą, antrus Balkanus Europai, kol ji nepatenkins mūsų reikalavimų. O tai padarysime jau dabar, per galvas kitų valstybių nusiuntę žinią vokiečiams, kuo jie turės mus patenkinti. Taigi Rusijos Lietuvių Seimas turi aiškiai ištarti: etnografinė Lietuva privalo tapti nepriklausoma! Pagaliau visi mes matome, jog Lietuvos klausimas per karo aplinkybes tapo tarptautinis klausimas. Nei rusai, nei vokiečiai vieni patys jo neišriš: riš jį bendrai visų kariaujančiųjų valstybių konferencija. Ir kaipgi ji riš? Jei turės tik žalią valstybės medžiagą, tai primes mus betkuriai kitai valstybei priedo. Jeigu turės valstybė jau apsisprendusią tautą, su visiškai aiškiai formuluotais idealais, tai skaitysis su ja... Tad nepriklausomos Lietuvos reikalavimas turi pasiekti ausis visų Europos valstybių. Mes neatsakome už tai, ar bus kas iš to ar ne, tuojau, ant tų pėdų; mes tik atsakome už tai, ar padarėme ant tų pėdų tuos žingsnius, kurių iš mūsų reikalauja naujai susikrovusios aplinkybės ir sąlygos. O jos visais žvilgsniais, kaip matėme, reikalauja, kad Rusijos Lietuvių Seimas apreikštų pasauliui **nepriklausomos Lietuvos reikalavimą.**" (Žr. "Tiesiant Kelią Lietuvos Nepriklausomybei 1916-17 m." 14-19 ps.).

★

Šiandien toks reikalavimas— aksioma ir būtinybė. Deja, Rusijos lietuvių seime socialistinės grupės turėjo Lietuvai kitokią aksiomą ir jokie nepriklausomybininkų argumentai jų neveikė.

3. *DVI REZOLIUCIJOS*

Po ilgų ir karštų diskusijų (gegužės 31 - birželio 3) seimas,

pagaliau, balsavimu turėjo pasirinkti vieną iš dviejų pasiūlytų rezoliucijų. Nepriklausomybininkai Lietuvos ateities klausimu siūlė šią rezoliuciją:

★

"Rusijos Lietuvių Seimas, sukviestas Petrapilyje 1917 m. geg. 27 d. posėdžiuose nuo geg. 27 d. iki birželio 3 d. svarstė Lietuvos politikos padėjimą ir, žengdamas prie nepriklausomos demokratinės Lietuvos respublikos, kurioje turi būti pripažinta visiems, be tautos ir lyties skirtumo, lygios pamatinės piliečio teisės ir visiška tikėjimo laisvė, ir atsižvelgdamas į tai:

1. kad prieš karą viena etnografinės Lietuvos dalis buvo Rusijos, o antra Vokietijos valdžioje;

2. kad Rusijos Lietuva per šį karą veik visa užimta vokiečių kariuomenės;

3. kad jos klausimas todėl tapo tarptautinis ir bus rišamas Taikos Kongrese;

4. kad dėl užimtųjų per karą svetimos valstybės žemių yra nustatytas Rusijos Darbininkų ir Kareivių Atstovų Tarybos ir Laikinosios Vyriausybės pripažintas ir visiems paskelbtas taikos principas — taika be aneksijų ir kontribucijų, leidžiant pačioms tautoms spręsti, ko jos nori;

5. kad išskirstytoms tarp kelių valstybių tautoms pripažinta Europos ir Amerikos demokratijų teisė sudaryti vieną politinį kūną;

6. kad Lietuva iki XVIII šimtmečio pabaigai turėjo savo atskirą politikos gyvenimą;

7. kad esant šioms aplinkybėms metas lietuviams įvykdyti senus politinės laisvės troškimus ir, remiantis apsisprendimo teise, aiškiai visam pasauliui pasakyti, kaip jie savo likimą apsprendžia, n u t a r ė:

1. Visa etnografinė Lietuva privalo tapti nepriklausoma valstybė, nuolatinai neutrali.

2. Jos neutralumas privalo būti garantuotas Taikos Kongreso.

3. Taikos Kongrese turi būti Lietuvos atstovai.

4. Lietuvos valdymo būdą ir vidaus tvarką turi nustatyti sukviestas visuotiniu, lygiu ir slaptu balsavimu Steigiamasis Lietuvos Susirinkimas."

★

Socialistinėms grupėms ši rezoliucija buvo griežtai nepriimtina. Jų siūlytosios rezoliucijos tekstas su mažais įvado pakeitimais esmėje atitiko vėliau seimo disidentų priimtosios rezoliucijos tekstą, kuris buvo toks:

★

"Lietuvių Seimas Petrapilyje, atstovaująs išblaškytajai po Rusiją demokratinei Lietuvių Tautos daliai, apsvarstęs politinę Lietuvos ateitį posėdžiuose birželio mėn. 1-4 dieną, rado:

1. Lietuva yra atskira etnografinė, kultūrinė, ekonominė ir politinė vienata;

2. Lietuvos tauta savo politinio ateities likimo klausime yra savarankumo idėjos vedama;

3. kiekviena tauta gali pasėkmingai vystyti ir plėtoti savo kultūros ir ekonomijos pajėgas tik turėdama pilną politinę savo šalies laisvę;

4. šitoji laisvė kiekvienos tautos manoma kaip teisė pilnai savo politinį likimą spręsti;

5. politinio tautų apsisprendimo teisė Rusijos Darbininkų bei Kareivių Atstovų Tarybos yra iškelta kaip būsimosios taikos pamatinė sąlyga. Toji pati teisė jau paskelbta pamatiniu taikos principu atskirų Europos ir Amerikos valstybių;

6. susidėjusiomis karo aplinkybė-

mis politinis Lietuvos likimo klausimas tapo tarptautinis ir tokiu būdu tarptautiniam taikos kongrese svarstytinas;

7. Tarptautinis taikos kongresas turės sankcionuoti teisę, kad pavergtosios tautos galėtų išsiskirti, jeigu to norės, iš valstybių jas pavergusių, (mano pabraukta. Vt. Vt.) o išsiskyrusioms tautoms turės duoti tarptautinę garantiją laisvo savarankaus politinio gyvenimo, ir vienu balsu nutarė:

1. kreiptis į Laikinąją Rusijos valdžią, taip pat į visas valstybes, sąjungininkes bei neutralias, ir reikalauti pripažinti:

a) kad lietuvių tautai priklauso politinio apsisprendimo teisė;

b) kad savo politinį likimą lietuvių tauta turi teisę spręsti laisvai išrinktame Lietuvos Steigiamajame Susirinkime, visuotinio, be lyties, tautybės ir tikybos skirtumo, tiesaus, lygaus ir slapto balsavimo pamatais, proporcinės sistemos prisilaikant;

c) kad lietuvių tauta, kaip užinteresuota tauta, turi teisę turėti savo atstovus tarptautiniame taikos kongrese.

2. Apie visa, kas čia yra išdėstyta, pranešti viso pasaulio demokratijoms."

★

Balsai už rezoliucijas buvo skaitomi po kelis kartus, nes seimo nusistatymas ir jo balsavimo išdava nė katrai pusei nebuvo aiški. Vis tik galutiniame rezultate seimas 140 balsų prieš 128 balsus priėmė nepriklausomybininkų siūlytą rezoliuciją. Balsavimo duomenims paaiškėjus, socialistinės grupės — socialdemokratai, socialistai liaudininkai, socialistinė tautinės laisvės santara, socialistai revoliucininkai — pakilę iš vietų ėmė šaukti, kad seimas iširo, ėmė dainuoti revoliucines dainas ir išėjo iš seimo salės. Triukšmo metu nepriklausomybininkai, kun. Bumšos diriguojami, giedojo Lietuvos himną. *(Kokia ironija: tariami Kudirkos idėjų palikuonys traukia "Internacionalą", o jo "Lietuvos giesmę" gieda "klerikalai", diriguojant kunigui!)*

Iš seimo pasitraukusios socialistinės grupės kitose patalpose padarė SAVO seimą, kuris ir priėmė jų siūlytą rezoliuciją.

4. APSISPRENDIMAS, BET TIK NE UŽ NEPRIKLAUSOMYBĘ

Kuo šiodvi rezoliucijos esmiškai išsiskiria? Pirmiausia krinta akysna seimo disidentų rezoliucijos įvadinė pastaba, kad jie atstovauja *"išblaškytajai po Rusiją demokratinei Lietuvių Tautos daliai"*. Atseit, seimo dauguma, priėmusi Lietuvai nepriklausomybės reikalavimą, teatstovavusi buržuaziniams nacionalistams ("buržuazno-nacionalističeskije stremlenije"). Apskritai net ir savo

deklaracinėse dalyse rezoliucijos nedaug ką beturi bendra. Abi pripažįsta, kad Lietuvos klausimas yra tarptautinis ir svarstytinas taikos kongrese. Tik kai seimo rezoliucija taikos kongrese mato *Lietuvos* atstovus, tai seimo disidentų rezoliucija tik *lietuvių tautos* atstovus. Abi rezoliucijos konstatuoja, kad Rusijos Darbininkų ir Kareivių Taryba yra deklaravusi tautų apsisprendimo teisę. Tačiau kai seimo rezoliucija, ta deklaruota tautų apsisprendimo teise remdamos, reikalauja Lietuvai apsisprendimo *nepriklausomybės* forma, tai seimo disidentų rezoliucija taria, kad dar *"taikos kongresas turės sankcionuoti teisę, kad pavergtosios tautos galėtų išsiskirti iš valstybių jas pavergusių, jeigu to norės"*. Taigi apsisprendimo reikalavimas nepriklausomybės forma disidentams dar priešlaikinis. Ogi sakinukas "jeigu to norės" suponuoja, kad Rusijos pavergtoji lietuvių tauta gali ir nenorėti Rusijos vergijos atsisakyti! Dar daugiau. Net prieštaraudama savo konstatavimui apie Rusijos Darbininkų ir Kareivių Tarybos tautų apsisprendimo teisės deklaravimą, disidentų rezoliucija išvadoje vėl teprašo pripažinti, *"kad Lietuvių Tautai priklauso politinio apsisprendimo teisė"*, vadinas, teprašo pripažinti tai, kas jau visoms tautoms pripažinta. Šioks savotiškas idem per idem disidentų rezoliucijoje turėjo atsirasti tik todėl, kad, pasisakydami prieš Lietuvos apsisprendimą nepriklausomybės forma, jie nedrįso savo rezoliucijoje konkretizuoti Lietuvai savo pačių reikalaujamos apsisprendimo formos, kuri turėjo būti jau kas kita, tik ne nepriklausomybė.

Kas tai turėjo būti, mes randame precizuota vadinamos tautinių socialistinių partijų tarybos platformoje:

"IV. Tautinės socialistinės parpartijos gins kiekvienos tautos teisę į betkurį politinį apsisprendimą, pasireiškiantį a) tautine teritorine autonomija, b) tautine personaline (eksteritorine) autonomija, c) tautinės teritorijos federacine sąranga Rusijos valstybėje ("ustroistvo nacionalnoi teritorij na federatyvnich s Rosyjskim gosudarstvom načalach").

Čia ir yra abieju rezoliucijų nesuderinamoji esmė. Seimo rezoliucija Lietuvos apsisprendimui pasirenka augščiausią

formą — valstybinę nepriklausomybę. Seimo disidentai tenkinasi nieko konkrečiau nesakančia apsisprendimo teisės bendrybe, kuri betgi šiuo atveju jau buvo aprėžta ta prasme, kad iš jos išjungtas apsisprendimas nepriklausomybės forma, kaip priešlaikinis.

Apskritai disidentams būdingas žodžio nepriklausomybė išvengimas. Tik todėl turbūt jie savo rezoliucijos deklaratyvinėje dalyje nutylėjo ir visą Lietuvos valstybinę praeitį.

Seimo disidentai ypač pabrėžė, kad seimas negalįs Lietuvai reikalauti apsisprendimo nepriklausomybės forma, nes toks reikalavimas nesuderinamas su demokratija. Dar ir dabar seimo disidentų atsiminimai mus įtaigoja, kad jų *"ne prieš nepriklausomybę buvo balsuota, bet tik prieš jos paskelbimą vienos tautos dalies, tai yra Rusijoje atsidūrusių tremtinių"*. Esą, *"jei mes esame demokratais, neprivalome pasisavinti, kas priklauso visiems lietuviams"*. (Žr. adv. B. Novickienės "Atsiminimus apie 1917 m. lietuvių seimą Petrapilyje", "Nepriklausoma Lietuva" Nr. 233-34).

Tačiau nei seimas svarstė, nei seimo priimtoji rezoliucija Lietuvos nepriklausomybę skelbė! Ne apie Lietuvos nepriklausomybės *skelbimą* ėjo kalba, o tik apie *nepriklausomybės reikalavimą*. Rezoliucija aiškiai sako, kad "Lietuva privalo tapti nepriklausoma", t. y. skelbia tik nepriklausomybės *reikalavimą*. Ogi skelbti nepriklausomybės reikalavimą, nepažeidžiant nei lietuvių tautos teisių, nei demokratijos principų, gali ne tik toks ar kitoks lietuvių susirinkimas ir ne tik atskiri lietuviai ar jų sambūriai (antai, socialdemokratai ne be pagrindo pasigiria, kad jie pirmieji jau 1896 m. į savo programą buvę įtraukę Lietuvos "neprigulmybę"), bet ir ne lietuviai. Ir šiandien mums džiugu, kai kuris JV senatorius ar valstybės dep-to pareigūnas kartais pasako, kad Lietuva "turi tapti nepriklausoma valstybe".

Kad savai tautai nepriklausomybės reikalavimas ne tik nesikerta su demokratijos principais, bet kaip tik jais atsiremia, — nė aiškinti netenka. Negalima abejoti, kad to nebūtų supratę seimo socialistinės grupės, kuriose buvo nemaža teisininkų. Ir visdėlto jie dirbtine, tuščiavidure, klaidinančia demokratijos principų spekuliacija stengėsi paneigti seimui teisę reikalauti Lietuvai apsisprendimo nepriklausomybės forma.

Ogi tam jų manevrui nepasisekus, trenkė seimo duris ir priėmė atskirą disidentų rezoliuciją, nepriklausomybės reikalavimą darydami priklausomą nuo taikos kongreso ir t.t., o "Novaja Žizn" ir kitoje rusų spaudoje skelbdami, kad *"socialistinė lietuvių visuomenė lieka ištikima Rusijos revoliucijos idealams ir yra pasipriešinusi šovinistiniams norams išsijungti iš Rusijos"*. (Žr. "M. Židinys" Nr. 7). Kodėl? Kieno labui?

5. *NE DEMOKRATIJA, BET SOCIALIZMAS*

Ne demokratija kliudė seimo socialistinėms grupėms pasisakyti už reikalavimą Lietuvai nepriklausomybės, bet *socializmas,* kuris tuo laiku buvo tapęs mūsų socialistinėms grupėms demokratijos sinonimu.

Revoliucijos entuziazmo neišgyvenusiems tatai neįsivaizduojama. Tačiau ano meto mastu matuojant, psichologiškai mūsų socialistinių grupių padėtis galima suprasti. Caro valdžią nuvertusi revoliucija buvo, bent taip buvo tikima, socialistų nuopelnas. O revoliucija skelbė laisvę visiems: žmogui ir tautoms. Raudona vėliava simbolizavo laisvę. Revoliucijos sukeltas laisvės entuziazmas negalėjo aplenkti ir mūsų socialistinių grupių. Revoliucija sykiu buvo ir jų laimėjimas. Socializmą revoliucija padarė masine psichoze. Tik socializmo psichoze galima paaiškinti lietuvių karių suvažiavimo delegacijos atvykimas į seimą su raudona vėliava ir reikalavimas seimui į prezidiumą įtraukti daugiau socialistų, kad *"vykdomos revoliucijos akivaizdoje visi nutarimai įgytų didesnės reikšmės"*. (Žr. gen. Nagiaus "Atsiminimus apie 1917 m. lietuvių seimą Petrapilyje", "Nepriklausoma Lietuva" Nr. 322). Tas reikalavimas seimo buvo patenkintas. Krikščionių demokratų žmogus iš prezidiumo pasitraukė, užleisdamas vietą socialistui. Tik socializmo psichozės poveikiu galima paaiškinti ir kun. Tumo pareiškimai seime, kad *"aš greičiau kairysis, ne vidurinis; gal į socialistus linkęs, gal į komunistus, ar aš žinau... Socializmui aš nepriešingas... Ir jei man būtų lemta kur nukrypti, aš pasirinkčiau eserų partiją"* (socialistų revoliucininkų). (Žr. Vaižganto "Tiesiant Kelią Lietuvos Nepriklausomybei" ps. 18). Ką tad bekalbėti apie socializmo psichozės poveikį patiems mūsų socialistams!

Socializmo idealai staiga tampa tikrove. Aišku, kas šią socialistinę tikrovę kėsintųsi griauti, tas išduotų patį socializmą. Ogi Lietuvai nepriklausomybės reikalauti kaip tiktai ir reiškė ne ką kita, kaip reikalavimą išsijungti iš revoliucijos sukurtos socialistinės tikrovės. Socialistams visi reikalavimai Lietuvos atžvilgiu turi šiai tikrovei subordinuotis. Todėl Lietuvos nepriklausomybės reikalavimo "šovinistiniams norams" socialistinės psichozės vairuojamos mūsų socialistinės grupės negalėjo nesipriešinti. Ir jos tam priešinosi iki kraštutinumo, iki seimo suskaldymo. Prieš Rusijos skaldymą ir atskirų tautų nepriklausomybę po revoliucijos buvo visų Rusijos pavergtųjų tautų socialistinės grupės, išskyrus suomių. Suomių socialdemokratai iš karto su kitomis suomių partijomis atsistojo ant Suomijos nepriklausomybės pagrindo.

Rusijos pavergtųjų tautų socialistinėms grupėms yra būdingas 1917 m. gegužės 29 d. *(taigi seimo meto)* vadinamos tautinių socialistinių partijų tarybos pasisakymas. Tai tarybai priklausė ir mūsų socialdemokratai bei socialistai liaudininkai. Tame pasisakyme skaitome:

★

"III. Tautinių socialistinių partijų susivienijimas siekia sukurti tokias (Rusijos) tautų sugyvenimo formas, kurios išjungtų betkurio pavidalo tautinę priespaudą, vistiek, ar ji eitų iš valdžios ar iš atskirų visuomeninių grupių. Šiuo atžvilgiu tautinės socialistinės partijos privalo kovoti su nacionalistiniais siekimais tų partijų, kurios, tariamomis istorinėmis teisėmis ir kitais sumetimais dangsto nedemokratinius šovinizmo arba tautinės priespaudos ir tautinių skirtybių šūkius, (mano pabraukta. Vt. Vt. kliudydamos tarpvalstybiniam ir tarptautiniam proletariato ir kitų darbo masių solidarumui...

IV. Tautinės socialistinės partijos gins kiekvienos tautos teisę į betkurį politinį apsisprendimą, pasireiškiantį: a) tautine teritorine autonomija, b) tautine personaline (eksteritorine) autonomija, c) tautinės teritorijos federacine sąranga Rusijos valstybėje, — bet tik tiek, kiek vienokia ar kitokia valstybinio gyvenimo forma bus teisingai ir demokratiškai išreikšta atitinkamos teritorijos gyventojų arba visos atitinkamos tautybės valia, o ne tik atskirų partijų...

V. Pripažindama kiekvienai tautai teisę į absoliutų apsisprendimą iki nepriklausomybės imtinai, taryba sykiu randa, kad esamomis Rusijos ūkio ir politikos sąlygomis betkurios Rusijos dalies pareiškimas nepriklausomybės reikalavimo prieštarauja Rusijos tautų revoliucinio proletariato interesams. (Mano pabraukta. Vt. Vt.) Jei betkuri tauta ar teritorija panorėtų nepriklausomybės nuo Rusijos valstybės, tai Steigiamasis Susirinkimas arba vienas iš vėlesnių Rusijos įstatymų leidimo

susirinkimų turi teisę be bendrų tautos valios teisingam išreiškimui patikrinti garantijų nustatyti dar ir kaikurias specialias garantijas, pvz. referendumo privalomumą, arba kvalifikuotą balsų daugumą, arba balsavimą dviejose sesijose ir t.t.

VI. Tautinės socialistinės partijos pripažįsta iš revoliucijos išėjusią Rusijos respublikos sąrangą. Jos todėl pripažįsta, kad kiekviena Rusijos tauta savo naujai politinei sąrangai privalo ne tik pačios tautos valios pareiškimo, bet ir Rusijos Steigiamojo Susirinkimo sankcijos..." (Žr. "Evreiskaja Žizn" 1917. 6. 25).

★

Šis tautinių socialistinių partijų tarybos pasisakymas nepalieka jokių abejonių dėl tikrųjų Rusijos lietuvių seimo disidentų nusistatymo motyvų.

6. *PAČIŲ RUSŲ NUSISTATYMAI*

Be abejojimo, pačių Rusijos revoliuciją laimėjusių rusų socialistinių partijų nusistatymai dėl Rusijos ateities pavergtųjų tautų socialistinėms grupėms taip pat turėjo didelio poveikio. Ogi rusų socialistinės partijos, revoliucijos keliu sugriovę carinį tautų kalėjimą, anaiptol nebuvo linkusios iš to kalėjimo išeinančiai kiekvienai tautai suteikti bilietą į nepriklausomybę.

Liaudies laisvės partijos (kadetų) lyderis Miliukovas 1917 gegužės mėn. partijos suvažiavime jos nusistatymą dėl Rusijos ateities labai aiškiai formulavo: "*Liaudies laisvės partija pasistengs rasti tokius sprendimus, kurie atskiras Rusijos vietoves (mestnosti) įgalintų sukurti vietinę autonomiją vietinės įstatymdavystės pagrindais, sykiu betgi kad nesugriautų Rusijos valstybinio vieningumo (edinstva)*". (Žiūr. S. M. Dimanšteino "Revoliucija i narodny vopros" pr. XXIII.)

Ir Rusijos socialdemokratai tekalbėjo apie vietinę autonomiją, griežtai pasisakydami, kad "*buržuaziniai nacionalistiniai siekimai, komplikuoja revoliucijos uždavinius, temdo klasinę ploletariato sąmonę ir graso jo vienybei, todėl iš socialdemokratų partijos turi sutikti patį ryžtingąjį pasipriešinimą*" (Žr. "Kijevskaja Mysl", 1917. 4. 25).

Kun. J. Tumas seime visai teisingai pastebėjo, kad Rusijos pavergtųjų tautų atžvilgiu iš visų revoliucijos priešakyje tada stovėjusių socialistinių partijų palankiausiai nusiteikę buvo eserai (socialistai revoliucininkai). Eserų palankumas reiškėsi federacinės Rusijos idėja. 1917. 4. 9. eserų suvažiavimas pavedė partijos centro komitetui susisiekti su partijos vietinėmis grupėmis ir su atskirų

Rusijos tautų socialistinėmis srovėmis ir būsimam partijos suvažiavimui paruošti detalią schemą, apimančią atskirų tautų ir sričių teritorinės, tautinės ar kultūrinės autonomijos siekimus arba siekimus savo politinio gyvenimo santvarkos federacinės Rusijos pagrindais. (Plg. "Delo Naroda" 1917. 4. 11).

Bet apie Rusijos pavergtųjų tautų nepriklausomybę, apie jų atsiskyrimą nuo Rusijos ir eserai nekalbėjo. Antai, 1917. 5. 8. Kijeve įvykusios eserų konferencijos rezoliucijoje Rusijos pavergtų tautų apsisprendimo klausimu be kita ko skaitome:

"Suprasdama, kad ypač revoliuciniame periode reakcinės buržuazinės klasės ir buržuazinės visuomenės grupės savo grynai tautinių programų iškišimu pakuria tautines aistras, temdo darbo liaudies klasinę savisąmonę ir tuo silpnina jos kovą už socializmą, konferencija palaiko visą svarbumą griežtai vykdyti partijos nusistatymą tautybių klausimu plačiose masėse ir griežtai kovoti su reakciniu šovinizmu". (Žr. "Volia Naroda", Kijevas. Nr. 3).

Socializmo psichozė ir Rusijos socialistinių partijų aiškus nusistatymas išlaikyti neišdraskytą Rusiją, carinės Rusijos tautų kalėjimą pakeičiant tik reformuotu ir moderuotu socialistiniu, nelaimingu būdu apsprendė tarp kitų Rusijos pavergtųjų tautų ir lietuvių tremtinių socialistines grupes, ir jų žygius Rusijos lietuvių seime. Lietuvos nepriklausomybės siekimui tai buvo neabejotinai žalingas apsprendimas.

7. *NEPALAUŽIAMAS NEPRIKLAUSOMYBĖS TROŠKIMAS*

Lietuvos nepriklausomybės laimei, seimo dauguma nenusilenkė socialistinių grupių spaudimui Lietuvos nepriklausomybės reikalavimą subordinuoti Rusijos revoliucijos kuriamai socialistinei tikrovei. Rusijos lietuvių vardu nepriklausomybės reikalavimas vieningai nuskambėjo su viso pasaulio lietuvių reikalavimais Lietuvai nepriklausomybės. Kiek šis reikalavimas Rusijos lietuvių seimo daugumos buvo gyvai jaustas ir išgyventas, liudija to paties kun. Tumo žodis seime, nepriklausomybės reikalavimą seimui priėmus:

★

"Gal 25 m., gal 30... o gal ir 35 metai baigia eiti, kaip aš aiškiai susidėjau su P. Matulioniu ir a. a. A. Markeliu (paskui taip pat girininku) į susipratusių lietuvių gurguolę. Per visą tą laiką aš tebuvau gyvas lietuvių reikalais. Nebuvo dienos, nė valandos, kad aš juos būč užmiršęs. Jei ne dirbau, tai bent sielojaus ir šnekėjau, riedamasis dėl menko daugio su priešininkais. Nebuvo nė metų, kad nebūč prityręs

šiokių ar tokių persekiojimų. Kur buvus, kur nebuvus, rusų valdžia traukė tieson. Daug man yra dokumentų tam patvirtinti. Tik juo žiauriau ta valdžia slėgė, juo didėjo atsispyrimo pajėga, protestavimas ir nepasitenkinimo kėlimas kituose... Valdžios persekiojimai, lyg dantų gėlimas, tik padėdavo siusti ir pykti; tik tvirtino tuos siekinius, kurie tau buvo brangūs, išnešioti, o kurių ji nepripažino... Skaudžiau, kai savoji, dvasinė valdžia persekiojo, aikštėn išsimušti neleido, po tolimiausius ir menkiausius užkampius svetimojo Kuršo ir giliosios žemaičių šalies stumdė... kol nesusendino ir nepražildino. Ko man nebuvo prikišama, pradedant nuo tikėjimo silpnumo, ligi kruvinosios anarchijos!... Skaudėjo tai neapsakomai, tačiau ir tai negalėjo palaužti... Gi ir pergyvenome vieną ir kitą valdžią. Pasaulinė kapituliavo, spaudą mums sugrąžino; dvasinė — atsimainė, mūsų eilės žmonių tapo. Bereikia tik dirbti ir sparčiai pirmyn demokratybės ir kultūros keliu žengti. Čia, štai, ir ištinka nelauktas smūgis jau iš pačių saviškių, eilinių tautos darbininkų: socialistai, patraukdami kairįjį centro sparną, "Santarą", perskelia tiek metų lauktą, tiek vilčių žadėtą antrą didelį Lietuvių Seimą, nepabaigusį savo darbo... To smūgio man jau perdaug; aš jo pakelti netesiu... Prieš mane du piliečiu liaudininku, rinkėjų įsakymu balsavusiu už Lietuvos nepriklausomybę, išėjo iš seimo tik dėl to, kad jų partijos draugai išėjo. Kiti pataria seimą tęsti, turint savo pusėje visas juridines ir moralines teises, kvorumą ir prezidiumo pirmininką, kuriam kiti prezidiumo nariai, dar prieš išeidami, užleido pirmininkauti. Padėk Dieve jums, draugai politikai, toliau seimo darbą dirbti! Aš juo visa širdžia džiaugsiuos iš tolo. Tik padėti jums tame darbe — nebegaliu. Ir aš išeinu iš seimo. Tik tas skirtumas, kad į anuos nenueisiu... aš negaliu būti tųjų tarpe, kurie drįsta tokį didelį tautos darbą ardyti, vien dėl to, kad tasai darbas ne jų vaga, kol kas, eina. Aš negaliu būti ir su jumis, nes negaliu iškęsti, kad demokratija man, taip pat kilimu ir nuomonėmis demokratui, teisingai ar neteisingai, vistiek, prikaišiotų nedemokratingumą... Tik ir jausdamas doros priverstas tą žingsnį padaryti, aš ko smarkiausiai protestuoju prieš tą prievartą ir ko balsiausiai šaukiu:

Draugai, seimo veikėjai politikai! Tai niekai, kad trys frakcijos seimą apleido Pervėlai tai padarė. Reikėjo prieš balsavimą. Kai gi kantriai dalyvavo ištisame rezoliucijų balsavime, kad ir pralaimėję, sankcionavo laimėjusią daugumą balsų bloko rezoliuciją. Ir jūs jos laikykitės. Vežkitės namo, kaip didžiausią savo brangenybę ir pasididžiavimą, jog lietuviai, svetur suvargę, pajėgė padaryti tokį aktą, kokio tikėtis negalėjo visa eilė drąsiausiųjų ir pažangiausiųjų mūsų veikėjų — Lietuva privalo tapti nepriklausoma valstybe!... Šios laimėjimo valandos aš, kol gyvas būsiu, neužmiršiu. Ji seks mane, it muzika, į senatvės dimisiją, ir testamente paliksiu tą vienatinę per visą amžių laimėtą brangenybę! Valio nepriklausoma Lietuva! Atkartokite tą garsą po visus kampus šimtais balsų, o tie šimtai vėl! Ir visdėlto sudiev, piliečiai veikėjai. Aš — nebe politikas".

★

Šis iš širdies ištryškęs kun. Tumo-Vaižganto žodis išreiškė ne tik jo paties nuotaiką, ne tik tų seimininkų, kurie už nepriklausomybės reikalavimą pasisakė, bet ir su negausiomis išimtimis visos Rusijos lietuvių tremtinių visuomenės.

Maža to. Pats Rusijos lietuvių seimas suvaidino reikšmingą vaidmenį pačiai socializmo psichozei mūsuose prablaivinti. Tuoj po seimo socialistų liaudininkų partija skilo. Sleževičiaus, Rimkos ir kt. nepriklausomybininkų vadovaujama socialistų liaudininkų grupė sudarė socialistų liaudininkų demok. partiją, kuri įsijungė į seimo sudarytąją Vyr. Rusijos Lietuvių Tarybą. Socialistinės laisvės santaros partija visa persiorientavo už Lietuvos nepriklausomybę. Pažymėtinas epizodėlis su šios partijos lyderiu adv. P. Leonu. Nepriklausomybininkų pakalbintas įeiti į seimo sudarytąją tarybą P. Leonas atsisakęs, paiškindamas, kad tam dar pertrumpas laikas nuo jo seime padarytos klaidos... Be kita ko seime pasisakydamas prieš nepriklausomybininkų rezoliuciją, jis dėstė, kad dar esąs klausimas, ar Lietuvai būtų geriau būti nepriklausomai, bet svetimų batų mindomai, kaip esą su Persija, ar tik autonominei, bet svetimų batų nemindomai, kokia esanti Australija.

Pažymėtina taip pat ir P. Leono vėlesnė laikysena šios savos klaidos atžvilgiu. Kai jau nepriklausomos Lietuvos seimo rinkimų propagandos įkarštyje 1923 krikšč. demokratų spaudoje P. Leonui buvo padarytas priekaištas dėl jo 1917 laikysenos Lietuvos nepriklausomybės klausimu, į tai P. Leonas taikliai atsikirto: *"katalikiško laikraščio bendradarbiui visai nepridera prikišti man, kad senam rimtam vyrui nepritinka keisti įsitikinimai: nepriklausomybė yra didžiausioji laisvės forma, gi siekti didesnės laisvės... nėra niekuomet pervėlu"*. (Plg. "Lietuvos Žinios", 24. 8. 1.).

Deja, nemaža ir gabių mūsų socialistinės visuomenės veikėjų, ypatingai iš to meto jaunesniosios kartos, nesugebėjo persiorientuoti už siekimą didesnės laisvės ir tapo tautos atkritėliais ir sovietinio imperializmo ginklanešiais.

Mūsojo socializmo atsakomybė čia yra labai sunki.

R Y Š Y S

JAUNOSIOS REZISTENCIJOS VAIZDAI

VEIKĖJAI: Jonas, Vytas, Rimas, Arūnas — gimnazistai; pogrindžio ryšininkai Verbys, Jono tėvas, Verbienė, Jono motina, Rimgailė, Jono sesuo.

VEIKSMAS I

Gyvenamasis kambarys. Arūnas rašo mašinėle, Rimas žiūri pro langą, Jonas ir Vytas mokosi.

JONAS: Vytai, išmokai tą sovietinę geografiją?

VYTAS: Žinai, skaičiau porą kartų. Tegul ją galas, kiek daug ten visko. Jau tą tėvynę blusinėjame... Šitiek visko atsimint!

RIMAS: Naujoj tėvynėj daug blusų, tai ir blusinėjamės. Dabar dar nesiskųskit: kai utėlių priveis raudonieji, bus dar blogiau!

JONAS (filosofuoja): Priveis utėlių — tai atidarom kolektyvinį ūkį. "Didžiosios Tėvynės Lenino barzdelės vardo sovchozas". Ir iš Kauno katiušas surinksim savanoriškiems darbams į socialistinį utėlyną. O dėl blusų, tai nesijaudink, jos dar visos į spargalkes telpa: juo didesnė tėvynė, tuo didesnis žemėlapis, kai išeini atsakinėti — tuo lengviau jas užrašyt. Arūnai, ką tu į tai?

ARŪNAS (užsiėmęs, rašo mašinėle): Aš į tai nieko. Chebra, čia tyliau, paskui padarysiu klaidą — ir bus po matricos, o kur gi gausi kitą?... Kur aš čia? "Siaučia smarvė visoj Rusijoj". Aha, tai čia ta dainelė tilpo. Gerai. Pažiūrėkit, chebra, ką dar čia dėsim?

RIMAS: Siūlau sudainuot šitą dainelę. (Traukia):

Miškuose, laukuose, vandenynuos
Siaučia smarvė visoj Rusijoj.
Siaučia smarvė baisi,
Bėga rusai basi
Nuo Kapštato lig Vladivostoko.

JONAS (žiūrėdamas pro langą): Pss — ne taip garsiai!

VYTAS: Ar yra kas?

JONAS: Tik ką suėmė gatvėje žmogų. Žmogžudžiai! Kraugeriai!

VISI (puola prie lango): Kas, ką, kaip?

JONAS: Aš gerai mačiau tų suėmikų veidus. Pažinsiu nors už 100 metų, nors pekloj.

VYTAS: Taip ilgai nereikės laukt, nereikės nei taip toli jieškot.

ARŪNAS: Tuoj prasidės karas su vokiečiais, ir būsime vėl laisvi!

JONAS: Atsiskaitysime!!!

RIMAS: Einam, pabaikim skaityti korektūrą, juk dar reikia atspausdinti, pasidalinti ir tą mūsų laikraštį paskleisti. (Ima korektūrą). Jonelę. (Traukia):

JONAS: Ne, atrodo lyg iš kaimo buvo atvažiavęs, su miline. (Ima korektūrą). Vytai — tu juk meninės dalies redaktorius, dar laikraštis be galvos! Reikia pavadinimą nupiešti.

R Y Š Y S

ARŪNAS: Ajai, ajai, ajai — užmiršome dar pavadinimą. Greit sudėkit galvas ir turim sugalvoti, kaip čia mes jam tą kepurę uždėsime. Vytai, kaip tu ten siūlei jį pavadinti?

VYTAS: Aš sakiau, kad "Laisvės Varpu" vadintume. Gi dabar Karo Muzėjuje tiek susirenka žmonių kas vakarą. Ir suskamba Amerikos lietuvių dovanotas varpas.

RIMAS: Bet Vytai, gal netiks toks jautrus, toks kuone šventas pavadinimas? Mes gi sakėm, kad bandysim ir pašiept kacapus. Tai kaip čia dabar "Laisvės Varpas", o po juo "Jesli zavtra voina" augštyn kojom? Ne, jei jau bandom ką lengvesnio, tai ir pavadinimas turi atitikti.

ARŪNAS: Čia mokinių laikraštis, tai turi atsispindėti ir kas nors gimnazistiško.

JONAS: "Laisvės Varpas" — gerai... Kiekvieną kartą galėtume ir rimtą vedamąjį parašyti. O kad mokinių laikraštis, tai žinos — kelios gimnazijos gaus.

VYTAS: Gal ir neblogai sakai. Kaip gi kitaip pavadinsi?

JONAS: "Gimnazistu" — truputį per ilgai skamba. "Moksleivis" — negerai.

VYTAS: Ot, ką nors sujungti su jaunimu, su Lietuva!

RIMAS: Žinau — pavadinsim "Atžalynu": juk visi tą pjesę matė, visi vedamąją mintį žino. Teisingas, grynai lietuviškas, blaiviai galvojantis, nesibijąs aukos Lietuvos jaunimas želia... Ką sakot, draugai?... Ką?

ARŪNAS: Žinai, kad neblogai. Aš nieko geresnio negaliu sulipint.

JONAS: "Atžalynas", "Atžalynas" (kartoja susisvajojęs. Gerai, gerai, labai gerai.

VYTAS: "Atžalynas", "Lietuvos Atžalynas"... Ne, netinka. Paprastai "Atžalynas" — žinai, kad gerai. Tai kaip, chebra, — nutarta?

VISI: Jo, taip...

VYTAS: Tai taip ir padarysime. (Mosuoja, rodo rankom). "Atžalynas" — pavadinimas. Leidžia: Lietuvos laukų želmenys. Nr. 1.

KOVOTOJŲ BALSAS PRIEŠ 10 METŲ

...Jie mus atidavė mirčiai Jaltoje, Potsdame... Kartoja ir toliau tas klaidas, neišdrįsdami pakelti protesto balso prieš mūsų tautos naikinimą, net nenorėdami žinoti, kad mes dar esam jais ne tik nenusivylę, bet kad tęsiam kovą su jų "sąjungininku", nebežinodami pralaimėjimo...

Ir ilgas ir baisiai kruvinas dar styro mums prieš akis kovos kelias...

Esame bejėgiai, kad galėtume paskubinti tarptautinės įvykių raidos rato sukimąsi mums palankesne linkme. Belieka tesėti kovą toliau, pačiais gudriausiais metodais, kurie suteiktų mums galimybių šitą kovą išvesti ligi reikiamo momento. Nusiminti nėra ko. Tai naudinga tik mūsų priešams. Anksčiau ar vėliau mūsų kova suras atgarsio, o mūsų tautos kovų atkaklumas išrikiuos ją labiausiai laisvę mylinčių tautų galerijoj (J. Daumantas, Partizanai už geležinės uždangos).

JONAS: Reikia motto šone užrašyti. Taip kaip "Tiesoje" — kad visų šalių proletarai vienijasi.

ARŪNAS (įsiterpia): "Visi lietuviai junkitės vieningam pasipriešinimui prieš rytų proletarus".

JONAS: Per ilgas. Ką nors trumpiau.

VYTAS: "Visų šalių proletarai — lauk iš Lietuvos!"

RIMAS (prie lango stovėdamas): Puiku, gerai chebra, puiku! Tik rašykit greičiau. Aš gi paskui į pionierių raudonąjį kampelį nebespėsiu.

ARŪNAS: Jo, chebra, Rimas turi eiti, gi su uniforma, tai dar galės ir laikraštį kur nunešti. Čia tu, brolau, maskuosi mus visus.

JONAS: Visai neblogai susitvarkėme. Burliokai nepajus nė sapne, kad mes galim laikraštį leisti. Rimas pionierių vadas pasidarė, čia pas mus komunistų partijos agitatorių—būtų skyrius įspraudė, Arūno tėvai — ne buržujai, tu, Vytai, esi ekspertas Sovietų Sąjungos geografijoje. Jau šis mūsų nusikalstamas darbas yra taip užmaskuotas, kad nė Sherlock-Holmas nesusektų.

VYTAS: Bet vistiek reikia atsargiai, kad be reikalo neįkliūti. O įkliūti iš viso nėra reikalo.

ARŪNAS: Reikalo nėra, tačiau pasitaikyti gali. A, ką čia dabar kalbam! Juk tas viskas jau suplanuota ir sutarta. Spausdinam ir tiek. Tik aš manau, jog ateityje turėsime atsargiau spausdinti, kad kas neužkluptų. Viskas bus gerai! — Ar ne, Jonai?

RIMAS: Įsivaizduoju — išeina pirmas, antras, trečias numeris. Neriasi bolševikai iš kailio, kaip jiems vanojam šonus. Laikui bėgant gal pavyks ir su pogrindžiu ryšį sudaryti. Sueisime, susitiksime, dirbsime plačiau. Paskum tuoj karas, bolševikai gauna į skudurus, ir vėl laisva Lietuva. Vėl laisvu oru kvėpuosim. Vėl visur plevėsuos trispalvė!

VYTAS: Na, chebra — turiu eiti spausdinti. Tu, Rimai, eik į pionierių susirinkimą. Jonas lieka namuose, o mes su Arūnu einame atspausdinsime. Kol po Arūno grindim batų artelėj plaktukai kaukši, kol kieme vaikai šūkauja — galime atspausdinti.

JONAS: Jo, einam — ryt laikraštis jau bus pasaulyje! (Ima knygas).

VEIKSMAS II

Tamsus apleistas kambarys, apverstas dulkėm, užtemdytais langais. Nyku, tuščia. 2 durys, uždengtas langas. Kur tai toli suloja šuo, sukaukia vėjas. Rakinamos durys, įeina Rimas, su elektros lempele apšviečia kambarį, uždega žvakę. Prie žvakės šildosi rankas. Po to užkabina baltą užuolaidą. Kur toli, ilgai, cypiančiai švilptelia. Į tai Rimas praveria truputį duris ir vėl uždaro. Šildosi rankas toliau. Trumpai pasibeldęs įeina Arūnas.

ARŪNAS: Sveikas, Rimai, ale ir šalta!

RIMAS: Tai ir žiema mūsų jau nesigaili. Sniego iki ausų, gi šaltis per visus kailinius prasisunkia. Brrr! (Trina rankas). Nežinai, kas bus šį vakarą?

ARŪNAS: Žinai, kad nežinau. Man gimnazijoj Vytas tik sakė čia ateiti. Gal kokis svarbus pasitarimas? Ateis Jonas, tai ir Vytas bus čia ir viską išdėstys.

RIMAS: Taigi, čia viskas taip atsargiai suplanuota! Ir kaip tokią

lūšną čia Vytas rado: gale miesto, apleista visų, nieko aplinkui nėra. Čia jau (žiūrinėja po kambarį) galas žino, kas yra: laužo sandėlys, šiaip apleistas namūkštis.

ARŪNAS: Bent laikinai šis pastatas yra labai tinkamas mūsų susirinkimams. Tik gal vienas turi toliau nuo čia eiti sargybą. Jeigu jau čai mus užkluptų susirinkusius, tai būtų sunku išsiaiškinti.

RIMAS: Tai ir yra visas reikalas, kad čia sunku užklupti. Kam gali ateiti į galvą patikrinti šitą pašiūrę? (Pasiklausęs girdimų žingsnių). Jonas ateina.

ARŪNAS: Jeigu jau Jonas čia, tai ir Vytas paskum turi ateiti. Ką jis vienas veiks lauke: pirmą vakarą sargybos gal nė nereikia. (Įeina Jonas).

JONAS: Sveiki gyvi, draugužiai! Na, ir slėptuvę įsitaisėme... (Dairosi). Gal čia būtų galima rotatorių perkelti?

RIMAS: Taigi, mes su Arūnu jau mąstėme. Svarbu žinot, kaip Vytas šitą namiūkštį rado ir koks šio susirinkimo tikslas. Mudviem su Arūnu atrodo, kad čia galėtume tik retkarčiais sueiti.

JONAS: Jei tokioj apleistoj vietoj rotatorių laikytume, tai daug pavojaus nuimtume nuo tame pačiame name gyvenančių žmonių. Čia jei pagautų, tai būtų tik patys spaustuvininkai, gi dabar, tai ką gali žinoti, — ir prie Arūno tėvų gali ruskiai prisikabinti.

ARŪNAS: Kai tik daugiau sužinosime, kai tik Vytas ateis, apsvarstysime. (Įeina Vytautas — sušalęs).

ARŪNAS: Sveikas, Vytai!

VISI: Labas, labutis!

VYTAS: Sveiki, sveiki! Manau, kad esame susigyvenę: visi punktualiai, pagal instrukcijas ir sutartus ženklus susirinkome. Be abejo, jūs neriatės iš kailio, koks reikalas? (Stabteli).

JONAS: Aišku, neriamės, tik pasakok greičiau. Aš kažin kiek laiko neturiu, vos iš namų išsprūdau. Tėvas kažkur tuoj po vakarienės išėjo, gi motina prisispyrusi klausė, kas per reikalas. Vos išsimelavau!

VYTAS: Turiu jums puikių naujienų. Turiu žinią, kurios visi laukėme...

ARŪNAS: Sakyk greičiau!

JONAS: Karas prasideda!

RIMAS: Pavyko sukombinuoti popierio?

VYTAS: Neatspėjot, apie karą nieko nežinau, gi su popierio organizavimu dar vis neaišku. Gi naujiena tokia: su pogrindžiu yra sudarytas ryšys, ir šį vakarą čai atvyks pogrindžio ryšininkas. (Vos leidę jam baigti, visi pustyliai uždainuoja: "Valio, valio, valio"...).

VYTAS: Pogrindis apie mūsų laikraščio leidimą žino ir jį teigiamai vertina. Čia mūsų nedrąsios svajonės išsipildė. Kiek man teko išsikalbėti, jie mums padės su platinimu, su medžiaga. Nuo dabar daug didesnis gimnazijų skaičius galės "Atžalyną" gauti. Šio susirinkimo tikslas yra štai koks: už kelių minučių atvyks pogrindžio ryšininkas, gausime platesnių instrukcijų apie veiklą ir visa kita.

JONAS: Vytai, sakyk, argi mūsų šis būrelis bus įtrauktas į bendrą pogrindžio veiklą?

VYTAS: Taip!

ARŪNAS: Pogrindis mūsų darbą vertina. Vadinasi, mes dirbam Lietuvos naudai, ir tai visuomenė pripa-

žįsta. Ar tai nepuiku? Argi nepuiku, kad dabar įsijungsime į visą veiklą?

VYTAS: Puiku, malonu, gera. Tik kad šis darbas greičiau vaisius neštų! Ta priespauda, ta okupacija, tie pančiai darosi toki sunkūs, o dangus toks tamsus. Kur aušra, kur? Kada ji patekės?

RIMAS: Kantrybės, Vytai, kantrybės. Lietuvos praeityje buvo ilgų ir tamsių naktų. Per vargus, per kraują, prakaitą, per pasišventimą kildavo, įsisiūbuodavo mūsų tauta, ir tada, lyg kokia jūros banga, tėkšdavo ant aptemusio dangaus. Užtekėdavo aušra skaisti ir šviesi, — patekės ir dabar. Tik reikia žmones tai aušrai paruošti, reikia įsiūbuoti. Šia kryptimi mes ir dirbame.

JONAS: Dirbame ir dirbsime, draugai — iki patekės aušra. Kai patekės dirbsime toliau — kad ta laimės šviesa ir patį Zenitą pasiektų.

ARŪNAS: Pss! Ar tik ne ryšininkas? (Visi pasižiūri į Vytą, ir lyg pasitraukia į tamsesnius kampus).

VYTAS (pasižiūrėjęs į laikrodėlį): Taip, tai jis. (Beldimas į duris. Vytas eina atidaryt durų, atsako beldimu, atidaro duris. Kepurę užsimaukšlinęs žmogus patamsyje, duryse, stovi).

RYŠININKAS: Labas šį šaltą vakarą, lietuviai.

VYTAS: Šalta žiema lietuvio neįveiks. Labas vakaras jums.

RYŠIN.: Šią naktį pilnatis...

VYTAS: Kovo penktoji. Prašau tolyn, prašau sušilt.

RYŠIN. (pradeda segiotis paltą): Malonu, vyrai, su jumis susitikti. (Nusiima kepurę).

JONAS (Jono balsas iš tamsos): Tėte! tėte, tai tu! (Bėga, apsikabina tėvą).

RYŠIN. VERBYS: Sūnau, sūnau, sūnau — ir tu už Lietuvą kovoji!... Sūnau, Jonai, kur mudu susitinkam — pogrindyje! Sūnau, aš tavim didžiuojuosi.

VYTAS: Pone, pone Verby — tai jūs mūsų ryšininkas! (Užsikirsdamas, netikėdamas savo akim).

VERBYS: Vytai (dairosi aplinkui), Arūnai, Rimantai... (Išeina į priekį) — jūs, jūs vaikai, leidžiate "Atžalyną". Jūs, jūs jau kovojote, leidote laikraštį, kai kiti dar tik ruošėsi. Jūs — tas kovojantis atžalynas!... Dieve, koki netikėtumai, koks susitikimas! Tu, tu, tu ir tu, sūnau — jūs visi... Man trūksta žodžių...

RIMAS (Rimas patraukia kėdę, susigriebia): Prašau sėsti.

VERBYS: (sėdasi): Taip, aš esu jūsų ryšininkas. Šitos pareigos pasidarė man ir mielos ir sunkios. Yra buvę atsitikimų, kad pogrindžio darbininkai turėjo leist savo broliams žūti, nes kartais būna reikalinga auka — net ir gyvybė.

ARŪNAS: Mes jau esame tai apsvarstę.

VERBYS: šį vakarą negaliu čia ilgai pasilikti. Perduosiu instrukcijas, kurias gavau iš vado, nes aš tik vakar gavau šį uždavinį su jumis susitikti. Pogrindžio veikla bazuojama cele — keturių žmonių grupe. Kai veikla plėsis, jūs irgi galėsite kiekvienas susirasti po tris draugus, susikurti savo celę. Celių voratinkliu visa Lietuva nusagstyta, tuo principu ir veikla eina. Jūsų leidžiamą "Atžalyną" pogrindis yra pasiryžęs remti ir plėsti: jums bus parūpinta popierio, padėsime platinti, reikalui esant, padėsime... (Jam bekalbant užsidaro uždanga).

VEIKSMAS III

Gyvenamasis kambarys. 1956 metai, birželio 23 diena, kur nors JAV ar laisvame pasaulyje. Per duris įeina Juozas Verbys — 57 m.; Verbienė — 50 m.; Rimgailė Verbytė— 20 m. — pradėjus universitetą. Praeidama Verbienė ilgu žvilgsniu sustoja prie Jono nuotraukos. Rimgailė čia pat pamerkia gėles. Verbys sėdasi.

VERBYS: Taigi, mama, jau penkiolika metų prabėgo...

VERBIENĖ (šluostydama ašarą): Penkiolika metų... Vokiečių okupacija, bėgimas iš Lietuvos, lageriai, Amerika... Koks vyras jau būtų Jonelis... O dabar, kažin ar kas gėlių prie jo kapo bepadės, beprisimins. Sako, kad Kauno kapinės yra sulygintos, partizanų kapai išniekinti.

VERBYS: Kas, mama, iš gėlių? Tai tik paviršutiniškas atsiminimas. Ne gėlės, kurios vysta ir džiūsta, bet plakanti širdis svarbu. Partizanus, sukilimo dalyvius prisimena šiandien visa Lietuva, visi lietuviai mini tą įvykį, kai prieš 15 metų radio bangomis nuaidėjo nepriklausomybės atstatymo žodžiai, suklegėjo laisvei ginti ištrauktas ginklas; sukilo lietuvių tauta ir karštu, garojančiu krauju pareikalavo laisvės! Laisvei reikia aukų, tad jei Augščiausias panorėjo Jono, ne mūsų valia...

RIMGAILĖ: Tai Jonelis mano metų nė nesulaukė — jis tik septynias pabaigė, ar ne?

VERBIENĖ: Taip, dukra, tik septynias...

RIMGAILĖ: Ką Jonas būtų studijavęs, nežinot? Ar jis buvo kokiu nors mokslu labiau susidomėjęs? (Rimgailę nutraukia skambutis). Aš pažiūrėsiu, kas ten. (Už durų girdėti):

BALSAI: Laba diena, ar čia ponai Verbiai gyvena?

RIMG.: Taip.

VYRAS: Tai jūs būsit panelė Verbytė — ar tėveliai namie?

RIMG.: Taip, prašau į vidų. (Įeina 3 vyrai, apie 30 metų amžiaus. Verbys atsistoja nuo sofos).

I VYRAS: Jūs, ponas Verby, turbūt mūsų nebepažįstate...

VERBYS: Matytas man tamstos veidas, tačiau būtų sunku prisiminti, kur ir kada... Leiskite įsižiūrėti.

I VYRAS: Aš esu Arūnas Kastulis, Jono draugas. Mes visi kartu tą slaptą laikraštėlį leidome, kartu sukilime buvome...

VERBYS: Atsimenu, atsimenu dabar gerai. Arūnai, Arūnai, tai tu, tai jūs užaugot. Tai čia Vytas ir Rimas — ar netiesa?

RIMAS ir VYTAS: Teisingai, ponas Verby, tai mes, tie patys.

VYTAS: Šiandien penkiolika metų sukanka nuo Jono žuvimo, tad sužinoję, kad jūs čia gyvenate — nutarėme aplankyti!

VERBYS: Dėkoju! (Atsisukęs): Mama, mama, Jono draugai atvažiavo mus aplankyt! Mama, mama, ar girdi? Ateik, Arūnas, Vytas, Rimas — Jono bendraklasiai, Jono draugai mus aplankė! (Įbėga su prijuoste Verbienė).

VERB. Arūnėli, Vyteli, Rimut, — kokie jūs išaugote (Nusisuka, šluostosi ašaras).

VERBYS: Jau ne Arūnėlis, ne Vytelis, bet visas Arūnas, Vytas, Rimantas! Vyrai po barzdom, vyrai jau už Lietuvą kovoję, o tu vis kaip į mažus vaikus.

VERB.: Ką tu, Juozai, man jie vis kaip prieš 15 metų, kai su Jonu išleidau... Sėskit, nestovėkit, būkit svečiais, tiek laiko nesimatę, pas mus nebuvę... Aš tuoj (Išbėga. Visi sėdasi. Atvykusių žvilgsnis nukrypsta į Rimgailę).

RIMAS: Tai žiūrėkit, Rimgailė! O tada dar tik Jonui knygas pieštukais subraukydavo, belakstydama aplinkui.

RIMG.: Taip, tai aš. Gi jūs ateidavot gimnazistų uniformomis, toki augšti, augšti, kad aš vis užrietus galvą žiūrėdavau. Jonas tai nors pasilenkdavo su manim kalbėdamas, o jūs tai jau labai iš augšto.

VYTAS: Taigi, čia jūsų su Jonu nuotrauka dar (Gėrisi).

VERBYS: Tai dar turime Jono gimnazistišką nuotrauką irgi. Čia, va (rodo — visi trys sužiūri).

RIMAS: Jonas, gimnazijos uniforma...

ARŪNAS: Kiek įvykių praėjo, kiek vandens nubėgta... penkiolika metų...

VERBYS: Tai ir mes šiandien buvome bažnyčioje — prisiminėme Joną, sukilime dalyvavusius, pogrindyje dirbusius liutuvius. Ir laisvės ir savos žemės mintis taip užkliuvo maldoje, iš širdies išsiliejo.

VYTAS: Taip, 41 metais paskelbtoji laisvė buvo trumpa, labai trumpa.

RIMAS: Trumpa, bet daug aukų pareikalavus.

VERBYS: Be aukos — laisvės niekas ant lėkštės neatneša. Jau taip nuo amžių buvo, kad tą laisvės paukštį išsikovoti visada reikėjo. Ir daug kartų ir ilgai buvo kovota: drąsūs, ryžtingi sukilimai 19 šimtmetyje, kai sukilėliai laukė prancūzų laivų su ginklais; ilgas, kietasprandis pasipriešinimas — su Prūsuose spausdintomis knygomis ne vieną knygnešį į Sibirą nuvarė. Nepriklausomybės kovos, kurių viltys ir troškimai buvo išpildyti; vėl atkritusios okupacijos, slapta spauda, vėl ruošimasis kovai... Juk 41 metais mes laukėme karo — tos žmonijos nelaimės, nes tik jis galėjo atnešti mums laisvę...

ARŪNAS: Ir tada sudėjome auką, bet laisvės negavome.

VYTAS: Turbūt ne kiekvienas bandymas jau pavyksta, Arūnai.

RIMAS: Paskutinis sukilimas pavyko. Laisvės netekome ne iš savo kaltės.

VYTAS: Bet pažvelk į darbus ir įvykius: tiek žuvusių, tiek kentėjusių ir kenčiančių....

VERBYS: Gal nereikia jieškoti rezultatų tuoj pat po įvykių. 41 metų sukilimo pralietas kraujas turi savo paskirtį. Lygiai taip pat ir 19 amžiaus sukilimai įrėžė gilų ženklą į tautos sąmonę: tai buvo savosios valios pademonstravimas svetimiesiems, tai buvo — įpareigojimas ateities kartoms kovoti. Šį testamentą paveldėjo ir dvidešimto amžiaus kartos, gi sukilimo forma ir pareiga — kovoti už savo tautos laisvę— buvo perduota augančiai Lietuvos jaunuomenei.

VYTAS: Ir kovos, taip kaip ir jau kapuose gulinčios kartos kovojo.

VERBYS: Taip, kaip kad jūs kovojote, vyrai!

RIMAS: Kaip kad visa Lietuva kovojo, ponas Verby: iš rūsių, iš tamsos, lietuje ir šaltyje keliavo slaptas žodis, kuris neleido prispausto žmogaus sąmonei sustingti.

ARŪNAS: Grįšime į laisvą Lietuvą, atsikovosime ją.

RIMG.: Grįšime ir Karo Muzėjaus sodelyje, šalia Nežinomojo Kareivio palaidosim ir nežinomąjį pogrindžio darbininką, nežinomąjį partizaną. Toje tautos šventovėje sau vietą teatras per dešimtmečius, per šimtmečius nusitęsusios laisvės kovos palikuonys. Juk jie žuvo, kad mes, ateities kartos, laisvi gyventume.

Karalaitė prie girnų

ŽILVINAS

Stingsta ašaros, ir kraujas akmenėja.
Mano tėviškę dar slėgia sutema.
Slibinus, motule, vis minėjai
Man, kas vakarą ratelį sukdama.

Karalaitę ten prie girnų prirakintą
Ir sudrėkusias jos ašarom kasas . . .
Tik dainelės graudžios liejas, plinta,
Pro uolas, pro užtvaras visas.

Tai ne pasakoj, ne pasakoj, motule,
Tai dabar tie devyngalviai slibinai
Mūsų žemėn, mūsų tėviškėn įgulę —
Dulka šnervėmis griuvėsių pelenai . . .

Ne prie girnų ji — prie rūpesčių sunkiųjų,
Kraujo ašarom nulijusi visa . . .
Karalaitė lygumų, lankų žaliųjų
Gelsvo lino pabarėliuose basa.

Vienos dainos, tik dainužės graudžios
Liejas, nuteka lomelėm, pabariais . . .
Ir girdžiu aš liūtim pilant, liūtim plaudžiant,
Vis girdžiu ratelį dūzgiant vakarais.

(Iš partizanų poezijos)

ANAPUS

DARBAI ir

Dar viena sovietinio režimo aukų rūšis

Žinome sovietinio režimo Lietuvoje padarą — kankinių mases. Žinome ir širdyje nešiojame atminimą sovietiniame režime kilusios kitos grupės — laisvės kovotojų.

Čia spausdiname tragišką pareiškimą vieno iš trečios grupės žmonių. Tai pareiškimas vieno iš lietuvių, kurie dėl šiokių ar tokių aplinkybių atsiduria Maskvos agentų tinkle ir yra permetami į Vakarus atlikti šnipinėjimo ar diversijos uždavinių.

Jų tragedija ta, kad sykį pakliuvę į tinklą, jau nebegali iš jo išsivaduoti kitaip kaip tik savo didžiule auka — savo laimės auka, nes aukoja savo šeimos likimą vardan savyje nenužudytos žmogaus vertybės pajautimo.

Po Nikalojaus Chochlovo, buvusio MVD karininko, perbėgusio į Vakarus, papasakotos istorijos apie sovietinius metodus, čia skelbiamas pasikalbėjimas jau "nieko naujo" nepasako. Bet jis patvirtina, kad sovietinė sistema šios rūšies aukas renka visu jos aprėptos ir valdomos teritorijos plotu. Kiek lietuvių yra šios rūšies aukų — kas bepasakys.

★

"Aš, Jančauskas Pranas, sūnus Alekso, gimiau 1916 m. liepos 27 d. Šiaulių apsk., Padubysio val., Juškaičių km., ūkininkų šeimoje. 1937 įgijęs prekybininko specialybę, pradėjau dirbti Lietūkio Mažeikių skyriuje. Vėliau dirbau Vilniuje bei Kaune Lietūkio naftos skyriuje".

"Kokia tamstos šeimyninė padėtis?"

"Esu vedęs. Žmona vardu Elena. Turiu du sūnus: Arūnas—16 metų ir Regimantas—9 metų. Savo šeimą palikau 1953 m. kovo mėn. Šiauliuose, Miglovaro — Sportininkų gt. Nr. 15 pas savo mamą. Lietuvoje gyvena mano du broliai".

"Kodėl nepasitraukėte į vakarus prieš antrą rusų okupaciją?"

"1. Lietuviai buvo neparuošti Lietuvoje veikusio pogrindžio ir neįspėti, kad gali įvykti II-ji rusų okupacija.

2. Turėjau didelę šeimą: aš, žmona, trejų metų mano sūnus, žmonos tėvai.

3. Mano šeima 1944 vasarojo prie Kėdainių kaime, kada staigiai rusų kariuomenė priartėjo, nebuvo galimybės bėgti".

"Ką veikėte 1944 liepos mėn. rusams okupavus Lietuvą?

"Rusams okupavus Lietuvą, buvo įsakyta visiems tarnautojams bei darbininkams grįžti į senas tarnybos vietas. Kurį laiką nevykdžiau okupacinės valdžios įsakymų ir slapsčiaus kaime bei miške tikėdamas, kad vokiečių armija išvarys rusų ka-

IDĖJOS

riuomenę iš Lietuvos. Vėliau rusų okupacinė valdžia paskelbė įsakymą, kuriuo mobilizuojami visi tinkami karo tarnybai vyrai. Nenorėdamas vykti į frontą, suradau Lietūkio naftos kontoroje valdytojo pavaduotojo vietą ir tokiu būdu buvau atleistas iki karo pabaigos nuo būtinos karo tarnybos".

"Kodėl gavote tokį pasitikėjimą, kad buvote paskirtas į tokias atsakingas pareigas?"

"Prieš antrą rusų okupaciją beveik visi naftos specialistai pasitraukė į vakarus. Anksčiau esu dirbęs naftos prekyboje vadovaujančiuose postuose, todėl ir buvau paskirtas į minėtą tarnybos vietą".

"Ar galite smulkiau paaiškinti, kokia tai buvo tarnyba ir kokias funkcijas atlikdavo naftos kontora?"

"Naftos kontora finansiniu atžvilgiu tiesiogiai priklausė Lietkoopsąjungai — Lietūkiui, bet visus operatyvinius parėdymus gaudavo betarpiškai iš Maskvos. Kontorą tvarkė Maskvos atsiųstas valdytojas.

Naftos kontoros funkcijos buvo šios: aprūpinti naftos gaminiais visas Lietuvos ir Karaliaučiaus srities civilines-valstybines įstaigas, tarybinius ūkius, kolchozus, pramonės įmones, transportą, MVD pasienio kariuomenę, MVD, NKGB, upių bei jūrų civilinį laivyną, o taip pat kariuomenei priklausančias civilines dalis. Mano pareiga buvo priimti naftos gaminius, atsiųstus iš Rusijos ir juos patalpinti bei paskirstyti į bazes-sandėlius, o vėliau išduoti įstaigoms".

"Ar naftos kontoroje tamstos tarnyba nebuvo pertraukta?"

"Taip. 1944 m. lapkričio mėn. pas savo pažįstamą baliuje viešai sudaužiau Stalino portretą ir kalbėjau prieš Lietuvos okupantus. Kauno saugumas apie tai sužinojo ir 1944 gruodžio 27 du MGB karininkai mane areštavo ir įkišo į saugumo rūmus Kaune, Laisvės al. Nr. 6. Vėliau buvau perkeltas į Kauno kalėjimą. Areštavimo dienos vakare mano bute saugumas padarė kratą.

Trumpai galiu paaiškinti, kas įvyko kratos metu mano bute. Mano šeima nežinojo, kad esu areštuotas. Mano bute vienas pažįstamas slapstėsi nuo rusų okupacinės valdžios. Kratos metu jis suspėjo taip palėpėje pasislėpti, kad saugumiečiai jo nerado. Kitą dieną saugumo karininkas su kareiviai savavališkai prievarta paėmė iš mano buto kilnojamąją krosnį, palikdami žiemos metu šalti mano 3 metų sūnų ir kitus šeimos narius".

"Kalėjime ilgai sėdėjote, Kodėl išleido į laisvę?"

"1945 m. pradžioje, LTSR komisarų taryba ir VKP(b) centro komitetas įpareigojo naftos kontoros valdytoją, kad paruoštų pavasario sėjai bazes bei sandėlius priimti naftos gaminius, kurie skirti traktoriams bei transportui. Valdytojas, neturėdamas naftos specialistų, kreipėsi į Kauno MGB prašydamas, kad mane išleistų iš kalėjimo, nurodė, jog aš tik vienas esu tinkamas asmuo, kuris galėtų padėti suorganizuoti naujas bazes, norint įvykdyti partijos įsakymą.

PRANAS JANČAUSKAS

Žiemos pabaigoje, mane pašaukė MGB karininkas į tardymo kambarį ir pareiškė, kad esu reikalingas laisvėje svarbiam darbui, todėl nori išleisti iš kalėjimo, bet su sąlyga, jei pasirašysiu MGB užverbavimo raštą, kuriuo esu įpareigojamas sekti kitus žmones, dirbančius prieš tarybinę valdžią. Jei nepasirašysiu — nebūsiu išleistas ir gali nukentėti mano šeima. Dėl šeimos, norėdamas sau laisvės, tikėdamas, kad rusų okupacija Lietuvoje ilgai nesitęs, o laisvėje būdamas tikėjausi neišdavinėti žmonių saugumui — visi tie argumentai susidėjo, kad pasirašiau užverbavimo raštą. Pasirašęs buvau įpareigotas grįžti į savo senąją tarnybą, ir tos pačios dienos vakare išleido iš kalėjimo".

"Kaip vykdėte įsipareigojimą saugumui žmones išdavinėti?"

"Klausimas nemalonus. Daugelis gal nenorės tikėti, kad atsakymas teisingas. Bet aš pareiškiu, kad žmonių neišdavinėjau. Saugumui pareikšdavau, kad daug turiu darbo įstaigoje ir neturiu laiko žmonių sekti, žmonės manęs bijo, kadangi žino, jog sėdėjau kalėjime ir visi galvoja, jog esu užverbuotas, todėl prie manęs niekas nekalba prieš tarybinę valdžią.

Aš pats ištikrųjų gaudavau pogrindžio literatūrą, klausydavaus radijo iš užsienio, tekdavo nugirsti pasikalbėjimus prieš okupantus; žinojau, kur ir pas ką susirinkdavo partizanai; kiek leisdavo galimybė, sudarydavau dokumentus asmenims, kuriems grėsė pavojus nuo okupantų, priimdavau tarnybon tokius, kurie kitur negalėdavo gauti darbo ir t.t. Vėliau įgijau saugumo pasitikėjimą; gal pastebėjo, kad prieš tarybinę valdžią niekur nepasireiškiu, o įstaigos tarnybos darbą gerai atlieku".

"Ilgai dirbote naftos kontoroje?"

"1946 m., Maskvos parėdymu, Lietkoopsąjungos naftos kontora buvo likviduota, ir mane atleido iš valdytojo pavaduotojo pareigų. Tais pačiais metais gavau Kauno naftos bazės Nr. 2 direktoriaus vietą, o 1947 mane atleido iš tarnybos kaip nepatikimą tarybinei valdžiai. Apie 3 mėn. buvau be tarnybos. Vėliau atidariau mėsos parduotuvę prie Lietuvos Žemės Ūkio Kooperacijos Sąjungos, bet įvykus piniginei reformai Lietuvoje, teko parduotuvę uždaryti. Vėl apie du mėnesius buvau be darbo.

1948 sausio mėn. pabaigoje gavau Kauno pramoninių prekių prekybos (Pramprekyba) bazės direktoriaus pavaduotojo vietą. 1949 mane paskyrė Kauno pramoninių prekių prekybos (Pramprekybos) bazės direktorium ir išbuvau tose pareigose iki 1951 metų pabaigos. Čia ir baigiasi mano viešas ir oficialus tarnybos laikas bei gyvenimas.

1946 saugumas mane buvo iškvietęs į privačius namus ir, dalyvaujant augšto laipsnio karininkams, klausinėjo: ar moku vokiečių kalbą, ar myliu savo šeimą ir t.t. Man pareiškė, kad esu numatytas kandidatas siųsti į užsienį. Šis pasikalbėjimas ir liko tik pasikalbėjimas".

"Papasakokite, kaip buvote TSRS MGB įkalbintas vykti į užsienį, kaip rusų agentas".

"Čia reikės ilgiau ir plačiau papasakoti...

1949 balandžio pabaigoje buvo masinis lietuvių išvežimas į Sibirą. Išvežtųjų daiktai buvo suvežti į sandėlius bei parduotuves ir iš ten pardavinėjami. Kauno Pramprekybos di-

rekcija laikinai paskyrė mane vieno tokio sandėlio vedėju. Kauno bei Vilniaus miesto okupacinės valdžios kai kurie asmenys paėmė iš mano sandėlio įvairius išvežtųjų žmonių daiktus, už kuriuos neapmokėjo ir vėliau jų negrąžino. 1951 pabaigoje privalėjau atsiskaityti prieš savo direkciją už pavestą sadėlį, bet tai padaryti negalėjau, nes augščiau minėti asmenys daiktų neapmokėjo ir negrąžino. Kauno Pramprekybos vadovybė mane perdavė prokuratūros bei MVD organams. Buvau priverstas slapstytis. Kelis kartus milicija manęs jieškojo mano bute, bet tenai nerado. Aš ir savo šeimą buvau iškraustęs į Šiaulius. MGB žinojo, kad manęs MVD jieško ir patarė susirasti naują butą. Aš suradau naują butą, MGB apmokėjo pinigus už naują butą neoficialiai išregistravo iš seno buto ir užregistravo naujame. MVD apie mano išregistravimą bei prisiregistravimą nieko nežinojo. MGB betgi nepadėjo man, kad galėčiau iš skolininkų atimti daiktus.

1952 vasarą MGB pareiškė, kad reikėtų man mokytis anglų kalbos, nes gali tekti vykti į užsienį. Anglų kalbos nesimokiau, nes MGB nepareiškė tvirtai, kad vyksiu į užsienį.

1952 m. lapkričio mėn. MGB slaptai paėmė mane iš Kauno ir nuvežė į Vilnių. Vilniuje augšto laipsnio MGB karininkai pareiškė, kad jie siunčia agentus į užsienį atlikti įvairių Maskvos uždavinių. MGB pareigūnai pareiškė, kad aš esu jų numatytas taip pat į užsienį. Aš iš karto atsisakiau, netikėdamas MGB žodžiais. Galvojau, kad tai yra jų provokacija. Pareiškiau, kad turiu šeimą, kurią myliu, ir nenoriu nuo jos skirtis, o beto, nežinau, ar galėsiu įvykdyti nurodytus Maskvos uždavinius. MGB karininkai pareiškė, kad aš turiu vykti, nes moku lietuvių, lenkų, rusų ir vokiečių kalbas (ištikrųjų aš vokiečių kalbos nemokėjau); MGB tiki, kad aš nepereisiu į vakariečių pusę, kadangi myliu savo šeimą; Maskva tiki, kad galėsiu įvykdyti man pavestus uždavinius; kad galėsiu įgyti vakariečių pasitikėjimą, kadangi esu kilęs iš pasiturinčios šeimos ir praeitis švari; manęs jieško prokuratūros bei MVD organai; pagaliau, kad aš privalau sutikti su jų reikalavimais, nes jau esu sėdėjęs kalėjime už pasipriešinimą sovietinei santvarkai, tokiu būdu, aš jau grįžti į normalų viešą gyvenimą nebegaliu.

Po šio pasikalbėjimo man buvo aišku, kad privalau vykdyti MGB įsakymą, nes priešingu atveju likviduos mano šeimą ir mane patį. Duodamas sutikimą, nusistačiau, kad atėjęs į Vakarus tuojau pasisakysiu, jog esu rusų atsiųstas agentas".

"Kokius uždavinius pavedė MGB atlikti Vakaruose?"

"1. Atvykęs į Vakarus, privalau prisistatyti vakariečių valdžios organams.

2. Papasakoti vakariečiams netikrą savo gyvenimo biografiją, kurią man paruoš MGB.

3. Įgyti vakariečių valdžios organų bei esančių užsienyje lietuvių pasitikėjimą.

4. Vaidinti taip, kad atrodytų, jog tikrai esu Lietuvos patriotas.

5. Nebūti perdaug gudriam ir kartu kvailam.

6. Elgtis taip, kad vakariečiai neįtartų, jog esu turėjęs su MGB reikalų, nepasakyti, kad sėdėjau kalėjime.

7. Sekti kiekvieną vakarietį, lietu-

vį, sužinoti jo būdą, silpnybes, adresus ir t.t.

8. Nustatyti, kokius asmenis būtų galima užverbuoti, kad dirbtų Maskvos MGB reikalams.

9. Sužinoti lietuviškųjų organizacijų pavadinimus, nustatyti jų paskirtis, sužinoti vadus, jų adresus ir t.t.

10. Susirišti pagal duotus slaptus šifrus vakaruose su Maskvos MGB atstovais ir juos informuoti apie savo veikimą.

11. Aktyviai dalyvauti lietuviškose organizacijose, stengtis pasiekti to, kad būčiau paskirtas į organizacijų vadovybę ir vėliau apie viską pranešti Maskvos MGB.

Turėjau sekti visus ir viską, kas tik domina Maskvą, o vėliau turėjau perduoti surinktas žinias MGB atstovams".

"Galite smulkiau papasakoti, kaip Maskvos MGB tamstą pasiuntė į Vakarus ir kiek laiko užsitęsė pats apmokymas agento darbui?"

"Mane ruošti pradėjo nuo 1952 m. lapkričio ir baigė 1953 metų rugpjūčio 13. Tą dieną pasiekiau vakarų Berlyną. 1952 m. Vilniuje parašiau smulkiai savo gyvenimo biografiją. Pagal mano biografiją karininkai paruošė netikrą gyvenimo biografiją — legendą, kurią turėjau atmintinai išmokti. MGB karininkai duodavo nurodymus bei patarimus, kaip turiu elgtis vakaruose, kad galėčiau įvykdyti pavestus Maskvos uždavinius. 1953 m. vasario pabaigoje buvau pasiųstas Maskvon ir pristatytas augštam MGB pareigūnui. Tais pačiais metais kovo pabaigoje šiauliuose atsisveikinau su savo šeima ir dviejų MGB karininkų prižiūrimas, buvau nuvežtas prie Lietuvos-Lenkijos sienos. Nakties metu, dalyvaujant dviem iš Vilniaus MGB karininkams, Lietuvos pasienio MVD kariuomenės komendantui ir Lenkijos pasienio kariuomenės karininkui, mane perdavė Varšuvos rusų MGB karininkui. Lenkijoje gyvenau netikra pavarde ir netikrais lenkų dokumentais, kuriuos davė MGB. Lenkijoje MGB augšto laipsnio karininkai duodavo nurodymus bei patarimus, kaip turiu elgtis Vakaruose, kad galėčiau įvykdyti pavestus uždavinius. Kartu gavau slaptus šifrus, pagal kuriuos galėčiau susirišti su Maskvos, Vilniaus bei Varšuvos MGB įstaigomis.

Rugp. 11 vakare pro Štetino miestą buvau pristatytas prie Lenkijos-Rytų Vokietijos sienos, kur nakties metu, savo jėgomis perplaukiau Oderio upę. Rytų Vokietijos pusėje Varšuvos rusų MGB karininkas mane perdavė rytų Berlyno rusų MGB karininkui. Rugpjūčio 12 buvau atvežtas į rytų Berlyną, rusų gyvenamajame rajone pernakvojau. 13 d. MGB karininkas parodė rusų-vakariečių sektoriaus sieną pareikšdamas, kad per nurodytą vietą privalau pereiti į Vakarų Berlyną. Tos pačios dienos vakare perėjau vakarų-rytų Berlyno sektoriaus sieną ir prisistačiau vakarų policijai pareikšdamas, kad esu atbėgęs lietuvis iš Lietuvos, ir paprašiau mane perduoti vakariečių valstybiniams organams. Kai vakariečių organai perėmė mane iš vokiečių policijos, aš pareiškiau, kad esu atsiųstas TSRS MGB agentas į Vakarus atlikti pavestų uždavinių".

"Pasakykite priežastis, dėl kurių nusistatėte prisipažinti vakariečiams, kad esate TSRS MGB agentas?

"Aš jau 1952 lapkričio mėn. buvau nusistatęs laisvu noru prisipažinti vakariečiams, kad esu Maskvos

DAR VIENA SOV. REŽIMO AUKŲ RŪŠIS

agentas, nors man tai padaryti buvo griežtai uždrausta iš MGB. Priežastys, dėl kurių prisipažinau, yra šios:

1. Negalėjau pakelti to, kad komunistinė Rusija laiko Lietuvą žiaurioje okupacijoje, klastingai ir be gailesčio naikina lietuvius, alina kraštą, neduoda jokios laisvės, viskas pagrįsta smurtu ir melu.

2. Nenorėjau dirbti su MGB, kad per mane galėtų ardyti šeimas, atskirti tėvus nuo vaikų, vaikus nuo tėvų, o vėliau juos sunaikinti Sibire ar kalėjimuose.

3. Jei aš nebūčiau prisipažinęs vakariečiams, kas esu, ir atlikęs MGB pavestus uždavinius, tai vistiek, praėjus kuriam laikui, saugumas mane ir mano šeimą likviduotų.

4. Nenorėjau, kad dabar ar ateityje mano pavardė būtų minima kaip lietuvių išgamos.

5. Nenorėjau, kad mano vaikai ateityje būtų niekinami kaip išdaviko vaikai. Aš norėjau ir noriu tik gero savo vaikams bei Lietuvai. Jei okupantas nesunaikins mano šeimą — vaikus, tai užaugę pateisins dabartinį mano pasielgimą ir pasakys, kad aš, tėvas, nenorėdamas žudyti kitų šeimų vaikus bei tėvus, teisingai pasielgiau prisipažindamas, kad esu rusų agentas.

6. Norėjau perspėti Lietuvoje esančius lietuvius, kad lengvabūdiškai nepasiduotų okupantui ir neišdavinėtų savo tautiečių saugumo organams.

7. Kad esantieji Lietuvoj lietuviai žinotų ir pagalvotų, kurie eina kartu su okupantu, kad apie jų blogus darbus sužino bei žino Vakaruose.

8. Kad visi lietuviai būtų vieningi ir ištikimi vienas kitam ir pačiai Lietuvai.

9. Norėjau perspėti tuos lietuvius, kurie galvoja iš vakarų grįžti į Lietuvą, kad nepasiduotų rusų agentų viliojimams, nes grįžus, jų likimas bus žiaurus, ir vėliau negalės iš okupuotos Lietuvos išbėgti atgal į Vakarus.

Baigdamas atsakyti į klausimus, kreipiuos į visus geros valios žmones, organizacijas bei vyriausybes prašydamas padėti man, kad Maskvos parėdymais nebūtų sunaikinta mano šeima bei atskiri jos nariai.

Kreipiuos į TSRS vyriausybę ir į Lietuvos dabartinę valdžią, kad turėtumėte širdį ir paliktumėte ramybėje mano nekaltą šeimą bei artimuosius."

Panslavizmas laiko savo tikslu sunaikinti tai, kas šimtmečiais buvo sukurta. Šį tikslą betgi jis gali pasiekti tik ištrindamas iš Europos žemėlapio Turkiją, Vengriją ir dalį Vokietijos. Mums belieka tik alternatyva: arba mes pasiduodame slavų vergijai, arba mes privalome visiems laikams susprogdinti šitos ofenzyvos centrą, būtent Rusiją.

KARL MARX
Oder-Zeitung 1855 balandžio 21

PASAULY

Katelbachas Kaune

Tadeusz Katelbach 1933 rudenį atvyko į Kauną kaip lenkų spaudos korespondentas. Išbuvo ligi 1937 pavasario. Jis buvo atvykęs ne tiek korespondencijų į Varšuvą rašinėti, kiek megzti ryšių tarp Varšuvos ir Kauno. Lietuvių visuomenė apie jo susitikimus su Kauno žmonėmis mažai žinojo. Tuos užkulisius dabar atidengė pats T. Katelbachas lenkų leidžiamam Paryžiuje žurnale "Kultura" (1956, N. 1/99).

Atsiliepdamas į dr. J. Girniaus tame žurnale straipsnį, T. Katelbachas primena savo susitikimus su A. Smetona, St. Lozoraičiu ir Vac. Sidzikausku.

Lisabonoje ir Londone

"Jau bus keliolika metų, — rašo T. Katelbachas, — kaip nesu nė žodžio prasitaręs lenkų-lietuvių klausimu. Emigracijos metu tik du kartus sutikau žymesnius lietuvių politikus. Pirmą kartą — Smetoną, rodos, 1941 pradžioje, kai jisai buvo sustojęs Lisabonoje, vykdamas į JAV. Jį lydėjo geras mano pažįstamas, lietuvių tautinio atgimimo veikėjas — Yčas, dabar irgi miręs. Praslinkus keleriems metams, po karo, dalyvavau įdomiam lietuvių ir lenkų susitikime Londone. Lietuviams atstovavo ministeris Sidzikauskas ir panelė Avietėnaitė, lenkams — ministeriai Tarnowski, Sokolowski, Gwiazdowski ir aš. Tais susitikimais ir pasibaigė mano gyvesnis domėjimasis lietuviškais klausimais. Vis dėlto nesu nuo jų visai nutrūkęs. Kiek įstengiu, bent apgraibom seku lietuvių spaudą, pasisakančią abiejų tautų santykių temomis".

Toliau T. Katelbachas primena dr. J. Girniaus straipsnį, pamini keletą jo tezių ir pastebi, kad jos "nieko naujo neduoda". Vertas esąs dėmesio tiktai jo "kilnus idealizmas" — siūlymas atsisakyti "grynos politikos", o remtis daugiau "moraliniais principais". Moralinių kriterijų priminimas ir pabudinęs T. Katelbacho atmintyje praeitį, kai jisai 1933 rudenį atvykęs "tiesiai iš Berlyno į atgimusios Lietuvos sostinę... su turtingu idealizmo bagažu". Taigi dr. J. Girnius nėra pirmasis. T. Katelbachas savo idealizmu jį pralenkęs 20 su viršum metų.

"Lietuvos sostinėje"— Kaune

Dar prieš atvykdamas į Kauną, T. Katelbachas su neatgailimu savo bičiuliu Kazimieru Wyszynskiu ilgai ir nuoširdžiai svarstę, kaip spręsti "vadinamąją Vilniaus bylą".

"Nagrinėjome įvairius sumanymus, kaip padaryti, kad Vilnius taptų abiem tautom bendras miestas, toks miestas, kuris jungtų, o ne skirtų. Savo pašnekesiuos priėjome išvadą: reikia daryti visa, kad ateityje iš mūsų pusės prieš Lietuvą nebūtų griebtasi prievartos ar jėgos. Taip dvasioje apsišarvavęs, sprendžiau, kad pajėgsiu palenkti lietuvius į laipsnišką santykių išlyginimą. Tikėjau, kad lietuvių laisvas apsisprendimas santykius sunormuoti ves ir į kalbą dėl Vilniaus. Mano tą tikėjimą stiprino maršalo Pilsudskio pritarimas (žodžiai). Tačiau maršalas man nepaliko jokių abejonių, kad betkokiems būsimiems lietuvių-lenkų pašnekesiams sąlyga sine qua non turi būti Lietuvos sutikimas santykius su Lenkija sunormuoti. Mačiau, kad niekas kitas Lenkijoje, išskyrus

maršalą. neturės betkada galios spręsti Vilniaus bylos taip, kad tasai miestas taptų abiejų tautų nuosavybe. Tad Lietuvos užsienio reikalų ministeriui ponui Lozoraičiui reiškiau mintį, jog reikia tuo tarpu sudaryti pastovias delegacijas — lietuvių Varšuvoje ir lenkų Kaune. Jų uždavinys būtų pasiruošti lenkų-lietuvių santykių normalizacijai. Įspėjau, jog laiko yra maža, nes mirus maršalui, reikės palaidoti ir viltį tokiam lenkų-lietuvių ginčo sprendimui, kuris ateityje įgalintų išspręsti ir "Vilniaus problemą". Jei atmintis manęs neprigauna, tai p. Lozoraitis mane priėmė dvi ar tris dienas prieš maršalo mirtį. Patenkintas, nors visada atsargus savo žodžių atrankoje, man davė aiškiai suprasti, kad prezidentas Smetona mano sugestiją vertinąs teigiamai. Kai tos žinios pradžiugintas ruošiausi kelionei Varšuvon, iš Berlyno mane pasiekė telefoninis pranešimas apie maršalo mirtį. Praslinkus dar keletui mėnesių— po aiškiai pastebimo lenkų-lietuvių santykių atoslūgio, — vėl greitai atsigręžta į senas vozicijas; dr. J. Girnius pasakytų — į "grynąją politiką". Kauną turėjau palikti 1937 pradžioje. Kauno klaidos sukėlė aštrią Varšuvos reakciją. Lenkų ultimatumui paspaudus, 1938 kovo mėn. buvo pasiekta lietuvių ir lenkų santykių normalizacija".

Baigęs tuos savo pasakojimus "Kauno klaidom" (błędy Kowna), T. Katelbachas dar pastebi, kad visa tai išsakęs parodyti, jog dr. Girniaus iškelti moraliniai kriterijai nėra "naujas dalykas".

Iš tikrųjų nėra naujas dalykas nė T. Katelbacho prikišimas lietuviams "klaidų" ir tvirtinimas, kad Pilsudskis mylėjęs Lietuvą ir norėjęs jai gero. Tai toks pats senas teigimas, kaip dviejų tautų "meilė" unijoje. Jei Pilsudskis būtų tikrai pageidavęs gero savo gimtajam kraštui, nebūtų daręs Lietuvai tokios didžios skriaudos — grobęs Vilnių, kad paskui T. Katelbachą siųstų į Kauną ir sakydintų: dabar tai derėkimės sine qua non... remdamiesi abišalia meile ir moraliniais principais.

S.

Dialogas tarp lenkų ir lietuvių

Politiką dažniausiai apsprendžia jėga ir savi interesai. Pastangos ją atremti į moralės principus tebelieka pium desiderium — mielas pageidavimas. Vis dėlto tai nekliudo pageidauti tautų santykiams moralinio pagrindo. "Antrojo pasaulinio karo tragiškas patyrimas verčia mus pareikšti pasišlykštėjimą politika, kuri moralinius principus aukoja dienos kompromisams" — pastebi dr. J. Girnius, kalbėdamas apie lietuvių ir lenkų santykius. Jis yra pabandęs juos aptarti, išeidamas nebe iš grynos politikos, o moralės. Dviejų lenkų atsiliepimai tačiau rodo, kad ir jiem nestingant to idealistinio nusiteikimo, nėra jau taip lengva iš grynos politikos išsivaduoti. Savi interesai, pasirodo, yra stipresni už moralės principus.

*

Dr. J. Girnius užkalbino lenkus dėl ateities santykių jų leidžiamam Paryžiuje žurnale Kultura (nr. 10/96, 1955). Savo strp. "W poszukiwaniu dialogu polsko-litewskiego" apžvelgia lietuvių ir lenkų pažiūras į pra-

eitį, sumini iš nepriklausomybės laikų Suvalkų sutartį, gen. L. Želigowskio invaziją į Vilnių, lietuvių persekiojimą Vilniaus krašte ir ginčą dėl Vilniaus. Jo nuomone, vienoks ar kitoks sprendimas Vilniaus klausimu turi lemiamos reikšmės lietuvių ir lenkų ateities santykiams. Toliau bando apie juos kalbėti nebe politikos, o moralės požiūriu. Politika esanti simbolis jėgos ir vyliaus, nebe teisės ir taikos, dėl to lietuvių-lenkų santykių klausimo nereikia paversti grynai politiniu. Čia tenka atsisakyti kai kurių tautinių prietarų (przesądów) ir kratytis netolimos praeities prisiminimų, kurie turi destruktyvinės įtakos ir yra gausūs absurdiškais (absurdalne) nesusipratimais bei konfliktais. "Ilgėjimasis laisvės, kurios trokšta ir siekia tiek lenkai, tiek ir lietuviai, turi eiti greta ilgėjimosi naujos dvasios mūsų tautoms".

*

Kultura (nr. 1/99, 1956) vėliau paskelbė du atsiliepimus į dr. J. Girniaus pradėtą pašnekesį. Jie įdėti į "Politinio archyvo" skyrių. Redakcija, matyti, norėjo pabrėžti, kad tai priklauso grynos politikos sričiai ir tetinka daugiau archyvui: tebus žinoma, kas emigracijos sąlygoms svarstyta, bet gyvenime sunkiai pritaikoma. Ateityje vis tiek lems politika, nors patyrimas gali būti dar tragiškesnis.

Mat, pabrėžiant moralinį principą, reikia priimti ir tai, kas iš jo plaukia: pripažinimą savo kaltės ir pasiryžimą to nebekartoti. Kai tokio nusiteikimo pristinga, tai net pats svarstymas tautų santykio moraliniu pagrindu netenka prasmės — telieka pium desiderium. Tai aišku iš dviejų atsiliepimų į dr. J. Girniaus pastatytą klausimą. Jiems netrūksta idealistinio priėjimo, bet jie nėra tokie, kad visai atitiktų moralės principus.

Jerzy Iwanowski, pirmasis iš atsiliepusiųjų, pasidžiaugia Kulturos iniciatyva keliamąjį klausimą svarstyti ir pritaria dr. J. Girniaus idealistiniam nusiteikimui remtis nauja dvasia ir etikos principais. Iš to fakto, kad 1939 rudenį lietuviai geraširdiškai priėmė lenkų bėglius ir karius, daro išvadą, kad toji taiki dvasia tarp broliškų tautų rusena ir kad lenkams tokios "nuoširdžios paslaugos nei viena kita tauta nėra parodžiusi". Tai turėsią didelės reikšmės ateičiai. Vis dėlto apie ateitį kalbėdamas, Jerzy Iwanowskis, — brolis prof. Tado Ivanausko, žinomo Lietuvoje zoologo, — negali išsivaduoti iš unijinės dvasios ir dvigubo patriotizmo: myli savo tėviškę, istorinę Lietuvos žemę, ir myli lenkų valstybę. Jam tai suderinama, kaip kitados Vilniaus filomatams ir filaretams, ir skaudu, kad susidariusios nepriklausomos Lietuvos ir Lenkijos valstybės nerado tokio sprendimo, kuris būtų pratęsęs jo šeimos tradicijas.

Jam gaila, kad lietuviai nesupratę Pilsudskio reikštos "broliams lietuviams meilės" ir atsistoję ant kelio Didžiajai Lietuvos Kunigaikštystei atkurti. Joje būtų tilpę lenkai, lietuviai ir gudai, kaip vienoje šeimoje įtilpo trys broliai Ivanauskai — lietuvis, lenkas ir gudas. Tad ateičiai nelikę nieko kito, kaip tą vienybę atstatyti. "Vilnius turįs priklausyti visoms trims etninėms grupėms, turi būti lenkų-lietuvių-gudų kondominijumu".

Netenka abejoti Jerzy Iwanowskio nuoširdumu, jo gera valia, jo noru

matyti gražiai sugyvenant po vienos valstybės stogu lietuvius, lenkus ir gudus, bet jisai vieną dalyką pražiūri: lenkų politikos ir kultūros persvarą. To nebejaučia, nes jaučiasi esąs lenkas ir dėl to kalba nevisai objektyviai apie nepriklausomos Lietuvos ir Lenkijos santykius. Jo tezės daug kartų girdėtos: nepriklausomoji Lietuva padariusi "klaidą" nesidėdama su Lenkija, kaip buvo praeityje. Bet koks tada būtų buvęs Lietuvos nepriklausomumas? Ir kam priklausytų Vilnius, jei jisai būtų kažkokis kondominijumas? Galima surasti kitą sprendimą, kad nė viena iš trijų etninių grupių "nesijaustų nuskriausta", kaip J. Iwanowskis norėtų. Gi to kaip tik nebuvo, kada "vienbalsiu Vilniaus seimo sprendimu" (1920) Lietuvos sostinė buvo prijungta Lenkijai, o Pilsudskis seime kalbėjo: "Negaliu netiesti rankos Kaunui... negaliu nelaikyti broliais tų, kurie mūsų triumfo dieną laiko smūgio ir gedulo diena".

Kai J. Iwanowskis dabar tuos žodžius kartoja, žinodamas, kaip lenkų ranka buvo tiesiama ir kaip ištiesta 1938 metų ultimatumu, kažin ar pagalvoja, kad tai nesiderina su moralės principais, Bet ir čia, pasirodo, tik patys lietuviai "kalti". Tai aišku iš antro atsiliepimo į dr. J. Girniaus siūlymą svarstyti klausimą naujoje dvasioje.

*

Tadeusz Katelbach tiesiai pasako, kad J. Girniaus svarstymai "nieko naujo neturi". Jisai tevertina autoriaus idealistinį nusiteikimą (szlachetny idealizm). Bet čia pat pabrėžia, kad jis pats, idealistinio nusiteikimo vedamas, lietuvių ir lenkų santykių sunormavimu rūpinosi Kaune dar 1933-1937 metais. Jis stengęsis "nušveisti apdulkėjusius lietuvių akinius, kuriuos temdė vokiška ir sovietiška neapykanta lenkams". Vadinasi, lietuviai nesavom akim į lenkus žiūrėję. Tai daug kartų girdėta, kartota ir lietuviams nebe nauja.

T. Katelbachas dar teigia, kad "Kauno klaidos iššaukė aštrią Varšuvos reakciją. Lenkų ultimatumui paspaudus, 1938 kovo mėn. įvyko lietuvių-lenkų santykių normalizacija". Kai T. Katelbachas pasisako irgi už moralinius principus, tai tenka klausti: ar toji "normalizacija" buvo atremta į moralinį pagrindą? Jisai nebeužsimena nė to, kad "Kauno klaida" buvo reikalavimas derybom išeiti iš Suvalkų sutarties, kuria Vilnius buvo paliktas Lietuvai. Lietuvos nuristatymą pateisino ir Tarptautinis Teismas. Lenkai nenorėjo ir šiandien nebenori pripažinti savo klaidos — gen. L. Želigowskio invazijos į Vilnių. Ultimatumas taip pat buvo priderintas ne prie "Kauno klaidos", o prie Hitlerio invazijos į Čekoslovakiją: tarptautinė padėtis pasirodė palanki ultimatumui. Tai buvo grynos ir grubios politikos žingsnis.

Pagaliau, ir dr. J. Girniaus priminimą lietuvių persekiojimo Vilniaus krašte T. Katelbachas laiko "tariamu dalyku" (rzekomo prześladowania), pamiršdamas Vilniaus vaivados Bociańskio slaptąjį memorialą arkivysk. Jelbrzykowskiui. Kokią prasmę tada turi T. Katelbacho priminimas "moralinių kriterijų", už kuriuos tvirtai pasisako, o pasišlykšti "gryna politika"? Duoda net vieną jos pavyzdį: S. Sužiedėlio strp. "Lietuvių-lenkų santykiai" (Lietuva, nr. 6, 1954).

T. KATELBACHAS

*

S. Sužiedėlio straipsnį, rašytą visais metais anksčiau prieš dr. J. Girniaus "dialogą", T. Katelbachas rado perspausdintą "Europos Lietuvy" (1956 rugpjūčio mėn.), leidžiamam Londone. Pripažinęs, kad straipsnis išsamiai parašytas, jo autoriui prikiša antilenkišką nusistatymą ir "džiungliškas nesąmones" (džugli nonsensów), kurių esą neverta kartoti. Taip "morališkai" su autorium atsiskaitęs, toliau jį daro "imperialistu", kuris siekiąs Lietuvai daugiau, negu šiuo metu sovietinė Lietuva apima, būtent, dar ir Suvalkų pietinės žemės, o prieš lenkus šaukiasi baltų federacijos. Matyti, T. Katelbachui nepatiko ne tiktai priminimas, kad Suvalkų trikampis yra lietuviškas ir kad Baltijos federacija yra visoms trims tautoms naudinga, bet ir apskritai S. Sužiedėlio lietuvių ir lenkų santykių analizė unijos ir aklosios sienos šviesoje. S. Sužiedėlis į praeities faktus pažiūrėjo iš tolimesnės perspektyvos ir abiejų tautų charakterių bei jų siekimų, kurie reiškiasi kiekvienos tautos individualybėje, nedaug bepakeičiamoje laiko, sąlygų ir net tragiškųjų išgyvenimų. Galima didžiai pageidauti naujos dvasios, o vis dėlto stipriai tebeveiks senoji dvasia, ką J. Iwanowskis ir T. Katelbachas paliudija savo atsiliepimais, taikytais šiai dienai, o rašytais vakarykščios dienos dvasioje.

S. Sužiedėlis apibūdino lenkus kaip tautą, kuri augo svetimomis žemėmis, svetimais žmonėmis ir skolintomis dinastijomis; kuri nebuvo dar radusi savo valstybei pastovių ribų ir dėl to nė šiandien gerai dar nenuvokia, kiek toli jos turi siekti. Etnografinė nepriklausomoji Lietuva šiuo atžvilgiu sudarė Lenkijai nemalonų kontrastą, kuris reiškė daugiau negu akloji šiaudinė siena. Ji nėra dar sugriauta nė šiandien, ir labai gera, kad randasi idealistų, kurie siekia ją išversti moraliniais argumentais. Tik čia darbas nelengvas, kai T. Katelbachas pareiškia, kad "nėra lenko, kuris išsižadėtų Lvovo ir Vilniaus", kaip nėra taip pat "lenko, kuris dabartinių vakarinių Lenkijos sienų nelaikytų nepajudinamomis". S. Sužiedėlis jau anksčiau buvo pastebėjęs, kad toks nusistatymas savyje turi prieštaravimą: iš vienos pusės siekiama Neissės upės vakaruose (pokarinė laikinė konsteliacija), o iš antros pusės nenorima atsisakyti nuo 1939 metų sienų rytuose (prieškarinė laikinė konsteliacija). Lenkams yra teisėta ir tai, ką buvo iš kitų prieš karą pasiėmę, ir tai, ką naujo gavo po karo iš bolševikų malonės. Prieštaravimo ašmuo yra tas, kad vakaruose siekiama Lenkijai senų istorinių žemių, o rytuose tokia pat teisė paneigiama Lietuvai siekti savo istorinių žemių. Kur čia gali rasti vietos ne tik moralinis, bet ir paprastas logikos dėsnis? Jo vietą užima "grynoji politika", kurią T. Katelbachas prikiša S. Sužiedėliui (czysty polityk litewski).

T. Katelbachas tik tiek yra paženges iš grynos politikos į priekį, kad pripažįsta, jog po eventualių pasikeitimų rytinėje Europoje savo žodį turės ir gudai bei ukrainiečiai, su kuriais lenkai negalės nesiskaityti. Vilniaus ir Lvovo klausimais teigia, kad Vilnius nesąs nei vien lietuviškas nei lenkiškas, o Lvovas — nei vien lenkiškas nei ukrainietiškas. Tie miestai esą bendri. Bet

jeigu taip, tai teisingumas reikalauja atsižvelgti ne tik į abi šalis, bet ir į tai, kurios tautos istorijon tie miestai yra labiau įaugę ir kurios valstybės teritorijai jie teisėtai turėtų priklausyti, jei bus atsisakyta grynos politikos. Moralė visada ras priemonių užtikrinti saugų ir laisvą gyvenimą visoms etninėms grupėms. Ligi šiol iš lenkų pusės to nebuvo paisoma.

Jeigu lietuvių ir lenkų pašnekesiai emigracijoje pasiektų to, kad ateityje iš tikrųjų būtų daugiau atžvelgta į moralinius principus, tai dialogas iš "politinio archyvo" persikeltų į gyvenimą. To nuoširdžiai linkime.

U.

Red. prierašas. Tokis yra "dialogas" tarp čia gyvenančių lenkų ir lietuvių tremtinių emigrantų. Dialogo nesėkmingumą galima būtų aiškinti tuo, kad jame dalyvavę lenkiškosios pusės atstovai yra suaugę su savo galvojimu dar Lenkijoje ir jo negali pakeisti, nors aplinkybės yra radikaliai pakitusios. Tekdavo pastebėti dar praeity, kad nevienaip galvodavo tuo pačiu klausimu lenkai iš Varšuvos, Krokuvos ir Vilniaus. Su pastaraisiais būdavo sunkiau rasti bendrą kalbą. Dabar galima būtų daugiau vilties laukti iš kartos, augusios ar augančios naujose sąlygose.

Kokis yra tikrasis galvojimas dabartinėje Lenkijoje, neturim pasisakymų. Tačiau mus pasiekusios informacijos iš žmonių, kuriems paskutiniais metais teko išsikalbėti su lenkais Lenkijoje ir Vilniuje, vilčių perdaug nepatvirtina. Esą senasis nusistatymas palikęs tas pats. Lenkas ir dabar pirmoje eilėje išlieka lenkas ir Lietuvos atžvilgiu savo galvojimo nesąs pakeitęs.

TREMTYJE

Lietuvos ministeriui Povilui Žadeikiui mirus

1954

Ministeris Povilas Žadeikis, sulaukęs 70 metų, mirė š. m. gegužio 11 dieną, 10 v. v. Sekmadienio rytą žinia apie mirtį pasklido telefonais. Atsitiko taip, kad pačiam atstovybės patarėjui apie savo ministerio mirtį teko patirti pirmiausia iš svetimųjų.

Velioniui būdinga buvo jo paliktoji valia apsieiti be laidotuvių kalbų. Ją vykdė šeimos atstovai. Bevykdant ji buvo išplėsta iki visiškos tylos. Tylos namuose, kur buvo pašarvotas ministerio kūnas. Ministerio rankos buvo perjuostos pagal katalikišką paprotį rožančium. Kažkas pasiūlė pridėti dar lietuvišką paprotį — atkalbėti rožančių prie mirusio. Bet gal tai kitiems nepatiks; čia lankosi ir nekatalikų? Gal bus priešingas klebonas; čia tokio papročio nėra? Ir tylomis nuleista ana lietuviška tradicija, anoje eksteritorialumo teise pažymėtoje erdvėje... Tyla buvo išlaikyta ir kapuose. Karstas pašventintas ir nuleistas. Tylos nesudrumstė taip pat lietuviška tradicija — gūdi ir šviesi "Angelas Dievo" giesmė. O vieno laikraščio nuotraukoje prie karsto vieno dalyvio rankose bekyšanti ar tik ne cigaretė.

Lietuviai gausiai laidotuvėse dalyvavo. Jautė, kad laidoja Lietuvos ministerį — ne ką kitą. Ir vyskupas V. Brizgys padėkojo bažnyčioje pareiškusiems pagarbą šeimos ir lietu-

J. B.

vių tautos vardu. Tačiau po laidotuvių priėmimas atstovybės namuose buvo paverstas tik šeimos reikalu, kuriame dalyvavo šeimos draugai, diplomatai, konsulai, vysk. V. Brizgys. Nuo visuomenės šiokių ar tokių atstovų laikytasi nuošaliai. Ir kada po laidotuvių jų dalis atvyko atsisveikinti, buvo atsakymas jiems, kad ponia negali pasirodyti.

Velionies valia apsieiti be kalbų buvo suprastinta ir kitu atžvilgiu— laidotuvių vakarą ne vienas lietuvis mėgino sukinti televiziją, ar nepamatys laidotuvių dienos kronikoje. Deja, Lietuvos ministerio mirtis nebuvo užfiksuota. Neteko patirti, ar buvo kas mėginęs atkreipti televizijos dėmesį į tai. Ar televizija tai rado dėmesio nevertu dalyku. Kukliai buvo paminėta ir New Yorko didžiojoje spaudoje. Informacijų pluoštelį ir foto davė N. Y. Times, o N. Y. H. Tribune neteko pastebėti nė informacijos. O ministeris Žadeikis išbuvo Washingtone nuo 1935, ir iš viso Amerikoje ilgiau nei Lietuvoje.

*

Žadeikis buvo, kaip sakoma, žmogus su charakteriu, savarankiškas, su savo sprendimais, reiškiamais kartais stačia, tiesmuka forma. Tas charakteris gal daugiausia lėmė, kad tarp jo ir politiškai organizuotos visuomenės susidarė tam tikras atstumas. Jis, sakysim, nesidavė veikiamas Vliko ar Alto. Ogi paskutiniame Washingtone Alto, Vliko susitikime jis net raštu atsisakė dalyvauti, neišleisdamas tam reikalui nė savo patarėjo ir paargumentuodamas keistoku biurokratizmo argumentu— kad tai darbo metas. Neatrodo, kad jis būtų davęsis ir diplomatų šefo valdomas. Savo santykius su šefu Žadeikis daug sykių išreikšdavo savo paties pavartota formule: esą Lozoraitis tesąs primus inter pares ir nieko daugiau. Jautėsi savarankiškas ir nenorėjo duotis kitų vadovaujamas. Tačiau kitokioje atmosferoje ministeris duodavosi sugestijuojamas, jei tas sugestijas jis rasdavo einančias iš Lietuvos intereso bei žmoniškumo ir neužmetamas iš viršaus.

Būdavo sakoma, kad amerikiečių akyse jis gerbiamas. Politiškai labai jautriam valstybės departamentui galėjo būti priimtinas Lietuvos ministeris kaip Lietuvos valstybės simbolis. Tik simbolis tos valstybės, kuri nėra, anot Roosevelto, panaikinta, bet kurios veikimas laikinai sustabdytas. Departamentui galėjo būti patogu, kai ir atstovo veikimas yra pristabdytas (ne: sustabdytas!), ypačiai jeigu ore pritvinkę koegzistencijos garų. Kovojančios Lietuvos galėtų būti kitoks atstovo idealas— kuris darytų, judintų, kovotų. Ministeris Žadeikis buvo labiau pirmojo tipo. Tą kryptį sustiprino dar ir jo liga. Jį taip pergyveno ir jį aplankęs prieš keleris metus Washington Star Pictorial Magazine korespondentas Doris Kanter. Korespondentas rašė:

...Jis yra 66 metų amžiaus — jis Povilas Žadeikis, Lietuvos ministeris. Šis orai atrodąs, šveiniai kalbas žmogus, kuris atgabeno savo portfelį į Washingtoną 1935, dabar yra daugiau simbolis negu veikiantis diplomatinis pareigūnas. Jis neturi krašto, kuriam atstovautų visokiais praktiniais reikalais, jokios vyriausybės, kuriai jis raportuotų, ir jokių priemonių, kuriomis jis susisiektų su savo tautiečiais Baltijos jūrų krantuose.

LIETUVOS MIN. P. ŽADEIKIUI MIRUS

Jo veikla pradėjo keistis nuo 1940 vasaros, kada jo kraštas su 22,959 kv. myliom ir apie 3 milijonais gyventojų buvo užimtas Sovietų Sąjungos.

... Pasiuntinybės muzėjinėje tyloje ministeris daro įspūdį profesoriaus, kuris degant universitetui ir išsiskirsčius studentams, liekasi daugiau su nepalaužiamu tikėjimu, negu su tiesiogine viltim, kad jis bus atstatytas (1953. 9. 13).

*

Kai P. Žadeikis mirė, N. Y. Times paskelbė informaciją, paremtą valstybės departamento šaltiniais, kad dabar atstovybę perima patarėjas J. Kajeckas kaip chargé d'affaires, o toliau patvarkys "diplomatinis šefas Romoje" Lozoraitis. Tvirtinama, kad N. Y. Times žinia paskatinusi min. St. Lozoraičio draugus raginti jį prisistatyti departamentui ir pasisiūlyti eiti Žadeikio pareigas. Esą tos pačios žinios paskatinti, Alto atstovai apsilankę departamente ir padarę tam tikrus pareiškimus. Apsilankęs departamente min. Lozoraitis realiau pajutęs valstybės departamento įprastą biurokratiją, atsargumą, neskubėjimą panašiais atvejais ir išvykęs atgal į Romą.

Realią padėtį Lietuvos klausimui nurodo Latvijos precedentas. Departamentas priėmė chargé d'affaires titulu min. Zarinio pristatytą atstovą, bet tokį, kuris savo praeityje yra buvęs atstovu ir turi ministerio titulą. Tokių Lietuvos ministerių nepriskaitytume daug (Lozoraitis, Sidzikauskas, Turauskas, Gylys).

Latvijos precedentas yra panašus Lietuvos padėčiai, bet ne tapatus. Viena, mirus Latvijos ministeriui, nebuvo likę, kas jį pavaduoja. Lietuva tuo atžvilgiu laimingesnėje padėtyje. Antra, Latvijos min. Zarinio įgaliojimai formaliai aiškūs, kompetencijos atžvilgiu aptarti. Lietuva nėra tokioje padėtyje su min. Lozoraičio Urbšio telegrama. Tad galima numanyti, kad departamentas "klausimą tirs". Latvijos klausimu tokis tyrimas truko apie metus. Lietuvos atveju departamentas neturi pagrindo skubėti dar ir dėl to, kad tuo klausimu pačių lietuvių esama kontraversinio nusistatymo; suprantamas gali būti nenoras kišti rankas į reikalą, kuriuo nesutaria patys lietuviai, nenoras demonstruoti naujais skyrimais prieš Maskvą, juo labiau, kad į charge d'Affaires pareigas yra atėjęs natūraliu keliu atstovybės patarėjas. Neatrodo, taigi, kad Lietuvos atstovavimo reikalu galėtų būti kokių kitokių sprendimų šiomis aplinkybėmis.

*

Ministerio mirtis yra apgailima ne tik jo šeimos narių. Ji yra liūdnas įvykis ir visai tautai šiose aplinkybėse, kada nėra kas paskiria kitą pasitraukusio vietoj. Vieno iš esamų diplomatų mirtis reiškia Lietuvos suverenumo reiškėjų skaičių nepataisomai sumažėjus. Dėl to į esamuosius diplomatus ir konsulus žiūrime su ypatingu linkėjimu jiems kuo ilgiausiai patverti.

Tos pačios ištvermės linkėjimu sutinkame ir Juozą Kajecką, kuris perėmė Lietuvos atstovo pareigas po min. Žadeikio. Jis nėra jauno amžiaus (šiemet sukako 60 metų); jis nėra mažo teorinio pasiruošimo diplomatiniam darbui (Paryžiuje baigęs diplomatinių mokslų diplomu); jis nėra mažo diplomatinio patyrimo Londone, Berlyne, Washingtone ir kt. (nuo 1929 diplomatinėje tarnyboje). Jam perimtoji sritis yra sava, įprasta daugiau nei kam kitam. Jam kaip

ST. BARZDUKAS

Jaunimo kongresas

Birželio 29-30 Čikagoje įvykęs jaunimo kongresas yra reikšmingas savo užsimojimu ir pastangomis sutelkti JAV ir Kanados lietuvių jaunimą prie aktualiųjų lietuviškų klausimų. O tokių klausimų iš tikrųjų esama: tai senosios ir jaunosios kartos tarpusavio santykiavimas ir bendradarbiavimas, jaunimas tarp dviejų kultūrų — savosios tautinės ir svetur rastosios, jaunimo kelias į lietuvybę ir lietuvišką gyvenimą ir kt.

Šiems visiems klausimams lukštenti buvo skirti plenumo ir atskirų sekcijų posėdžiai. Plenumo posėdžiuose pranešimus padarė: **Ald. Krikščiūnaitė** (jaunimas ir šeima), **Br. Vaškelis** (jaunimo ateities perspektyvos), **V. Adamkevičius** (pasisakymų susumavimas ir išvados). Jei plenumo posėdžiai buvo kreipiami "oficialumo" linkme, pvz. juose po pranešimų nebuvo leidžiamos diskusijos, tai sekcijų posėdžiuose ne tik pranešimais, bet ir diskusijomis reiškėsi daugiau jaunatviškos gyvybės ir ugnies (posėdžiavo meno, visuomeninių ir socialinių mokslų, sporto, literatūros ir spaudos, griežtųjų ir pritaikomųjų mokslų sekcijos).

Stebėtojui yra įdomu pasekti mūsų jaunimo nuotaikas ir orientaciją, kiek jos reiškėsi pačiuose svarstymuose ir kongreso pabaigoj priimtose rezoliucijose.

Niekam neliko abejonių, kad į kongresą suvažiavęs jaunimas (o jo suplaukė daug — apie 500 asmenų; jei ne birželio 29 vykusi generalinė tautinių šokių repeticija, dalyvių būtų buvę daug daugiau) **ir savo nuotaikomis, ir orientacija yra tikrai lietuviškas.** Jis seka ir pažįsta visokeriopą mūsų gyvenimą. Jis džiaugiasi tautiniais mūsų laimėjimais, jis rūpinasi negalavimais ir negerovėmis.

Pirmuoju atveju pvz. yra įdomus kongreso pasisakymas **už tautiškumą ir tautinių vertybių saugojimą.** Todėl kongresas nutarė pasiraginti "išlaikyti tautinio tęstinumo kertakmenį — lietuvišką šeimą". Nutarė pasiraginti laikytis lietuviškoje aplinkoje. Nutarė paraginti jaunimo organizacijas "remti individualines savo narių pastangas, kuriant kultūrines ir mokslines vertybes".

Specialiai lietuviškas, sakytume, kongreso rūpestis yra pasiraginimas **"organizaciniame gyvenime ieškoti bendrojo darbo plotmės, lyginant skirtumus ir keliant bendruosius bruožus"** (pabraukta mūsų). Nuolat girdėdamas apie šios rūšies pastangas viešajame mūsų gyvenime ir matydamas jų nesėkmingumą bei ne-

---

ir kitiems lietuviams atstovams pareigos šiandien nėra nei lengvos nei malonios. Reikia didelio talento ir išlyginto charakterio norint išbalansuoti tarp dvejopų pageidavimų dabartinei situacijai — būti tik simboliu ir būti gyvu valstybės reiškėju bei kovotoju.

Būtų mūsų noras, kad J. Kajeckas būtų arčiau į antruosius, nes norim žiūrėti į Lietuvos atstovybes kaip į lietuviškas salas, kuriose reiškiasi gyvybė ir veikla, kurioje telkiasi realusis atstovybės užnugaris — lietuviškoji visuomenė, kaip lygiai ir svetimieji, kurių pagalba ir santykiai Lietuvai yra naudingi.

J. B.

vaisingumą, dabar "bendrojo darbo plotmės" jau ima jieškoti mūsų jaunimas ir rengiasi, pasak rezoliucijos, "sudaryti lietuviškojo jaunimo organizacinį vienetą". Kas tai bus tas "vienetas", liko neaišku. Nauja organizacija šalia jau esamų JAV ir Kanadoj? Nauja organizacija specialiai jaunimui vienybėn traukti? Jei taip būtų, galima būtų abejoti jos prasmingumu. Naujo "lietuviškojo jaunimo organizacinio vieneto" steigimas rodytų ne ką kita, kaip tik tai, kad dirbtinai organizuojamos vienybės liga iš mūsų visuomenės persimestų ir į mūsų jaunimą. Ar nebūtų sėkmingesnis kitas kelias, deja, kongrese neprisimintas, tai telkimasis po Lietuvių Bendruomenės vėliava? Čia lietuvių vienybė konkrečiai vykdoma paties tautinio darbo dirbimu. Bendruomenė laukia iš savo jaunimo entuziazmo, ugnies ir jėgų.

Kongresas toliau pasiragino "kreipti dėmesį į politinį gyvenimą, tuo siekiant augštesnės kultūros lygio ir gilesnio demokratinio supratimo". Tokiam nutarimui tegalima tik pritarti: **šiaip kongrese vyravo ypačiai nepalankios nuotaikos prieš mūsų partijų ir srovių politikavimą.** Jaunimo pasisakymas, tegul ir perdėtom frazėm, rodo jį jaučiant, kad tame politikavime neviskas tvarkoj. Taigi pasitvirtina teisingumas ano dėsnio, kurį teigia mūsų patarlė: vaikai jau pjauna tai, ką pasėjo jų tėvai. Dėl to kongresas savo rezoliucija "apgailestauja nesveiką politinį visuomenės susiskaldymą ir prašo greitos politinių veiksnių konsolidacijos"; "nepritaria dažnai visuomeniniame gyvenime pasireiškiančioms skirtingų nuomonių formoms ir prašo siekti tinkamesnių būdų jų sprendimui". Toks čia susilėkusio jaunimo balsas.

Kongresas taip pat prisiminė **specialiai jaunimo ir apskritai kultūrinius reikalus:** žurnalo "Lituanus" leidimą, Pasaulio Lietuvių Archyvo darbą, lietuvių spaudą, meninius laimėjimus ir kt. Jis prisiminė ir pasveikino tautiečius tėvynėje, ištrėmime ir laisvajame pasaulyje, "ypač lietuviškąjį jaunimą už geležinės uždangos".

Kongresui pirmininkavo V. Kamantas ir L. Sabaliūnas, sekretoriavo A. Barzdukaitė, I. Čepėnaitė ir Gaškaitė. Rezoliucijų komisiją sudarė A. Dundzila, B. Petrulytė, K. Kudgma, G. Gedvila.

Kongresas buvo plačiai mūsų spaudoje komentuojamas ir įvairiai vertinamas. Ir suprantama kodėl: mūsų jaunimas mums labai rūpi! Sveikindami kongrese pasireiškusias kritiškas pastabas, kurių reikia betkokiam darbui (ne be trūkumų buvo ir pats kongresas, pvz. rezoliucijose apeita net Lietuvių Bendruomenė, prisidėjusi prie kongreso šaukimo), vis dėlto mes negalime nesistebėti tais vertintojais, kurie ir į jaunimo kongresą tepažiūrėjo grynai pro savo asmeninius ar partinius akinius.

St. Barzdukas

Pasaulėžiūrų kova ir "nusiginklavimas"

Kun. prof. Stasys Yla susilaukė sidabrinio jubilėjaus — 25 kunigystės metų. Jis priklauso prie populiariausių tremtyje asmenų. Tai parodė Amerikos lietuvių bendruomenės rinkimai, kuriuose jis gavo balsų daugiausia, ir ateitininkų federacijos

tarybos rinkimai, kuriuose balsų skaičium jis yra pirmasis po federacijos vado.

Populiarumo įsigijo dinamiškomis pilnutinės katalikybės idėjomis—gal kaip tik dėl to, kad jas skelbia ne tik raštu ir žodžiu, bet visu savo gyvenimu bei savo santykiavimu su kitu žmogum.

Tokis jis yra žinomas ne vien tremtyje. Ir čia dedamas jo straipsnis yra parašytas dar nepriklausomoje Lietuvoje, skirtas jo knygai "Nerami dabartis ir ateities perspektyvos", kuri turėjo išeiti 1940 Mariampolėje. Bet tenai buvo bolševikų konfiskuota ir sudeginta. Raštas senas, bet jo mintys nepasenę.

★

Vargiai rasime pasaulyje tautų vienalytiškų pasaulėžiūrų atžvilgiu. Tiesa, yra vadinamų katalikiškų, ortodoksiškų, protestantiškų, net laisvamaniškų tautų ar kraštų. Bet tai anaiptol nerodo religinio, pasaulėžiūrinio tautų vienalytiškumo. Greičiau tai reiškia vyraujančias tautų pasaulėžiūras. Šalia vyraujančios pasaulėžiūros kiekvienoj tautoj yra ir mažumos pasaulėžiūrų, ir tokios pasaulėžiūros, einant konstitucijų suteiktomis teisėmis, turi laisvę gyvuoti ir plėstis.

Kartais tokios mažumos pasaulėžiūros savo aktyvumu ir savo atstovų asmeniniu svoriu gali turėti nemažesnės įtakos į politinį, kultūrinį, socialinį gyvenimą, kaip ir daugumos pasaulėžiūra. Kai taip įvyksta, tai tarp dinamiškosios, įtakingos mažumos ir daugumos pasaulėžiūrų prasideda rungtynių kova.

Kaip gyvenimas rodo, tokių kovų yra išgyvenusi ir išgyvena kiekviena tauta. Kai kuriose jų tokios kovos buvo išsivysčiusios net į baisius kruvinus karus ir žudynes. Tektų čia skirti perdaug vietos, norint paminėti bent svarbesniuosius tokių įvykių. Štai, kad ir pilietinis Ispanijos karas buvo didele dalimi pasaulėžiūrinių rungtyniavimų vaisius.

Tiesa, pasaulėžiūrinės rungtynės savo esmėje nėra blogas dalykas, jei tik jos vyksta grynai dvasinėj plotmėj. Kiekviena pasaulėžiūra, nepavojinga valstybei, gali juk, pagal konstituciją, ne tik gyvuoti, bet ir plėstis, o tuo pačiu vykdyti dvasinį užkariavimą kitų pasaulėžiūrų sąskaiton. Šitokia dvasinė, kultūringa, pasaulėžiūrų penetracija — skverbimasis į vienas kitus nėra ir negali būt pavojingas kraštui, tautai. Visas pavojus iškyla tuomet, kai pasaulėžiūros ima propaguoti tarpusavę netoleranciją arba kai šiosios griebtis leidžia savo atstovams. Su netolerancijos dvasia paprastai ateina neapykanta, o ši diktuoja neleistinų priemonių vartojimą. Taip kova iš principų srities perkeliama į asmeninę, iš dvasinės į fizinę, iš įtikinėjimo į prievartos plotmę, o kultūringa penetracija (skverbimasis) padaroma asmeninių interesų, ambicijos padiktuotu vienas kitų naikinimu.

Šie pastarieji dalykai pasaulėžiūrų kovoje ir yra patys pavojingiausi ne tik pačioms pasaulėžiūroms, bet ir visam kraštui. Pavojingesni jie net už klasines ar politines kovas, nes jie paliečia žmones pačiu išvidiniausiu būdu. Dėl kitų dalykų žmonės dar gali susišnekėti, bet dėl pasaudėžiūrinių būna nebeįmanoma, ypač kai netolerancija būna giliai įleidusi savo šaknis.

Siekiant pilnutinės tautos vienybės ir rimties, yra neįmanoma išsiversti be pasaulėžiūrinio "nusiginк-

lavimo". Šitas "nusiginklavimas" turi būt siekiamas visų tikrų pasaulėžiūrinės kultūros žmonių. Ne be to, žinoma, kad jis — šis "nusiginklavimas" nežinotų savo ribų. Būtų vėl kitas kraštutinumas norėti užtrinti visus pasaulėžiūrinius žmonių skirtumus, vietoj aiškių pasaulėžiūrų piršti skepticizmą, indiferentizmą, visas pasaulėžiūras suniveliuoti (sulyginti). Kažin ar tokiu būdu pasiekta krašte pasaulėžiūrinė taika būtų mažiau pavojinga tautai už aršią pasaulėžiūrinę kovą. Pasaulėžiūrinių skeptikų, indiferentų patarnavimas savai tautai gali kartais tiek būti naudingas, kaip ir vėpūtės. Jiems bus "vis tiek pat", koki vėjai bepūstų: bet tik gera jiems.

Taigi pasaulėžiūrų "nusiginklavimas" turi turėti kitą programą, o ne atsisakymą nuo savo principų. Bene pirmasis šiosios naujos programos punktas būtų — geras, pilnas savo ir priešingos pasaulėžiūros pažinimas. Netolerancija klesti tuomet, kai nepažįstama gerai nei savo nei priešo pasaulėžiūros; kartais juk ginama pas save, arba puolama pas kitus tai, ko visai nėra nei pas vienus, nei pas antrus. Pirmiausia, žinoma, reikia gerai pažinti savąją pasaulėžiūrą. Savąją, o taip pat ir kitą pasaulėžiūrą tenka pažinti ir pirmųjų, patikimų, pilnų šaltinių. Neužtenka čia pasiskaityti vieną kitą straipsnį, brošiūrą ir daryti iš to labai toli einančių išvadų.

Antra, skirtingų pasaulėžiūrų atstovai turi jieškoti ne tik to, kas juos skiria, bet — kas jungia. O jungia daug kas: žmogiškumas, dievovaikystė, etninis—rasinis giminingumas... Visų pirma, taigi, mes visi esame žmonės, to paties Dievo vaikai, vienos tautos atstovai. Būtų nežmoniška, jei nusigręžtume nuo brolio—žmogaus ar kovotume su juo dėl to, kad jis ne tos pasaulėžiūros. Šitas galvojimas šiandien jau yra subrendęs rimtose galvose ir, reikia manyti, pradės vis labiau ir labiau persimesti į platesnes mases. Ypač pačiais pastaraisiais metais daug gražios iniciatyvos parodyta jieškojimui bendros kalbos tarp krikščioniškųjų konfesijų.

Trečia, kiekviena pasaulėžiūra pirmon eilėn turi rūpintis pozityviu savosios ideologijos skleidimu, vengiant bergždžios kovos su kitomis pasaulėžiūromis. Vienpusiškas pasinešimas į kovą visuomet išsigimsta į netoleranciją kitų atžvilgiu.

St. Yla

Kai kas apie Vasario 16 gimnaziją Vokietijoje

Vokietijoje lietuvių skaičius dar labiau sumažėjo. Tenykščiai lietuviai dar skardenasi dviem savo lietuviškos "masės" atramomis: darbo kuopomis - batalijonais ir Vasario 16 gimnazija. Šiuo tarpu norėjom užfiksuoti gimnazijos padėtį, kad vienoj vietoj būtų sutelktos pagrindinės žinios apie jos darbo eigą, žmones ir sukilusias dabartines problemas.

1. Kuriomis aplinkybėmis gimnazija susikūrė?

Vasario 16 gimnazija įsteigta 1950 m. rudenį, kai visos kitos IRO stovyklų gimnazijos buvo likviduotos arba baigiamos likviduoti dėl emigruojančių iš Vokietijos lietuvių šeimų. Svarbiausias gimnazijos promotorius buvo tuo laiku į PLB Vo-

KAI KAS APIE VASARIO 16 GIMNAZIJĄ

kietijos krašto Valdybos pirmininkus išrinktas dipl. inž. **Pr. Zundė.**

Iki 1953 m. XII. 31 gimnazija buvo Diepholze (kareivinėse 3 klm nuo Diepholzo miestelio) šiaurinėje Vokietijoje. Dėl nepalankaus klimato ir dėl perdidelio nuotolio nuo pietinės Vokietijos, kur buvo likę nemaža lietuvių šeimų, b-nės taryba pageidavo gimnaziją perkelti labiau į pietus. Po daugelio jieškojimų gauti palankiomis sąlygomis tinkamą gimnazijai žemės sklypą ir ten pastatyti rūmus, 1953 balandžio mėn. buvo nupirktas Schloss Rennhof Hüttenfelde (žemės plotas su parku 42.577 kv. metrai, rūmai su gyvenamųjų kambarių grindų plotu 2.121 kv. metr. ir dideliu ūkio trobesiu). Atlikus kai kuriuos remontus ir pastačius baraką virtuvei ir tam tikram klasių skaičiui, 1954. I. 3 Vasario 16 gimn. buvo perkelta į Hüttenfeldą (po įspėjimo, kad Diepholzo kareivinės gali būti iš gimnazijos atimtos, nes kareivinės numatytos kitiems tikslams).

Kas buvo gimnazijos mokomasis personalas?

Gimnazijos direktoriais buvo dr. Palaitis, A. Giedraitis, dr. Vl. Literskis. Nuo 1957 m. III. 15. dr. A. Rukša. Gimnazijos mokytojais Diepholze yra buvę dr. Palaitis, A. Giedraitis, Kyselbachas, Gešventas, Gasnierienė, dr. E. Seika, kun. Girčius, Petkūnas, Jurkaitis, S. Antanaitis, kun. V. Kaleckis, Petkevičius, dr. kun. A. Paškevičius, T. Knopfmileraitė, K. Motgabis, H. Motgabienė, A. Krivickas, dr. J. Sakalauskas ir vienas vokietis anglų kalbai. Gimnazijos mokytojais Hüttenfelde yra buvę A. Giedraitis, dr. Vl. Literskis, dr. kun. A. Paškevičius, A. Grinienė, A. Venclauskas, Jurkaitis, T. Knopfmileraitė, E. Wingerath, F. Lenz, V. Natkevičius, dr. K. J. Čeginskas, dr. kun. Gronis, kun. V. Kaleckis.

Dabar gimnazijos mokytojais Hüttenfielde yra dr. A. Rukša, S. Antanaitis, dr. kun. J. Petraitis, F. Skėrys, A. Krivickas, K. Motgabis, H. Motgabienė, T. Gailius ir du vokiečiai (vokiečių ir anglų kalbai). (Vokiečiai, rodos, irgi jau pasitraukė). Tačiau kalbama, kad dr. Rukša jau numatąs pasitraukti į vokiečių gimnaziją (pasitraukė. **Red.**).

Ar mokinių skaičius taip pat mažta ir ar visi mokiniai moka lietuviškai?

Vasario 16 gimnazija iš Diepholzo atvyko su 180 mokinių; 1956 m. balandžio 1 d. (mokslo metų pabaigai) buvo 160. Nuo tada dėl emigracijos mokinių skaičius sumažėjo. Dabar jų yra apie 120. Kiekvienais metais tarp naujai įstojančių mokinių apie 1/4 - 1/3 būna nemokančių ar silpnai mokančių lietuviškai. Tokiems būna pridedamosios lietuvių kalbos pamokos. Vienerių metų bėgy dauguma pramoksta lietuviškai ir šitaip ima atsakinėti pamokas. Per dvejus metus tokie turi išlaikyti atitinkamos klasės normalų lietuvių kalbos kursą.

Kiek gimnazija išleido abiturientų ir kur jie dingo?: įsijungė į vokiečių gyvenimą, emigravo?

Pirmoji abiturientų laida išleista 1952 m. IV. 1. 1953 metų abiturientų laidos nebuvo, nes, taikantis prie vokiečių gimnazijų, kuriose buvo sudarytos 9 klasės, reikėjo ir Vasario 16 gimn. įvesti IX klasę. Per penkias laidas išėjo 24 abiturientai. Iš jų 13 studijuoja augštosiose mokyklose (Vokietijoj, Šveicarijos Frei-

burge, Romoj), 7 yra emigravę į JAV ir Kanadą, likusieji 4 Vokietijoj kitaip įsikūrė ar ištekėjo.

Kaip su gimnazijos patalpomis, kiek joms išleista pinigo?

Paliekam nevertinę klausimo, ar tinkamoj vietoj ir tinkamas namas pirktas. Vieniems jis atrodo labai nevykęs, nes tokioj vietoj, kur sunkiai pasiekiamas, kur mokytojai neturi kur gyventi ir turi kai kurie važinėti iš už 12 kilometrų artimiausio miestelio. Kitiems tokis uždarumas atrodo idealus, nes atitveria mokinius nuo svetimos įtakos ir palieka lietuviškoje savoje aplinkoje. Dabar jau tenka skaitytis su pačiu faktu ir tik domėtis, kaip su išlaidomis tam gimnazijos namui. Tie piniginiai reikalai taip atrodo:

1953 m. IV. nupirktas namas su kai kuriais trobesiais ir sklypu (42.577 kv. metr.) už 155.000 DM. Komisas — 5.000 DM. Nupirktas barakas virtuvei, valgyklai, klasėms (42,5x12) 15.000 DM. Dovanotas barakas klasėms (24,34x6,1) 2.264 DM. Namų pritaikymas bendrabučiui ir barako klasėms, virtuvei, valgyklai, centrinio šildymo papildymai,, kanalizacijos darbai, prausyklų ir dušų įrengimai, virtuvei katilai, išviečių įrengimai, elektros pertvarkymas, dažymo ir kiti remontai bei darbai 106.978 DM. Klasėms baldai, patalynės ir lovos bendrabučiui 16.728 DM. Mokesčiai: pirkimo, notarams, advokatams, žemės mokesčiai, mokesčiai už leidimus statyti ir remontuoti 10.472 DM. Nuošimčiai dėl išmokėjimų terminų pratęsimą pagal pirkimo sutartį 3.800 DM. Išlaidos vajaus propagandai ir propagandiniams spausdiniams 10.284 DM. Raštinė, paštas. telefonas, kai kurių patalpų nuoma, atlyginimai už darbus 15.392 DM. Administracijos įvairios išlaidos, kelionės ir kitos išlaidos ryšium su nuosavybe ir remontais 8.686 DM. Išlaidų iš viso 350.104 DM. Toms nuosavybėms, remontams ir darbams apmokėti surinkta aukų — 317.346,08 DM. Gauta pajamų už likviduotą laužą ir nuomą 2.944,01 DM. Lieka skolų (hypoteka mokėtina po 300 DM. metams) 29.935,83 DM.

Namų vajui gauta aukų iš šių kraštų ir šitokiomis sumomis: Anglija 2.305,97 DM; Australija 6.833,-29 DM; Austrija 50 DM; Belgija 338,52 DM; Brazilija 20,45 DM; Jungt. Amerikos Valst. 112.471,64 DM; Kanada 23.817,96 DM; Kolumbija 2,958,96 DM; Prancūzija 575,83 DM; Švedija 48 DM; Šveicarija 139.850,45 DM, (didesnė suma negu JAV); Uragvajus .99 DM; Venezuela 6.598,14 DM; Vokietija 20.381.89 DM; N. Zelandija 996 DM. Viso 317.346,-08 DM.

Kitas piniginis klausimas: iš kur gauna gimnazija pinigų mokiniams išlaikyti?

Vasario 16 gimnazijos pagrindines pajamas sudaro aukos iš gimnazijai remti būrelių. Jų kiekvienas turi 20 narių, kurių kiekvienas į metus moka 12 dol. Tų būrelių teoriškai yra 180, tačiau vieni veikia silpnai, kiti su savo aukų įnašais labai atsilieka. Jie per metus turėtų sudėti gimnazijai 43.200 dol. arba 181.440 DM. Kiti asmens ir organizacijos vienkartinėmis aukomis sudeda apie 50.000 DM per metus. Balfas per metus sušelpia maistu už 17.500 DM, kitos įstaigos ir organizacijos maistu — už 8.500 DM. Tėvai ir mokiniai sumoka 9.000 DM. Iš kiaulių ūkio ir iš daržų būna pajamų už

7.750 DM per metus. Mokytojai, tarnautojai, svečiai už maistą sumoka per metus 8.500 DM. Kitokių pajamų susidaro apie 7.200. Šitokiu būdu susidaro per metus 290.190 DM pajamų. Šitiek jų numatyta 1956-57 m. sąmatoje.

Šitokia pat suma numatyta išleisti 1956-57 m., skaičiuojant, kad gimnazijoj mokysis ir gyvens 150 mokinių. Kadangi jų apie 30 yra sumažėję dėl emigracijos, tai išlaidos bus mažesnės.

Kiek atsieina mokinio išlaikymas?

Kiekvieno mokinio maistui per dieną išeina 1,60 DM. Per metus visiems mokiniams (150) išeina 69.-600 DM. Atlyginimai mokytojams ir jų socialinis draudimas sudaro 86,000 DM. Administracijos ir virtuvės personalo atlyginimai ir socialinis draudimas — 37.465 DM. Šildymas ir elektros šviesos — 14.500 DM. Šių metų sąmatoje dar numatyta įvairių remontų ir pagerinimų už 26.160 DM. Šias sumas iš sąmatos išlaidų atmetus, bet turint galvoj kitas išlaidas matyti, kad vieno mokinio Vasario 16 gimnazijoj mokymas ir išlaikymas vidutiniškai per metus atsieina 1.760 DM. Šita pajamų ir išlaidų sąmata gana reali, nes š. m. gegužės 1 d. skolų buvo 26.250 DM. Tai maždaug sudaro remontams numatytą sumą. Bet kadangi kai kurie būtini remontai yra atlikti, tai tos skolos yra už maistą ir kitus dalykus, nes atrodo namo sienų iš lauko tinkavimas šiemet turės atkristi ar atkrito.

Aukos pamažu turi tendenciją mažėti, bet kartais vėl atsigauna. Jei būrelių sudedamos aukos nemažėtų ir jos ateitų laiku, pagrindinė ekonominė problema būtų išspręsta.

IDĖJOS SPAUDOJE

Spaudos talka vienybei žudyti • Dominavimo pastangos apskaldė vienybę ir su Baltais • Tarp 14 "partijų" rastos gyvos tik 2 "partijos" • Jaunimo kongresas senimo akimis • Jaunimas jau dalyvauja laisvinime konkrečiais darbais.

*

Vlikas šį pavasarį ėmė tartis su Vlike nedalyvaujančiomis grupėmis. Spauda neliko tam įvykiui abejinga. Ji gana energingai talkino vienybės siekimus sutormozuoti ir paversti niekais. Tik prasidėjus pasitarimams, spauda, užuot kūrusi raminamą nuotaiką, išsikasė karo trimitus priešingoms nuotaikoms pakurstyti. Naujienos iš naujo atakavo tautininkus, ypačiai Talkos pirmininką. Tai buvo pataikyta kaip tik prieš Tautinės Sąjungos suvažiavimą, gal norint tesėti ketinimus padaryti įta-

Kokis dabartiniu metu gimnazijai aktualiausias reikalas?

Galima leisti pro pirštus buvusias iš šalies politines intrygas jieškoti mokiniuose sau rėmėjų, politinius sumetimus skiriant mokomąjį personalą, gandus, kuriais buvo kurstomi vieno tikėjimo mokiniai prieš kito tikėjimo mokinius, taip pat gandus, kad mokyklai surenkamos aukos būdavo kai kada taip suplakamos su bendruomenės pinigais, kad sunku buvo susekti ribas ir t.t. Tai vis emigrantiniai ir sunkiai išvengiami, nors vengtini reiškiniai. Paskutiniu laiku tie visi reikalai blanksta prieš pagrindinę pedagoginę pro-

SPAUDOS TALKA VIENYBEI ŽUDYTI

kos, kad suvažiavime pasireikštų nuotaikų, nepalankių Talkos pirmininkui. Dėmesio vertas buvo betgi ne tautininkų praeities veiklos vertinimas, bet paties žemiausio kultūros laipsnio tonas ir stilius. Netenka stebėtis, kad atsiranda tokių ligūstų rašytojų; labiau dėmesio verta, kad atsiranda redaktorių, kurie jų raštams duoda vietos. **Draugas** leido tuo pačiu metu savo politiniam ideologui, atėjusiam taip pat iš "apylinkės", pristatinėti dar nepaskelbtą Vliko delegacijos pasiūlymą kaip vieninteli priimtiną ir nepakeičiamą. Tuo pat keliu ėjo **N. Lietuva. T. Žiburiai** stengėsi tik referuoti vienų ir kitų pareiškimus, nors ir su aiškiu palankumu vlikinei platformai. **Dirva** ir **Vienybė** replikavo Draugui ir Naujienoms. Taip delegacijų pasitarimai virto faktiškai medžiaga spaudos diskusijai. Spauda, pasisakydama už "vienybę", bet įsijungdama aktyviai į propagandą, kad teisinga "vienybė" tėra "mano draugų" skelbiama, įsijungdama į politinių priešininkų ir jų idėjų kritiką, atliko tokią rolę, kokią ji atliko Vliko ir VT pirmininkams atsilankius pas St. Lozoraitį "vienybės jieškoti". Susidaro įspūdis, kad laikraščių skaitytojai daugelis yra pačius laikraščius praaugę, suprasdami, kad partinė polemika nėra tikrasis kelias nei į vienybę, nei į laisvinimą.

Antras vaidmuo pasitarimams iš delegacijų perkelti į spaudą teko Vliko grupių delegacijai. Nors buvo sutartas komunikatas apie pasitarimus spaudai ir jis buvo paskelbtas, bet tuo nesitenkinta, ir komisijos pirmininko pranešimas apie pasitarimų eigą padarytas Vliko sesijoje, buvo perduotas spaudai. Naujienos jį ištisai ir paskelbė. Tai buvo priimta kaip ženklas, kad Vliko delegacija jieško pirmoje eilėje "publicity", o tik paskui "vienybės". Tuo ji atidarė duris ir kitoms delegacijoms iš pasitarimų išeiti į spaudą. O "vienybės" sėkla, dar nespėjusi tyloje išdygti, taip ir liko polemikos karštyje ir vėjuose džiūti.

*

Spaudoje kalasi kova dėl dominavimo naujoje srityje. Tik po Pavergtosios Europos Tautų sesijos Strasbourge **Eltos Informacijose** užsienių reikalų tarnyba paskelbė, kad lietuvių delegacija prie Jungtinių Pavergtos Europos Tautų turėtų būti Vliko žinioje. Netiesiogiai ta mintis pratęsta naujo Vliko pirmininko pasikalbėjime su **Lietuvių Dienom**, kur jis sako, kad **"turėdamas savo atstovus PET**, Vlikas dalyvaus apeliuojant į laisvąjį pasaulį dėl padėties Tėvynėje". Tokis pareiškimas susilaukė replikos iš Talkos pirmininko **Vienybėje**, kur jis paneigė Vliko pirmininko tvirtinimą, kad Vlikas turi savo atstovus PET.

---

blemą — prieš mokytojų stoką. Dėl permažo atlyginimo, dėl butų stokos, dėl nepatogaus susisiekimo, emigracijos ar kitų priežasčių tinkami mokytojai pasitraukia ar išeina kitur tarnauti. Naujų pasikviesti beveik negalima, nes Vokietijoje jų nebėra. Vienas buvo atvykęs iš Anglijos. Bet gimnazijos laikytojai taip "pasistatė" jo atžvilgiu, kad tas mojo ranka ir išvyko atgal į Angliją...

Mūsų informatorius savo pranešimą baigia pastaba: "Mokiniai atrodo gražiai ir sveikai. Mokytojai labiausiai suskurdę... Kad būtų bent po porą kambarių buteliai mokytojams, gal dar jų atsirastų".

TARP 14 PARTIJŲ GYVOS TIK 2

Tas Vliko noras rodyti dominavimą PET delegacijoje jau pasireiškė ir darbais ir davė savo vaisių. O vaisiai tie, kad Bonnoje į PET biuro vedėjus nebuvo išrinktas lietuvis, kad suskilo baltų vienybė, kad suskilo ir pati Baltų Taryba Vokietijoje. Iš estų pusės buvo paaiškinta, kad Baltų Taryboje buvę sutarta, jog PET atstovu Bonnoje bus estas. Baltų Taryboje lietuviams atstovauja užsienių reikalų tarnybos valdytojas. Vadinas, jis turėjo duoti tokį estams pažadą. Bet to pažado negalėjo ištesėti dėl paprastos priežasties — kad tai nebuvo ir nėra nei Baltų Tarybos nei užsienių reikalų tarnybos kompetencija numatyti kandidatus į PET postus.

*

Aiduose (Nr. 4) J. Alaušius pasisakė prieš politikavimą — už rūpinimąsi lietuvybe; už Lietuvos laisvinimo akciją, bet prieš grupių norą ją monopolizuoti. Lietuvos laisvinimo reikalas esąs "nebe partinis, o antpartinis", "Lietuvos reikalu visi lygiai sutariame". Pasisakė prieš grupių kombinacijas dalytis laisvinimo postus — už tų postų pavedimą kvalifikuotiems žmonėms, nes: "Lietuvos laisvinimo veikla lig šiol buvo ir gal dar ilgam laikui liks visų pirma propagandinio pobūdžio. O ar tam uždaviniui... partiniai kovūnai yra patys tinkamiausi žmonės? Labai tenka abejoti, ir būtent ne tik teoretiškai, bet ir iš turimosios patirties. Jei tiek metų ir tiek žmonių būtų buvę šiam reikalui parinkti iš darbo ir plunksnos nebijančių mokslininkų lituanistų ar apskritai iš darbo, o ne posėdžių žmonių, ar nebūtų buvę daugiau padaryta... Kelios lituanistinės studijos... daugiau svertų negu vis posėdžiai, viešieji ir užkulisiniai. Deja, gėda. beveik nieko rimtesnio nėra parengta mūsų reikalui populiarinti".

Stipriai pasisakė prieš Lietuvos laisvinimo vardo piktnaudojimą: "Piktinomės anais metais, kai valdančioji partija save tapatino su Lietuva. Bet iš esmės ta pati pagunda gyva ir dabar, kada norima kova už Lietuvą vadinti tai, kas tėra paprasta partinė veikla. Lietuvos laisvinimo kova neturi nieko bendro su mūsų partinėmis varžybomis... Pro santrumpą "vlikas" pamirštame, kad jis yra Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas, taigi, ne partinių varžybų sporto aikštė".

Atsiliepdamas dėl **Naujienų** ir **Draugo** polemikos, kad rezistencija tremtyje negalima, autorius sako: "Ir ko tik nebuvo priporinta: vienas iš šios antirezistencinės kampanijos ideologų... atskaitė, kad ir dėl Vengrijos katastrofos kalta buvo rezistencija (ji galinti tik ką nors sugriauti, bet nieko sukurti). Tai buvo tipinga partinės akcijos kampanija, kurioje iš partinio įniršio buvo užmiršta savęs paklausti, ar betaikant į partinį priešą, nebuvo pridėti kirviai prie bendrojo medžio, kurio syvais visi drauge mintame..."

"Yra pagrindo neapkęsti rezistencijos žodžio, nes jis šiandien skiria dvasias. Ne 14 turimųjų politinių junginių mus visų pirma skiria, o juose pačiuose išsiskyrimas rezistencinės ir oportunistinės dvasios. Pastarasis išsiskyrimas yra pagrindingesnis už visus kitus išsiskyrimus. Jis yra vienintelis realus išsiskyrimas. Kuriam iš anų 14 junginių priklausytume, visų pirma stovime prieš klausimą: tikime lietuvybe... ar kapituliuojame žinojimui, kad svetur įsikūrimas paprasšį klausimą tegalima atsakyti tik

JAUNIMAS SENIMO AKIMIS

tai baigiasi prisitaikymu, sutampančiu su asmenine gerove. Šio klausimo akivaizdoje nēra 14 partijų, nes "taip" ar "ne"... Tēra šios dvi realios "partijos"...

"Rezistencinē dvasia yra tikējimo dvasia ... Lietuvybēs likimas mumyse yra susijęs su rezistencinēs dvasios mumyse laimējimu prieš oportunistinę pagundą".

*

Spaudoje rado atgarsio jaunimo kongresas. Natūralu, kad jis ne visiems patiko. Vienybēs apžvalgininkas sutiko kongresą gal nepalankiausiai. Viena paskaita buvusi "pirmas senatvēs ir banalumo įsiveržimas kongresan". Kita paskaita buvusi "šviesiausias jaunimo kongreso taškas". Bet "minētas kalbētojas nesusilaukē tiek ovacijų kiek jų (ypatingai iš "senimo") susilaukē pirmas pranešimas. Išvada: "Tautinių šokių šventę uždaręs šokis 'Noriu miego', atrodo, buvo charakteringas ir jaunimo suvažiavimo dalyviams". "Mūsų išsineštas įspūdis iš jaunimo susirinkimo tikrai buvo liūdnas... Jeigu jaunimo kongreso didesnē kalbētojų dalis yra tikri mūsų jaunimo atstovai, mes turime skaudžiai nusivilti".

Tokis subjektyvinis nusivylimas, žinoma, nereiškia, kad jaunimo kelias yra blogas objektyviai. Jis tereiškia, kad jis nepatinka laikraščio korespondetui, nes tas jaunimas nelinksta į tuos kelius, kurie patinka korespondentui. Bet jeigu jaunimas elgtųsi taip, kaip patinka korespondentui, būtų pagrindo manyti irgi, kad jis nebe jaunimas.

*

Vienu konkretizuotu jaunimo darbu tenka šią spaudos idėjų apžvalgą užbaigti — tai Lituanus žurnalo

BRUNONAS STOČKUS

š.m. liepos 23 mirē Freiburge i Br. ligoninēje po auglio galvoje operacijos.

Brunonas paliko seseris, brolį, didelį būrį bičiulių ir lietuvišką visuomenę, kuriai nespējo atiduoti savo didelēm studijom sutelkto ir tebetelkto iki mirties mokslinių žinių lobio.

Savo bičiulio Brunono mirtį apgaili

LFB VALDYBA

Dažna iš tēvynēs ar Sibiro žinia šiuo tarpu teko ALINAI MILIUŠYTEI-GRINIENEI — abudu jos išvežti tēveliai mirē.

Su savo bendradarbiais Alina ir dr. Jonu dalinamēs juos ištikusiu liūdesiu.

Į LAISVĘ

Onai Orantienei (Waterbury) mirus, jos brolį IGNĄ MALĒNĄ bei gimines nuoširdžiai užjaučia

CLEVELANDO LFB SAMBŪRIS

LAIŠKAI

Šioje vietoje tenka pasidžiaugti skaitytojų konkrečiais atsiliepimais. Ne tik bendrais palankiais ar nepalankiais žodžiais, bet pasisakymais dėl atskirų laikraščio straipsnių ar juose iškeltų idėjų. Jei lig šiol reaguodavo dažniau jaunesnio amžiaus skaitytojas, tai šiuo tarpu malonu pateikti ir vyresnio amžiaus, nors ir jaunos dvasios, žmonių atsiliepimus.

*

Dr. J. Sakalauskas, buvęs užsienių reikalų ministerijos pareigūnas ir Klaipėdos gubernatorlaus patarėjas, — dabar gyvenąs Muenchene:

priminimu, kuris virto laisvinimo veiksniu. Veiksniu be kabučių, nes jis užkišo spragą, kurios nebuvo užkišę visi kiti ligšioliniai veiksniai — informuoti angliškai skaitančią visuomenę. Lituanus skelbiami svetimųjų atsiliepimai parodė, kad žurnalas yra dėmesį į save atkreipęs, taigi ir savo pasirodymą pateisinęs.

Žurnalo veikla rodo, kad nereikia skųstis jaunimo nesidėjimu į laisvinimo darbą. Priešingai, laisvinimo darbą jis suprato tiesiogine ir nesugadinta prasme — vykdyti jį konkrečiais darbais.

Kita forma tą patį darbą vykdo ir jaunimas Europoje (Ričardo Bačkio straipsniai Lietuvos klausimu prancūziškoje spaudoje). Svetimoje aplinkoje užaugęs, jaunimas moka geriau prie tos svetimos aplinkos prieiti, pats išlikęs lietuviškai kovingas, jaunatviškai veržlus.

Gerbiamas Redaktoriau,

Atsidėjęs skaičiau laikraštyje Į Laisvę paskelbtą įsidėmėtiną Ant. Maceinos straipsnį "Trys europiečio iliuzijos komunizmo akivaizdoje". Tačiau man atrodo, kad jį derėtų veikiau pavadinti — "europiečio iliuzija"... viltis, kad komunizmas prilips savo liepto galą.

Ir kas toliau? Vienų nuomone, prilipęs tą savo liepto galą, jis nugarmės į bedugnę. Ir tai įvyks revoliucijos būdu — komunizmo katastrofa (A. Mc. nurodoma istoriosofinė iliuzija). Kitų gi nuomone, komunizmas, priėjęs liepto galą, nepuls stačia galva žemyn, bet sustos vietoje ir evoliucijos keliu nusvirs demokratijos link (A. M. — sociologinė iliuzija) ar net atsivers — sukrikščionės (A. M. — teologinė liuzija). Autorius visas šias galimybes atmeta, bet skaitytoją taip ir palieka nežinioje, kas gi toliau.

Tačiau kai kurios kitos autoriaus daromos išvados yra taip nusakytos, kad atrodo klaidingos ar gali būti klaidingai suprastos... Negi galima sutikti, kad "Vakarai šiandien neturi nieko, ką jie kaip turinį galėtų pastatyti prieš komunistinę pasaulėžiūrą". Atseit, šiuo atveju yra beverčiai, autoriaus terminologija, krikščionybė ir humanizmas.

Tačiau visiems žinoma, kad vadinamam komunizmui lemiamas veiksnys yra ne pasaulėžiūra, o brutali fizinė jėga, vairuojama rafinuoto proto, apsišarvavusio net pažangiausiomis mokslo priemonėmis žmogui priversti.

Pasaulėžiūra komunizmo sąrangoje, atrodo, užima tik nežymią vietą. Jos vertę komunizmui, atrodo, galima būtų palyginti su partizanų ver-

DĖL A. MACEINOS STRAIPSNIO

te reguliariai kariuomenei. Nedaugiau.

Tuo tarpu krikščionybė jau seniai nesigriebia fizinio ginklo. Ji taip pat jau seniai nebestoja vadovauti politiniams veiksniams, o kaip tik laikosi politinių įvykių šešėlyje. Iš tiesų ne krikščionybė ir humanizmas gali atsverti komunizmą, ginkluotą jau vandenilio bombomis. Tai galėtų tik atitinkama valstybių politika. Tad ji ir neša atsakomybę už esamą padėtį.

Kitoj straipsnio vietoj A. Mc. rašo: **"Marksistinė istorijos schema nepalieka vietos jokiam Dievui, nes ši sistema yra esmingai dvinarė: gamta ir žmogus'...** Nejaugi gamta bei jos dalis žmogus nepalieka vietos jokiam Dievui? Argi pačioje gamtoje bei žmogaus dvasios būsenoje negalima įskaityti Dievo buvimo? Iš tiesų gamtos apraiškos ir žmogaus dvasios būsena ne tik neatmeta Dievo buvimo, bet veikiau jį patvirtina.

Mano supratimu, ne vien **"Marksas ir su juo visas komunizmas yra įsitikinęs, kad žmogus gali atspėti istorijos sąlygas, eigą ir bendrus rezultatus".** Manau, panašiai įsitikinusių yra ir ne komunistų.

Ar visiškai be pagrindo ir sėkmės siekė ir siekia nevienas didysis politikas "paimti istoriją į savo rankas" ir tapti "laiko viešpačiu". Tačiau kokią griežtą ištarmę daro straipsnio autorius sakydamas, kad **"tai jis (žmogus, net išminčius, didysis politikas) gali padaryti tik tuo atveju, jeigu Dievo nėra".** Argi tai toks paskutinis yra Dievo ir žmogaus mokslų žodis? — mirties ištarmė žmogaus (nors jis būtų genialus politikas) galiai nustatyti istorijos vyksmą ir juo grįsti savo politiką. Argi tai reiškia, kad ir genialus politikas tėra azartinis žaidikas? Antra vertus, A. Mc. savo straipsnyje teikia pavyzdžių, kad ir teologai mėgina atskleisti ateitį, nors gal nesėkmingai.

Reikia sutikti, kad istorijos vyksmas yra labai sudėtingas, kad jo visiškai tikri dėsniai sunkiai suvokiami ir šiandien dar nevisi susekti, tačiau tai dar nereiškia, kad jie visiems amžiams paslėpti nuo žmogaus dvasios akių.

Tikiu — žmogaus paskirtis čia žemėje yra siekti tobulybės: giliausio pažinimo, kilniausios doros, aukščiausios kūrybos, pilnutinio žmogaus pajėgumo. Žmogaus galios ribos šiandien dar nėra nustatytos. Tik reikia manyti, kad jos siekia žymiai toliau, negu šaindien daug kam atrodo. Jas taip pat dera (turėti mintyje) kalbant apie žmogaus galią įžvelgti į ateitį ir susekti jos galimybes.

Įdomu, ką šiuo atveju pasakytų rašantieji išsamius dienoraščius, kurie diena iš dienos stebi save, savą aplinką ir mėgina mesti žvilgsnį į ateitį. Jie galėtų pasakyti, ką ir kiek buvo numatę, kas pasitvirtino, ką kokios kliūtys sukliudė. Iš tiesų reikėtų pabandyti būti pranašu bent tam tikruose apčiuopiamuose asmeniškai sukontroliuojamuose dalykuose, imant bandymo lauku savo asmenišką, savo aplinkos, bendruomenės gyvenimą.

Įdomu pasišauti būti pranašu ir sprendžiant galvą laužančias problemas. Būti pranašu ir savo pranašysčių kritiku, planuotoju ir savo plano vykdymo apžvalgininku, visuomet stebint, kas lauktas galimybes sugriovė bei iškreipė, kas galvojamą dėsningumą ardė.

DĖL A. MACEINOS STRAIPSNIO

Tokias mintis nutariau pranešti jums, pasiskaitęs Ant. Maceinos straipsnį "Trys europiečio iliuzijos..." Jis yra tikrai vertas vispusiškai išgvildenti, kad būtų visų teisingai suprastas ir taptų nauja paskata tokiam dvasios sąjūdžiui, kurio šiandien visi geros valios žmonės pasigenda — prikelti žmogų.

Juoz. Sakalauskas

*

Dr. jur. Pr. V. Raulinaitis, buvęs Seimo vicepirmininkas, Darbo Federacijos pirmininkas, Dotnuvos akademijos ir Vilniaus universiteto profesorius, dabar gyvenąs Los Angeles:

Esu nuolatinis Į Laisvę skaitytojas. Šį leidinį skaitome visi šeimoje ir džiaugiamės jo originaliu, patraukliu ir naudingu turiniu. Jo primenamos ir naujai skelbiamos idėjos jautriai pasiekia skaitytojo asmenybę ir pataiko į daugelio lietuvių šviesuomenės ir plačiųjų masių nusiteikimą.

Ne tikslu pagirti ar pasidžiaugti rašau, bet noriu iškelti vieną, man ding, svarbų sumanymą, surištą su Į Laisvę talpinamais straipsniais.

Jūsų laikraščio Nr. 12 (49) 1957 m. kovo mėn. buvo straipsnis "Trys europiečio iliuzijos komunizmo akivaizdoje", parašytas Antano Maceinos. Šis straipsnis yra pirmaeilės vertės pažvalga į komunizmą ryšium su vakariečių nusistatymais. Straipsnis duoda naujos šviesos ir gilių filosofinių-sociologinių minčių parodyti komunizmą Vakarų žmogui visame šio mokslo pragaištingugume ir milžiniškame pavojuje neįsigilinusiam į jį arba tiesiogiai nepatyrusiam jo visų praktiškojo įgyvendinimo baisybių. Man atrodo, kad tokį svarbų rašinį negalima ilgai palikti lietuvių kalboje. Jeigu dar nesiimta praktiškų žygių, tai aš siūlyčiau kad: 1) šis straipsnis būtų išverstas į anglų ir ispanų kalbas ir tuo padarytas prieinamas veik visam pasauliui; pravartu būtų jo vertimas vokiečių ir prancūzų kalba; 2) būtų kuo plačiausiai paskleistas visame vakarų pasauly, gal net ir laisvoje Azijoje, Japonijoje, Australijoje ir Afrikoje; 3) jam paskleisti lėšų galima būtų jieškoti (jūs kelius bendrai geriau gal žinote) State Department Inf. Agency, Voice of America, Committee for Free Europe ir t.t.

P. V. Raulinaitis

Red.: Dėl šios vertingos sugestijos tenka pastebėti, kad str. **į anglų kalbą jau išverstas, į ispanų verčiamas.**

*

Dr. A. Ramūnas Paplauskas, Ottawa universiteto profesorius:

Iš Į Laisvę puslapių dvelkia gaivinantys skersvėjai.

Skaitydamas jauti, kad kažkokie stori ledai tirpsta, tirpsta ir kad apkiautėjusi žiema niekaip neatsilaikys prieš griausmingą pavasario jėgą.

Jauti, kad pavasaris, jeigu dar neateina, tai tikrai ateis Baltijos krantais.

Beje, ot puikiai parašėt apie Dočį ir drg. Chruščiovą! Visa šeima visą vakarą juokėmės.

Antanas Ramūnas

Į LAISVĘ RĖMĖJAI

Į LAISVĘ reikalams aukojo:

J. Ardys $15.00, S. Daunys $14.00, Dr. K. Ambrozaitis, V. Ramonas, V. Sinkevičius po $10.00, Dr. Majauskas, Dr. P. Razutis, S. Rudys po $7.00, Dr. Z. Brinkis, V. Galvydis po $4.00, V. Barisas $2.50, L. Barauskas, kun. M. Čyvas, K. Dabulevičius, J. Gelumbauskas, K. Gimžauskas, Č. Grincevičius, A. Masaitis, B. Micheleviičius, I. Mališka, K. Pakulis, J. Pažemėnas, Dr. Z. Prūsas, Dr. V. Ramanauskas, A. Šmulkštys po $2.00.

Į LAISVĘ rėmėjams nuoširdžiai ačiū.

LFB VALDYBA

"Į LAISVĘ" ATSTOVYBĖS:

Australijoje: A. Grigaitis, 21 Brunswick St., Fitzroy, Vic. N. Butkūnas, 9 Cowper St., St. Hilda, Vic.

D. Britanijoje: V. Akelaitis, 41 Bloemfontein Ave., Shepherds / Bush, London W. 12.

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, via Brescia 16, Roma.

Jungtinėse Valstybėse: S. Daunys, 2234 So. Sawyer Av., Chicago 23, Ill., tel.: CLifside 4-6690; K. Gaižutis, 953 Maud Ave., Cleveland 3, Ohio; B. Polikaitis, 15483 Ward St., Detroit 21, Mich.; J. Ažuolaitis, 2012 N. Catalina St., Los Angeles, Cal.; A. Gaigalas, 335 Titan St., Philadelphia, Pa., tel.: HO 7-4176; V. Vaitkus, 85 Arnold St., Waterbury, Conn., A. Sabalis, 251 Alphonse St., Rochester, N. Y.

Kanadoje: Vl. Girčys, 31 Concord Ave., Toronto, Ont., tel.: OL-2156; J. Pleinys, 113 Cannon St. E., Hamilton, Ont., tel.: 2-2698; J. Urbonas, 1421 Pelissier St., Windsor, Ont., tel.: CL-63049.

Vokietijoje: J. Medušauskas, Sckellstr. 12/3 r., Muenchen.

Švedijoje: P. Dūda, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern.

"Į LAISVĘ" METINĖ PRENUMERATA: Amerikoje (Šiaurės ir Pietų)— $3.00; Australijoje ir D. Britanijoje — L.-10; Italijoje — L.900-; Prancūzijoje — Fr.750.-; Švedijoje — Kr.8.-; Šveicarijoje — Fr.8.-; V. Vokietijoje — DM.6.-.

ATSKIRAS NUMERIS: Amerikoje — $.0.75; Australijoje ir D. Britanijoje — L.-2.6; Italijoje — L.250-; Prancūzijoje — Fr.200,-; Švedijoje — Kr.2.-; Šveicarijoje — Fr.2.-; V. Vokietijoje — DM.1.75. (Norintieji gauti oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas).

Į LAISVĘ leidžia — Lietuvių Fronto Bičiuliai.

Redakcijos kolegija: vyr. redaktorius — Juozas Brazaitis, redaktoriai — Dr. Juozas Kazickas ir Dr. Antanas Musteikis.

Viršelio vinjetė — dailininko Telesforo Valiaus.

Redakcijos ir administracijos adresas: 219 Montauk Ave., Brooklyn 8, N. Y. Tel.: TAylor 7-5041.

Į LAISVĘ — TOWARD FREEDOM, Lithuanian magazine published quarterly by the Friends of the Lithuanian Front, 219 Montauk St., Brooklyn 8, N. Y.

Alp(LKA)3082
1957
Nr.13(50)

LF

Pakeitę savo adresus, tuojau praneškite administracijai.

Laikraščiui rašykite taip pat tik dabartiniu jo adresu: Į LAISVĘ, 219 Montauk Ave., Brooklyn 8, N. Y.

90.745.78.